

Rapport 2015:6

Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet

Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet

Rapport 2015:6

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott
Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-87335-40-2
URN:NBN:SE:BRA-588

© Brottsförebyggande rådet 2015
Författare: Frida Andersson, Kerstin Nelander Hedqvist och David Shannon
Produktion: Ordförrådet AB
Omslag: Maria Westberg, Ordförrådet AB
Omslagsfoto: Shutterstock
Tryck: Lenanders Grafiska AB 2015

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, fax 08-411 90 75, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos Fritzes Kundenservice, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 90, fax 08-598 191 91, e-post order.fritzes@nj.se

Innehåll

Förord.....	5
Sammanfattning.....	7
Brås bedömning	16
Summary.....	21
The National Council's assessment.....	32
Inledning.....	37
Brås uppdrag.....	37
Studiens syfte och frågeställningar	38
Bakgrund	39
Rapportens disposition	47
Metod och material.....	48
Övergripande beskrivning av de polisanmälda hoten och kränkningarna	53
Generell beskrivning av polisanmälningarna	53
Vilka typer av händelser anmäls till polisen?	59
Vilka typer av händelser anmäler de olika målsägandegrupperna?	65
Olika relationer och omständigheter bakom de polisanmälda nätkränkningarna	69
De personuppklarade hoten och kränkningarna.....	76
Data och databearbetning	76
Generellt sett låg uppklaring för studiens brottstyper	77
Överblick av personuppklaringen bland de granskade ärendena	78
De anmälda hot, ofredanden och ärekränkningar som lett till åtal	80

Nedläggningsorsaker och utredningssvårigheter	84
Drygt var tionde anmäld händelse utgör inte brott.....	86
I en femtedel av ärendena avseende unga är gärningspersonen inte straffmyndig.....	86
Ärekränkingsbrott hanteras av rättsväsendet endast i undantagsfall	87
Utrednings- eller bevissvårigheter den vanligaste nedläggningsorsaken	90
Svårigheter kopplade till lagstiftningen	99
Förbättringspotential och framgångsfaktorer	104
En stor del av brotten är inte möjliga att klara upp.....	104
Framgångsfaktorer och utvecklingsområden	106
Övriga utvecklingsområden	109
Referenser	114
Bilagor	118
Bilaga 1. Brottsstyper som ingår i studien.....	118

Förord

Under de senaste åren har hot och kränkningar via internet fått allt större uppmärksamhet från såväl media som från skolan och politiker. Den mediala rapporteringen inkluderar ofta termen ”näthat”, och från skolans värld kommer signaler om ungdomars ökade utsatthet för ”nätmobbning”. När människor utsätts för hot och kränkningar i den digitala miljön kan det, förutom lidande för de utsatta personerna, innebära en begränsning av deras möjligheter till deltagande i opinionsbildning samt i diskussioner och debatter om olika samhällsfrågor. Samtidigt har det hittills saknats en samlad bild av de olika typer av hot och kränkningar mot enskilda personer via internet som anmäls till polisen och av hur rättsväsendets aktörer hanterar dessa polisanmälningar.

Brottsförebyggande rådet (Brå) fick 2013 i uppdrag av regeringen att genomföra en kartläggning av polisanmälda hot och kränkningar riktade mot enskilda personer via internet. I föreliggande rapport beskrivs ett urval av de polisanmälda brotten, med särskilt fokus på skillnader mellan könen. Brå redovisar också i vilken omfattning de aktuella brotten lett till åtal och lagföring samt analyserar de skäl som finns till att ärenden läggs ner. I rapporten beskrivs vidare vilka problem som uppstår i rättsväsendets arbete med att utreda och lagföra de aktuella brotten, och Brå ger förslag på åtgärder mot dessa problem.

Rapporten har författats av fil. dr Frida Andersson, utredaren Kerstin Nelander Hedqvist och fil. dr David Shannon, samtliga vid Brå. Jenny Dagudde, tidigare utredare vid Brå, har också deltagit i arbetet. Rapporten har vetenskapligt granskats av professor Claes Lernestedt, Uppsala universitet och professor Malin Åkerström, Lunds universitet.

Ett stort tack riktas till Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum i Stockholm och Göteborg, Anders Ahlqvist vid Polisens nationella operativa avdelning (NOA), Filippa Sjödén vid Juridikinstitutet, samt till Nidia Larsson vid Datainspektionen. Ett stort tack riktas också till de poliser och åklagare som delat med sig av sina erfarenheter och kunskaper genom intervjuer.

Stockholm i februari 2015

Erik Wennerström
Generaldirektör

Annika Eriksson
Enhetschef

Sammanfattning

I takt med att samhället blir alltmer digitaliserat skapas ständigt nya möjligheter för människor att enkelt kommunicera med varandra. Samtidigt har hot och kränkningar via olika sociala nätforum och elektroniska kommunikationstjänster uppmärksamats i allt högre utsträckning de senaste åren. Brå fick 2013 i uppdrag av regeringen att genomföra en kartläggning av de polisanmälda hot och kränkningar riktade mot enskilda personer som har skett via internet. Enligt uppdraget ska kartläggningen beskriva de polisanmälda brottens karaktär och ge en beskrivning såväl av de utsatta individerna som av gärningspersonerna, med särskilt fokus på skillnader mellan könen. Brå ska också redovisa i vilken omfattning de aktuella brotten leder till åtal och lagföring samt analysera de skäl som finns till att ärenden läggs ner. Vidare ska Brå ge en beskrivning av vilka problem rättsväsendet har i sitt arbete med att utreda och lagföra de aktuella brotten och ge förslag på åtgärder mot dessa problem.

Metod

De brottstyper som använts som underlag för studien är polisanmälda olaga hot, ofredanden, fridskränkingsbrott (grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning), olaga förföljelse samt ärekränkingsbrott (förtal och förolämpning). Studien bygger i första hand på en genomgång av 713 anmälningar och förundersökningar avseende händelser som anmäldes till polisen under 2012, fördelade på fyra målsägandegrupper – flickor, pojkar respektive kvinnor och män. Studien bygger även på utdrag från Rättsväsendets uppföljningssystem (RUS) och lagföringsregistret, samt på tingsrättsdomar och intervjuer med poliser och åklagare.

I polisens ärendehanteringssystem registreras inte huruvida den händelse som anmälts skett på internet eller inte. Det innebär att det inte är möjligt att ange hur många hot och kränkningar via internet som anmäls till polisen. För att identifiera anmälningar om hot och kränkningar på internet har Brå utifrån en sökordslista gjort en datoriserad sökning i de fritexter som skrivs in vid

en brottsanmälan. Materialet ger en bra möjlighet att beskriva eventuella skillnader i de typer av händelser som oftast anmäls till polisen av flickor och pojkar respektive kvinnor och män.

Vilka är gärningspersonerna och var sker de anmälda nätkränkningarna?

Resultaten i rapporten visar att i de fall där målsäganden är ung (under 18 år) är den utpekade gärningspersonen ofta jämnårig. När vuxna personer utsätts för hot och kränkningar via internet är spridningen på gärningspersonens ålder större. Resultaten visar vidare att majoriteten av de utpekade gärningspersonerna är av manligt kön. Andelen gärningspersoner av kvinnligt kön är högst i ärenden där flickor eller vuxna män är målsägande. Ungefär hälften av de utpekade gärningspersonerna är tidigare lagförda för brott.

Det vanligaste forumet för de polisanmälda nätkränkningarna är Facebook. Det gäller särskilt anmälningar där målsäganden är flicka eller pojke. Bland kvinnornas och männens anmälningar är det även vanligt att kränkningen eller hotet framförs via e-post. En tredjedel av samtliga ärenden i materialet avser hot eller kränkningar som skett både via och utanför nätet (till exempel via sms, telefon eller ansikte-mot-ansikte).

Könsskillnader i de anmälda händelserna

Överlag visar Brås bearbetning och analys av det studerade materialet att det finns en stor variation i de anmälningar om hot och kränkningar som kommer till polisens kännedom, både avseende forum, kontaktsätt och innehåll. Inom samtliga brottsrubriceringar (förutom grov fridskränkning och olaga förföljelse) varierar även grovheten i det som anmäls. En del anmälda händelser kan betraktas som ringa, till exempel fall där personer anmäler att de känner sig kränkta för att någon har baktalat dem eller för att de har fått en negativ kommentar om sitt utseende. Andra ärenden i materialet avser i stället händelser som är att betrakta som grovre, till exempel där personer anmäler ett stort antal ofredanden som både har pågått under lång tid och där flera kommunikationsvägar har använts. Resultaten visar att det finns tydliga skillnader i de hot och kränkningar som anmäls av flickor och pojkar respektive kvinnor och män.

Männen framställs som kriminella, kvinnorna ofredas både på och utanför nätet

Männen anmäler oftast att de utsätts för ofredanden eller ärekränkningarsbrott, ofta genom någon form av offentlig skriftlig kränkning på internet där mannen har framställts som kriminell, till exempel genom påståenden om att målsäganden är pedofil eller våldtäkts-

man eller genom att en dom avseende målsäganden har lagts ut på nätet. Bland kvinnorna är ofredanden den enskilt vanligaste typen av polisanmälan. Ofredandet har ofta skett både på internet och via andra kommunikationsvägar, exempelvis sms, telefonsamtal eller ansikte-mot-ansikte. Innehållet i kommunikationen är varierande och består oftast av olika former av nedsättande kommentarer eller kränkande påståenden. I vissa fall är dock innehållet i kontakterna inte kränkande i sig, utan ofredandet består i att gärningspersonen fortsätter att höra av sig mot kvinnans vilja.

Flickor hängs ut med bilder medan pojkarna hotas med våld

Den vanligaste typen av polisanmälan bland pojkarna är att de utsatts för någon typ av hot om våld. Oftast avser hotet grova brottsliga gärningar, som att målsäganden ska bli dödad alternativt hotas om våld med vapen. Bland flickorna är den enskilt vanligaste typen av nätkränkning att flickan har hängts ut med bilder på internet. Vanligtvis har bilderna en sexuell underton, och ofta publiceras bilden tillsammans med en nedsättande formulering om flickans påstådda sexuella vanor. Det finns också anmälningar där sexuella bilder på målsäganden har fått spridning, och bilder som har manipulerats för att skapa ett sexuellt innehåll.

Generellt finns det inom flera brottsrubriceringar en innehållsmässig skillnad när pojkar och flickor utsätts för kränkningar via internet. Det kränkande innehållet i ofredanden, förtal och förolämpningar mot flickorna handlar ofta om flickans påstådda sexuella vanor (till exempel påståenden om att flickan är en ”hora”) eller anspelar på annat sätt på sex. Olika typer av sexuella påståenden förekommer även bland pojkarnas anmälningar (till exempel om påstådd homosexualitet), men det är också vanligt att det kränkande innehållet i pojkarnas anmälningar avser påståenden om att målsäganden är kriminell eller att han har någon form av diagnos eller sjukdom.

Tre typer av relationer mellan målsägande och gärningsperson

Ofta relaterat till en parrelation när kvinnor utsätts

I totalt 22 procent av ärendena kan relationen mellan målsäganden och den utpekade gärningspersonen beskrivas som en pågående eller tidigare parrelation. Detta är särskilt vanligt i kvinnornas anmälningar (44 procent). Det kan exempelvis vara fråga om en kvinna som anmäler att en man som hon tidigare haft en relation med fortsätter att höra av sig via nätet trots att relationen tagit slut. Variationen bland kvinnornas anmälningar är stor och sträcker sig från kvinnor som får enstaka mejl med kränkande innehåll till händelser som är ett led i en lång rad av trakasserier som rubriceras som olaga förföljelse. I dessa fall sker de oönskade

kontakterna ofta både på och utanför nätet, då gärningspersonen bland annat även ringer upprepade gånger eller kommer hem till kvinnan. I en fjärdedel av de ärenden med kvinnliga målsägande som är relaterade till en parrelation har ett kontaktförbud utfärdats mot den utpekade gärningspersonen eller så ansöker kvinnan om kontaktförbud i samband med anmälan.

Även bland de vuxna männen är det relativt vanligt att målsägandens och den utpekade gärningspersonens relation kan beskrivas som en pågående eller tidigare parrelation (24 procent). I dessa fall är det dock vanligare att mannen anmäler att hans före detta partner kränker honom via offentliga forum (till exempel målsägandens blogg, Facebook eller Flashback), där målsäganden exempelvis anklagas för att vara pedofil, missbrukare eller för att ha misshandlat partnern. Inte sällan finns det gemensamma barn med i bilden och någon form av konflikt avseende vårdnaden om dem.

Gärningspersonen en vän eller annan bekant i en stor del av ärendena

I totalt 40 procent av ärendena i materialet handlar relationen mellan målsägande och gärningsperson antingen om en vänskapsrelation eller om någon annan form av bekantskapsrelation. Denna typ av relation förekommer oftast bland de ärenden som avser unga målsägande (43 procent bland flickorna och 51 procent bland pojkarna). En stor andel av dessa händelser har koppling till skolan, exempelvis genom att nätkränkningen har skett på skoltid eller är relaterad till en händelse som har ägt rum i skolan.

I de fall vuxenanmälningarna hör till denna relationskategori (31 procent bland kvinnorna och 35 procent bland männen) är det oftast fråga om att kränkningen har koppling till en förenings-, affärs- eller yrkesrelaterad relation mellan målsäganden och gärningspersonen. Målsäganden kränks eller hotas i sin roll som exempelvis socialtjänsteman, arbetsförmedlare eller kronofogde, på grund av att gärningspersonen är missnöjd med målsägandens agerande i ett ärende som rör gärningspersonen eller en närstående till denna.

I var tredje anmälan är gärningspersonen anonym eller obekant

I en tredjedel (33 procent) av de granskade ärendena är den som formulerar hotet eller kränkningen anonym (även om målsäganden i vissa fall har en kvalificerad gissning om vem gärningspersonen är) eller obekant för målsäganden (det vill säga, det finns en namngiven person som målsäganden inte känner). Ärenden där gärningspersonen är anonym eller obekant är vanligast bland de händelser som anmälts av flickor (44 procent), men den här typen av ärenden förekommer i samtliga målsägandegrupper. I en stor del av de händelser där en flicka kränks på nätet av en anonym eller obekant gärningsperson finns något bildmaterial kopplat till händelsen tillsammans med en nedsättande text om flickans sexu-

ella vanor. Även när pojkar anmäler att de har blivit anonymt uthängda handlar det ofta om kränkningar som rör sexuella vanor (exempelvis påståenden att pojken ”knullar runt” eller att han är homosexuell). Förutom kränkningar anmäler pojkarna även att de utsätts för hot av anonyma gärningspersoner.

Ungefär en tredjedel av pojkarnas, kvinnornas och männens, samt en femtedel av flickornas anmälningar med anonym eller obekant gärningsperson avser ett intrång i eller skapande av olika typer av användarkonton. Dessa konton används sedan ofta för att skriva kränkande meddelanden i jag-form så att det ser ut som att det är målsäganden själv som har skrivit dem. Bland männen förekommer också att de hängs ut som kriminella (till exempel som pedofiler) av anonyma eller obekanta gärningspersoner.

Låg upplärning för studiens brottstyper

En del av Brås uppdrag handlar om att redovisa i vilken omfattning polisanmälda hot och kränkningar via internet leder till åtal och lagföring. Resultaten visar att personupplärningen är låg för de ärenden som Brå har granskat. Endast fyra procent av de granskade ärendena hade lett fram till personupplärning, i samtliga fall genom ett åtalsbeslut. Det finns en viss variation i andelen upplärade ärenden mellan de olika brottskategorierna. Bland de få anmälningar i materialet som avser fridskränkning och olaga förföljelse hade 18 procent lett till ett åtalsbeslut. Motsvarande andel för de olaga hoten var sex procent, två procent för ofredanden och fyra procent för ärekränkingsbrott. På grund av det särskilda urvalsförförande som Brå har fått använda i denna studie går det inte med någon form av statistisk säkerhet att uttala sig om hur stor den faktiska personuppläringsprocenten är för nätkränkningar generellt sett, utan siffrorna bör tolkas med försiktighet. Även Brås officiella kriminalstatistik visar dock att personupplärningen generellt är låg för de brottstyper som ingår i studien. Överlag tyder resultaten på att anmälda hot och ofredanden via nätet kan leda till personupplärning i något mindre utsträckning än genomsnittet för de aktuella brottstyperna generellt.

De ärenden som resulterat i ett åtal hör till de mer allvarliga händelserna. I samtliga ärenden där åklagaren hade valt att väcka åtal resulterade åtalet i en fällande dom i tingsrätten. Av de ärenden som gått till åtal med rubriceringarna olaga förföljelse, ofredande samt förolämpning avsåg i stort sett samtliga upprepade kontakter via flera kontaktsätt över en längre period. De olaga hot som hade lett till ett åtalsbeslut handlade nästan uteslutande om konkreta hot om grovt våld. De åtalade förtalsbrotten har rubricerats som grovt förtal och avser antingen nakenbilder eller vanliga profilbilder som publicerats tillsammans med kränkande texter om den målsägandes sexuella vanor.

Varför läggs ärendena ner?

Resultaten visar att 96 procent av de anmälda hoten och kränkningarna som Brå har granskat lades ner av polis eller åklagare. En del av Brås uppdrag var att beskriva de skäl som finns till att ärenden läggs ner samt beskriva vilka utredningssvårigheter som polis och åklagare stöter på i sitt arbete med dessa brott.

Vart femte ärende har ingen möjlighet att klaras upp

En viktig förklaring till varför många ärenden läggs ner är att det inte finns någon möjlighet att klara upp dem. Det kan till exempel bero på att den anmälda händelsen inte är en brottslig gärning. I Sverige har polisen en långtgående rapporteringsskyldighet, där poliser i princip alltid är skyldiga att upprätta en polisanmälan om någon begär det. Det innebär att det finns ett inflöde av polisanmälda händelser som inte utgör något brott. Resultaten visar att 12 procent av de ärenden som Brå har granskat har lagts ner med hänvisning till att den anmälda händelsen inte har handlat om en brottslig gärning. Detta var vanligast vid de anmälningar som hade rubricerats som ofredande (18 procent).

Det finns inte heller någon möjlighet att personupplära anmälda brott om den utpekade gärningspersonen inte är straffmyndig. I nio procent av ärendena var den misstänkta gärningspersonen under 15 år, vilket var vanligast vid olaga hot (18 procent). Dessa två nedläggningsorsaker (gärning ej brott samt misstänkt under 15 år) utgör förklaringen till att drygt 20 procent av ärendena i materialet har lagts ner.

Ärekränkingsbrott hanteras av polis och åklagare endast i undantagsfall

Den vanligaste förklaringen till varför ärenden som rubricerats som ärekränkingsbrott har lagts ner är för att de är så kallade målsägandebrott. De allra flesta brott i brottsbalken hör under allmänt åtal, men för ärekränkingsbrotten finns en särskild regel som föreskriver att förtal och förolämpning inte får åtalas av någon annan än målsäganden själv. I dessa fall är målsäganden själv ansvarig för att driva den rättsliga processen, det vill säga för allt ifrån att utreda vem som är skyldig till brottet och att samla tillräcklig med bevisning, till att väcka åtal genom att lämna in en stämningsansökan till tingsrätten.

Endast under vissa förutsättningar får åklagaren väcka åtal för dessa brott. Det gäller ärenden där åklagaren bedömer att det är påkallat från allmän synpunkt (tidigare ”av särskilda skäl påkallat”) och där målsäganden anger brottet till åtal, samt (vid förolämpning) där åtalet rör vissa specifika situationer. För att bedöma om ett allmänt åtal ska anses vara påkallat gör åklagaren en särskild åtalsprövning med stöd av reglerna i 5 kap. 5 § brottsbalken

(BrB). Enligt de åklagare som Brå har intervjuat är det dock få anmälningar som passerar ”nålsögat” för när ett allmänt åtal ska anses vara påkallat, eftersom kraven för att en åklagare ska driva ett ärekränkingsärende är så pass högt ställda. Drygt hälften av ärekränkingsbrotten har lagts ner med hänvisning till den särskilda åtalsprövningsregeln.

Den 1 juli 2014 förändrades den särskilda åtalsprövningsregeln genom att kravet på ”särskilda skäl” togs bort (prop. 2013/14:47). Enligt de åklagare som Brå har intervjuat kommer dock lagändringen troligtvis inte att få någon större effekt, eftersom huvudregeln fortfarande är att ärekränkingsbrotten är målsägandebrott där allmänt åtal sällan bör väckas.

Utrednings- och bevissvårigheter den vanligaste nedläggningsorsaken

Den enskilt vanligast förekommande nedläggningsorsaken i Brås material är att ärendet har lagts ner med hänvisning till någon form av utrednings- eller bevissvårighet (44 procent av ärendena). Det handlar dels om svårigheter att identifiera en misstänkt gärningsperson, dels om svårigheter att åstadkomma en tillräckligt god stödbevisning.

Svårigheter att identifiera en misstänkt gärningsperson

I 46 procent av de ärenden som lagts ner med hänvisning till utrednings- eller bevisrelaterade svårigheter har nedläggningen skett utan att en förmodad gärningsperson har kunnat identifieras. För att kunna identifiera okända gärningspersoner för brott som begåtts via internet krävs ofta att polisen får ut inloggningsinformation, bland annat i form av IP-nummer. Ett stort problem som lyfts fram av de poliser som Brå har intervjuat handlar om svårigheter att från internetföretagen få tillgång till de nödvändiga inloggningsuppgifter som krävs för att spåra okända gärningspersoner. I första hand handlar det om internetjänster som tillhandahålls av företag som befinner sig utanför Sverige.

Om polisen får tag i de aktuella inloggningsuppgifterna har de en möjlighet att begära ut användarinformationen som är knuten till det aktuella IP-numret. Ett annat problem som de intervjuade poliserna betonade är att den här informationen inte alltid sparas av internetleverantörerna och teleoperatörerna. Kravet att spara sådan information fördes inte in i svensk lagstiftning förrän 1 maj 2012. Innan dess kunde det finnas en stor variation mellan olika leverantörer i hur länge informationen sparades. De intervjuade poliserna menar att utan möjligheten att kunna knyta IP-numren till en fysisk adress blir många av de brott som sker via internet i stora delar inte utredningsbara.

Ofta svårt att åstadkomma en tillräckligt god stödbevisning

I drygt hälften av de ärenden som har lagts ner på grund av utrednings- eller bevissvårigheter har det funnits en utpekad eller misstänkt gärningsperson. Enligt de poliser och åklagare som Brå har intervjuat kan det i vissa fall vara enklare att styrka ett brott som har skett via internet, eftersom det då ofta finns någon form av digital bevisning. Brott som begås via internet och andra elektroniska kommunikationsmedel kan dock bära med sig andra typer av svårigheter i bevissammanhang.

Flera svårigheter kan bero på bristande it-kompetens

Flera av Brås intervjupersoner menade att kunskapen om it-relaterade brott generellt sett är låg inom hela rättsväsendet. Det leder exempelvis till att målsäganden inte alltid informeras om vikten av att spara meddelanden eller att ta en skärmdump. En bristande it-kompetens hos förundersökningsledare kan leda till att ärenden som har en utredningspotential ändå läggs ner eftersom förundersökningsledaren inte har tillräckligt god kunskap om vilka utredningsåtgärder som är möjliga för brott som sker via internet.

Risk för att viktigt bevismaterial hinners raderas

En annan svårighet vid brott som begås via internet är att viktigt bevismaterial som ligger ute på nätet snabbt kan raderas innan polisen har hunnit säkra det. Detsamma gäller för bevisning som finns sparad i de inblandade parternas mobiltelefoner. Enligt Brås intervjupersoner är polisens organisation ännu inte uppbyggd för att säkra digital bevisning tillräckligt snabbt.

Svårt att kunna styrka vem som har suttit bakom tangentbordet

En tredje svårighet som Brås intervjupersoner angav var att det ofta kan vara svårt att styrka vem som har skickat ett visst kränkande meddelande på internet. Även om målsäganden kan visa upp det kränkande meddelandet, exempelvis i form av en skärmdump, kan det ändå vara svårt att bevisa att meddelandet har skickats av en viss gärningsperson, då det till exempel är möjligt att skapa konton i andra personers namn. Flera poliser och åklagare lyfte därför även här vikten av att kunna få tag i IP-nummer och användarinformation från internetföretag och teleoperatörer.

Viktigt att klarlägga de målsägandes roll

Intervjupersonerna menade också att det ofta är viktigt att kartlägga de målsägandes roll i vissa typer av ärenden genom att noggrant kontrollera kommunikationsflödet åt båda hållen. Det gäller i synnerhet vid ofredanden, där polisens tekniska utredningsåtgärder kan visa att den anmälda händelsen snarare handlar om en konflikt där båda parterna har skrivit kränkande meddelanden till varandra.

Tekniska undersökningar riskerar att fördröja utredningen

För att kunna styrka vem som har suttit bakom tangentbordet och för att kontrollera den misstänktes och målsägandens berättelse krävs ofta olika typer av it-forensiska undersökningar. Ett problem som lyftes fram i Brås intervjuer med poliser och åklagare är att det ofta kan ta lång tid att få tillbaka resultaten från dessa undersökningar, vilket kan göra att utredningarna drar ut på tiden. En förklaring till de långa väntetiderna var återigen den bristande it-kompetensen bland förundersökningsledare, som kan resultera i otydliga beställningar till it-forensikerna kring vilken information som ska eftersökas. En bristande beställarkompetens kan även leda till att it-forensiska undersökningar blir onödigt omfattande. Den viktigaste förklaringen till de långa väntetiderna är dock enligt Brås intervjupersoner att Polisen inte har rekryterat it-forensiker i takt med att antalet ärenden med it-anknytning har ökat. Förklaringen skulle alltså i huvudsak vara kapacitetsbrist i fråga om it-resurser.

Risken för att målsäganden drar tillbaka sin medverkan

Enligt poliser och åklagare handlar en ytterligare svårighet om fall där målsäganden inte vill medverka i utredningen. Om målsäganden drar tillbaka sin medverkan finns det enligt intervjupersonerna ofta inte tillräckligt med övrig bevisning för att väcka åtal i den här typen av utredningar. Av de granskade ärendena som lagts ner på grund av någon utrednings- eller bevissvårighet, och där det fanns en misstänkt gärningsperson, framgår att vart tredje ärende har lagts ner på grund av att målsäganden inte längre vill medverka i utredningen. Enligt de intervjuade poliserna ökade risken för att målsägande drar tillbaka sin medverkan allteftersom ett ärende drar ut på tiden.

Svårigheter kopplade till lagstiftningen

I intervjuerna framkom även att det finns flera typer av svårigheter med att lagföra de aktuella brottstyperna som är kopplade till själva lagstiftningen.

Gränsdragningsproblem och svårigheter att uppnå brottsrekvisiten

En av de svårigheter som beskrivs i Brås intervjuer handlar om att det i internetrelaterade ärenden ibland är svåra gränsdragningar mellan de befintliga lagrummen. Det kan till exempel finnas en viss osäkerhet om huruvida händelser som skett via offentliga forum på nätet kan rubriceras som ofredande, eftersom ofredandebestämmelsen enligt intervjuade åklagare bara anses täcka upp kränkningar som sker i form av direkta kontakter mellan gärningspersonen och målsäganden.

En annan svårighet som intervjupersonerna lyfte fram är att det ofta kan vara problematiskt att kunna lagföra olika former av förtäckta hot. Enligt både poliser och åklagare är lagstiftningen tydlig när det gäller vad som krävs för att bli dömd för olaga hot. Man måste dels kunna styrka att hotet är ägnat att framkalla allvarlig fruktan, dels att det avser ett hot om brottslig gärning (4 kap. 5 § BrB). Detta är svårt vid hot som är mer diffusa eller på annat sätt förtäckta. Närmare en tredjedel av de hotärenden som ingår i Brås studiematerial var av den här typen.

Dåligt skydd för spridande av kränkande bild- och filmmaterial
Ytterligare en fråga som diskuterades av flera av Brås intervjupersoner var svårigheten att sortera in spridande av nakenbilder i befintliga lagrum. För att nå upp till förtal krävs nämligen att ”uppgiften är ägnad att utsätta den drabbade för annans missaktning”. Enligt åklagarna har domstolarna bedömt att det krävs mer än bara en naken kropp för nå upp till detta rekvisit, till exempel ett nedsättande omdöme om personen i fråga.

Svensk lagstiftning saknar i dag ett skydd för själva spridningen av kränkande film- och bildmaterial, och det finns därmed sällan någon möjlighet att lagföra personer för spridning av rena nakenbilder om det inte finns andra omständigheter i det enskilda fallet som innebär att bilderna kan anses förmedla en förtalande uppgift.

En del av de anmälda näthändelserna kan vara brott mot personuppgiftslagen

Flera av de anmälda händelserna som i Brås material har rubricerats som förtal eller ofredande hade troligtvis även kunnat rubriceras som brott mot personuppgiftslagen, (1998:204), PuL, ett brott som ligger under allmänt åtal. Exempel på sådana brott är spridning av kränkande (och identifierbara) bilder eller uppgifter där det påstås att en person är promiskuös och fall där personer ”hängs ut” som brottsliga, till exempel genom att domar publiceras på nätet. Trots att lagen troligtvis skulle kunna användas för att lagföra en del av de ärekränkingsbrott som i dagsläget läggs ner med hänvisning till den särskilda åtalsprövningsregeln, används den ytterst sällan. Enligt åklagare som Brå har intervjuat finns det troligtvis ett stort mörkertal när det gäller brott mot PuL, vilket beror på att lagen upplevs som komplicerad och att polisens och åklagarnas kunskaper om lagen är bristande. Det skapar i sin tur en motvilja mot att använda den.

Brås bedömning

Den låga personuppgklaringsnivån för de granskade ärendena skulle kunna ses som en indikation på att rättsväsendet kraftigt brister i sin förmåga att klara upp dessa brott. Det är dock viktigt att

poängtera att alla anmälda händelser varken kan eller bör klaras upp. Som nämnts ovan beror det på att en del av de händelser som anmäls inte rör sig om brottsliga gärningar eller att gärningarna har begåtts av personer som är under 15 år och därmed inte straffmyndiga. För ärekränkingsbrotten är den vanligaste nedläggningsorsaken att brotten utgör så kallade målsägandebrott och endast i undantagsfall ska hanteras av polis och åklagare. Den låga personupplklaringsprocenten bör därför ses i ljuset av det faktum att för minst 40 procent av de anmälda händelserna finns det inga eller små möjligheter för rättsväsendet att öka upplklaringsprocenten. Med detta sagt bedömer dock Brå att det ändå finns en viss förbättringspotential i rättsväsendets arbete med att utreda och lagföra de brottstyper som här har studerats.

Framgångsfaktorer för utredningar om hot och kränkningar via internet

I intervjuerna beskrevs ett antal framgångsfaktorer och utvecklingsområden som rör själva utredningarna av de brottstyper som Brå har studerat. Flera av dem kan emellertid anses gälla för brott som begås via internet mer generellt.

Samarbete med externa aktörer

Brås analyser visar att många av de granskade ärendena om hot och kränkningar via internet har lagts ner utan att polisen har kunnat identifiera vem som kan ligga bakom brottet. En viktig förklaring är att polisen har haft betydande problem med att få ut nödvändiga inloggningsuppgifter från de aktuella internetföretagen, till exempel Facebook. Under perioden sedan 2012 har Rikskriminalpolisen utvecklat ett samarbete med Facebook för att underlätta för svensk polis att få ut inloggningsuppgifter. Samtidigt finns det enligt Brås intervjupersoner flera viktiga internetaktörer som fortfarande har en problematisk syn på att samarbeta med polisen, och nya försök till samarbeten kan behövas i takt med att nya internetsidor eller applikationer blir populära som kommunikationsverktyg.

Det räcker dock inte för polisen att enbart erhålla inloggningsinformationen, utan den måste också kunna kopplas ihop med en viss användare. Om telekom- och internetoperatörerna väljer att radera informationen blir det i praktiken omöjligt att utreda den här typen av brott om det inte redan på förhand finns en känd gärningsperson. I april 2014 ogiltigförklarades datalagringsdirektivet av EU-domstolen, och det är i dag inte helt klart vilka krav på lagring av data som kan ställas på telekom- och internetoperatörerna.

It-kompetensen måste höjas i hela rättskedjan

Flera av de intervjuade poliserna och åklagarna menar att kunskapen om it-relaterade brott generellt är låg inom hela rättsväsendet.

Som ovan nämnts kan det resultera i att utredningsbara brott läggs ner, då förundersökningsledaren saknar kunskaper om möjliga utredningsåtgärder i den här typen av ärenden. Mer utbildning, i synnerhet till förundersökningsledare, torde därmed kunna leda till förbättrade möjligheter att klara upp brotten.

Stort behov av snabba it-forensiska undersökningar

I ärenden som helt eller delvis har begåtts på internet eller via andra elektroniska kommunikationsmedel finns det ofta ett stort behov av olika typer av it-forensiska åtgärder för att kunna åstadkomma en bra bevisning. Flera av Brås intervjupersoner påtalar dock att det ofta tar alldeles för lång tid att få tillbaka resultaten från dessa undersökningar, vilket till största delen beror på att polisen inte har rekryterat tillräckligt många it-forensiker i takt med att antalet ärenden med it-anknytning har ökat. Polisen bör därför se över kapaciteten genom bemanningen av it-forensiker för att effektivisera handläggningen av dessa brott.

Övriga utvecklingsområden

Behovet av statistik

Det är i dagsläget inte möjligt att få fram information om hur stor andel av de anmälda brotten som begås via internet eller som på ett annat sätt har en it-anknytning. Enligt flera av de intervjuade poliserna kan de flesta brottstyperna i dag vara it-relaterade på ett eller annat sätt, men det saknas möjlighet att följa denna utveckling kontinuerligt. De intervjuade menar att det vore önskvärt att få ett bättre underlag kring hur stor del av de anmälda brotten som på ett eller annat sätt har en anknytning till internet eller som kräver att man tar hjälp av en it-forensiker. Bland annat ansågs ett sådant underlag viktigt för beslutsfattare inom rättsväsendet som arbetar med strategiska frågor avseende hur resurser ska fördelas inom Polisen och Åklagarmyndigheten samt hur mycket det ska satsas på olika typer av utbildningar.

Brå, som ansvarar för den officiella kriminalstatistiken, är medveten om att det finns en stor efterfrågan på statistik över de brott som har skett via nätet. I regleringsbrevet för 2015 har Brå fått i uppdrag av regeringen att genomföra en kartläggning av utvecklingen när det gäller förekomsten av IT-relaterade inslag i de anmälda brotten. Inom ramen för uppdraget ska Brå också överväga om det är möjligt att skapa ett system som ger rättsväsendets myndigheter ett statistiskt underlag för att framöver följa utvecklingen av IT-relaterade inslag i de anmälda brotten.

Bättre bemötande av brottsutsatta

Ett annat utvecklingsområde som lyftes av de intervjuade poliserna och åklagarna var att rättsväsendet kan bli bättre i sitt bemö-

tande av de personer som utsatts för brott via internet. För det första menade flera att många inom rättsväsendet saknar kunskaper om och en förståelse för det digitala samhället och att målsägande som anmäler dessa brott därför inte blir tagna på allvar. För det andra måste poliser och åklagare bli bättre på att ge information till de brottsutsatta och att förklara varför deras ärende lagts ner. Det gäller i synnerhet vid ärekränkingsbrott, där ärendet lagts ner med hänvisning till den särskilda åtalsprövningsregeln. Enligt flera av de intervjuade åklagarna upplevs troligtvis den information som ges till målsägandena i dag som obegriplig, och sällan ges någon information om vilka möjligheter det finns att väcka enskilt åtal eller att driva en civilrättslig process. En tredje aspekt av bemötande handlar om att rättegången vid förtalsärenden riskerar att innebära att målsägandena kränks på nytt, till exempel i och med att avklädda bilder på målsäganden visas upp inför tingsrätten och dess åhörare. Åklagarmyndigheten har därför dragit slutsatsen att det kan finnas skäl att hålla förhandlingen inom stängda dörrar och sekretessbelägga uppgifter i domen i en del av dessa fall (Åklagarmyndigheten 2014).

Fler utredningar av kvalificerade ärekränkingsbrott

Ett sätt att öka lagföringen vid ärekränkingsbrott skulle naturligtvis vara att föra in brotten under allmänt åtal. En sådan lösning är dock samtliga de åklagare som Brå har intervjuat negativa till. Det beror på att förtalsrekvisiten i brottsbalken är så pass vida att även mycket ringa händelser bedöms vara brottsliga gärningar. Åklagarna menade att det därför behövs ett ”sällningsinstrument” för att kunna urskilja vad som verkligen bör utredas och vad som kan läggas ner direkt. Att många av de anmälda händelser som rubricerats som ärekränkingsbrott kan vara av ringa karaktär bekräftas av Brås material. Dock framgår av Brås genomgång av det studerade materialet att åtalsprövningsregeln även används för att lägga ner mer kvalificerade ärekränkingsbrott som skulle kunna utredas vidare. Det finns exempel på förtalsärenden i Brås material som har lagts ner med hänvisning till åtalsprövningsregeln, men som verkar vara mer eller mindre identiska med de ärenden som gått till åtal när det gäller såväl grovheten i innehållet som spridning och systematik.

Brå bedömer att åklagare bör överväga om en förundersökning ska inledas i flera ärenden som rör ärekränkingsbrott, där det finns en indikation på att den anmälda kränkningen kan vara av mer kvalificerad karaktär. En inledd förundersökning ger åklagarna möjlighet att bättre kunna bedöma de aspekter som enligt Åklagarmyndighetens riktlinjer ska ligga till grund för ett beslut om att väcka allmänt åtal, till exempel hur stor spridningen av en uppgift har varit och om målsäganden har drabbats hårt av brottet.

Ökad användning av personuppgiftslagen

Brå bedömer också att polis och åklagare kan bli bättre på att använda personuppgiftslagen (1998:204) för att kunna lagföra kränkningar via internet. Det kräver att kunskapen om hur lagen kan användas på detta sätt höjs bland rättsväsendets aktörer. Som ovan nämndes skulle troligtvis flera av de händelser som i Brås material rubricerats som förtal eller ofredande även ha kunnat utgöra brott mot PuL. Det handlar exempelvis om ärenden där flickor har blivit ”uthängda” med identifierbara nakenbilder och påståenden om deras sexualliv eller ärenden där domar har lagts ut offentligt på nätet. När personuppgifter av detta slag publiceras på internet kan troligtvis PuL vara ett alternativ eller komplement till förtalsbrottet. I personuppgiftslagen finns heller ingen åtalsprövningsregel, utan brotten hör under allmänt åtal.

Summary

The ongoing digitalisation of society has made it increasingly easy for people to communicate with one another. At the same time, an increasing amount of attention has over recent years become focused on threatening and other forms of offensive behaviour that take place on the internet and via other forms of electronic communication services. The Swedish National Council for Crime Prevention has been instructed by the Government to conduct a study of the online threats and incidents of abusive or offensive behaviour against private individuals that are reported to the police. The Council was instructed to present a description of the nature of the incidents reported and also of the perpetrators and complainants, with a special focus on possible gender differences. The Council was also instructed to describe the extent to which the reported incidents result in prosecutions and convictions and to analyse the reasons why other complaints do not lead to prosecution. The Council's study was also to include a description of the problems experienced by the criminal justice system in its work to investigate and prosecute the offence types examined, and to propose measures to combat these problems.

Method

The offence types used as a basis for the study are reported cases of unlawful threat, molestation (non-sexual), unlawful persecution, defamation, insulting behaviour and the so-called violation of integrity offences (gross violation of integrity and gross violation of a woman's integrity). The study is first and foremost based on a review of the documentation from 713 police investigations into complaints filed in 2012. The complaints are distributed across four categories of complainant – girls, boys, women and men. The study is also based on register data, district court judgements and interviews with police and prosecutors.

The police's offence recording system does not include information on whether or not reported incidents have taken place online. This means that it is not possible to state the number of cases

involving online threats or other online offences that are reported to the police. In order to identify cases in which the relevant offence types had occurred via the internet, the National Council employed a list of search terms and conducted a digitalised search of the offence descriptions contained in the national offence report database. The material obtained in this way provides a good basis for describing possible differences in the types of incident that are most commonly reported to the police by girls and boys, and by women and men respectively.

Who are the perpetrators, and where do the reported incidents take place?

The results of the Council's study show that in those cases where the complainant is under the age of 18, the alleged perpetrator is often a person of roughly the same age. When adults report exposure to threats and other forms of abusive or offensive behaviour online, the age-range among the perpetrators is much wider. The results also show that the majority of the alleged perpetrators are male. The proportion of female perpetrators is greatest in those cases where the complainant is a girl or an adult male. Approximately half of the alleged perpetrators included in the data set have at least one prior conviction.

The most common forum for the online incidents included in the study data was Facebook. This is particularly true in those cases where the complainant is a boy or a girl. Among the complaints filed by adults, it is also common for the reported incident to have occurred via e-mail. One-third of the police reports included in the study data relate to incidents that have occurred both via the internet and offline (e.g. via text-messages, telephone or face-to-face).

Gender and age differences in the reported incidents

The National Council's analysis shows a great deal of variation in the contents of the online threats and other forms of offensive or abusive online behaviour that are reported to the police. Within all of the offence types examined in the study, with the exception of the unlawful persecution and violation of integrity offences, there is also a substantial variation in the seriousness of the reported incidents. Some of these incidents may be regarded as quite minor, e.g. where individuals have filed police reports after feeling offended as a result of having been the subject of "backbiting" or having received negative comments about their appearance. Other incidents described in the study data may instead be viewed as considerably more serious, such as cases where the complaints relate to harassment that has continued for a long period of time and has involved a range of different types of contacts. The results of the Council's

analysis also show that there are clear differences in the types of incidents reported by girls, boys, women and men respectively.

Men often exposed online as criminals, women often subject to both online and offline harassment

The most common type of incident reported by men involves having been exposed to some form of molestation or defamation offence, often in the form of an online publication in which the man has been described as being criminal in some way, e.g. by means of a statement describing the complainant as a paedophile or rapist or through the online publication of a court judgement relating to the individual concerned. The most common type of complaint filed by women involves incidents that the police have registered as molestation offences. Here the reported incidents have often involved both online and offline contacts, e.g. in the form of mobile text-messages, phone calls or physical meetings. The contents of the reported contacts vary, and most often involve different types of derogatory remarks or offensive statements about the complainant. In certain cases, however, the contents of the communication are not in themselves abusive or offensive, and the registered molestation offence instead consists in the fact that the perpetrator has continued to contact the complainant despite having repeatedly been asked to stop doing so.

Girls are exposed online using images, boys are subject to threats of violence

The most common type of offence report among the boys relates to a threat of violence against the individual concerned. In many cases these threats refer to acts of serious violence, taking the form of death threats or threats to assault the complainant with a weapon of some kind. Among the girls, the single most common type of police report relates to incidents involving the online publication of one or more images of the complainant. The images in question usually have a sexual undertone and are often published together with a derogatory text about the girl's alleged sexual behaviour. The study data also includes reports of cases where sexual images of the complainant have been published online, and where images have been manipulated in order to sexualise them.

In several of the offence categories examined, there are differences in the content of the online incidents reported by boys and girls respectively. In the case of incidents registered by the police as molestation, defamation or insulting behaviour against girls, the offensive content is often focused on the alleged sexual activities of the girl concerned (e.g. in the form of statements describing the girl as a "whore"). Offensive references to the sexuality or sexual behaviour of the complainant are also found in the offence reports relating to boys (e.g. in the form of references to alleged homosexuality), but among the boys it is also common for the offensive

content to describe the individual concerned as having some kind of illness or diagnosis.

Three categories of relations between complainants and perpetrators

Women's victimisation often related to an intimate relationship

In a total of 22 percent of the cases examined, the relationship between the alleged perpetrator and the complainant can be described as involving an ongoing or past intimate relationship. This type of relationship is particularly common in the incidents reported by women (44 percent). These include, for example, cases where a woman has reported that a former partner will not stop contacting her online despite the fact that the relationship is over. There is a substantial level of variation in the type of complaints reported by women, and they include everything from a single offensive e-mail to contacts that are part of a long series of incidents, and that have been registered by the police as unlawful persecution. These cases often involve both online and offline contacts, with the perpetrator also having harassed the woman by phone or visited her home or workplace. In one-quarter of the cases reported by women that are linked to an intimate relationship, a restraining order has either already been issued against the perpetrator or the woman has applied for a restraining order in connection with the filing of the complaint.

It is also relatively common for the incidents to be linked to an intimate relationship in those cases where the complainant is a man (24 percent). In these cases, however, it is more common for the man to report that his former partner has published offensive statements about him on a public internet forum (the complainant's blog, on Facebook, or in a public discussion forum), e.g. by accusing him of having assaulted his former partner, or of being a paedophile or drug addict. It is not uncommon for these cases to involve children and some form of conflict over custody issues.

The perpetrator is a friend or acquaintance in a large proportion of the reported incidents

In a total of 40 percent of the cases included in the study material, the perpetrator is a friend or some other form of acquaintance of the complainant. This category of relationships is most common in the cases involving a complainant who is under the age of 18 (43 percent of the complaints made by girls, 51 percent of those made by boys). A large proportion of these incidents are linked to school, with the online incident either having taken place during school hours or being linked to something that had happened in school, e.g. in the form of an offline conflict that had then been continued online.

In the complaints filed by adults that involve a perpetrator who is a friend or acquaintance of the complainant (31 percent of the women's complaints, 35 percent of the men's), the incident is most commonly associated with a business or professional relationship between the complainant and the alleged perpetrator, or a relationship based on membership of the same organisation or association. In these cases, the complainants have been abused or threatened in their roles as e.g. social workers, employment officers or association board members. The threats and abuse are often linked to the alleged perpetrators' dissatisfaction with the complainants' actions in cases involving either the perpetrators themselves or family members.

One-third of the incidents examined involve an anonymous or unknown perpetrator

In one-third (33 percent) of the cases examined, the perpetrator of the threat or abuse has either been anonymous or is someone whose identity is unknown to the complainant (although the complainants in some cases report having a fairly good idea as to whom the perpetrator is likely to be). Cases involving an anonymous or unknown perpetrator are most common among the incidents reported by girls (44 percent), but cases of this kind are also found to a greater or lesser extent among the complaints filed by boys, men and women. A large proportion of the complaints filed by girls that involve an anonymous or unknown perpetrator relate to the publication of images together with a derogatory text about the girl's sexual activities. The complaints filed by boys involving an anonymous or unknown perpetrator also often relate to offensive statements focused on the complainant's sexual behaviour or sexuality (e.g. that the boy "fucks around" or that he is gay). Besides being exposed to incidents of this kind, however, the boys also report having received anonymous threats.

Approximately one-third of the complaints filed by boys, women and men involving an anonymous or unknown perpetrator, and one-fifth of those filed by girls, relate to the hijacking or creation of various forms of user account, e.g. Facebook or e-mail accounts. These accounts have then often been used to send or publish offensive messages or material in the complainant's name. Many of the complaints filed by adult men relating to the online publication of allegations of criminality also involved an anonymous or unknown perpetrator.

Few prosecutions brought in relation to the offence types examined in the study

One aspect of the Government's instruction to the National Council involved describing the extent to which the complaints exami-

ned had resulted in prosecutions and convictions. The results show that only a small number of the cases examined in the study resulted in prosecution. There is some degree of variation in the proportion of cases resulting in a prosecution across the different offence categories included in the study. Of the few complaints included in the study data that the police had registered as either unlawful persecution or violation of integrity offences, 18 percent had resulted in a prosecution. The corresponding proportion for the complaints registered as unlawful threats was six percent, two percent for those registered as molestation offences and four percent for the complaints registered as defamation or insulting behaviour. As a result of the nature of the search process that the Council had to employ in order to identify complaints relating to online incidents, it is not possible to state with any degree of statistical certainty how often online offences of the types examined actually lead to prosecution, and the reported figures should therefore be interpreted with caution. At the same time, the official crime statistics published by the National Council show that the offence types examined in the current study rarely result in prosecution and conviction, irrespective of whether or not the reported incidents have taken place online. A comparison between the study's findings and the official crime statistics indicates that complaints relating to the offence types examined in the study may result in a prosecution somewhat less often when the reported incidents have occurred online.

The cases examined that resulted in prosecution all relate to the more serious types of incidents that are described in the study data. All of these prosecutions resulted in a district court conviction. Virtually all of the cases that resulted in a prosecution for unlawful persecution, molestation or insulting behaviour related to repeated contacts made in several different ways over a relatively long period of time. The cases that resulted in a prosecution for the unlawful threat offence almost exclusively involved threats of serious violence. The cases that led to prosecutions for defamation had all been prosecuted as gross defamation offences, and related to the publication of either naked images of the complainants or images published together with offensive texts about the complainants' sexual behaviour.

Reasons for complaints not leading to prosecution

The results of the National Council's analysis show that a total of 96 percent of the filed complaints examined in the study did not result in a prosecution. Part of the Government's instruction to the Council involved describing the reasons that police investigations into the online offences examined in the study are discontinued without a prosecution being brought, and to describe the difficulties faced by police and prosecutors in their work to investigate and prosecute these types of incidents.

One in five complaints not possible to prosecute

One important reason for many of the complaints examined in the study not resulting in a prosecution is that the complaints were of a kind that cannot be expected to lead to prosecution. These include, for example, complaints relating to incidents that do not constitute criminal offences. In Sweden, the police are in principal required to register an offence report every time somebody files a complaint. This means that there is an inflow of registered offence reports that relate to incidents that are not in fact crimes. The results of the National Council's study show that the investigations into 12 percent of the complaints examined had been discontinued with reference to the incident not constituting an offence. This was most common in relation to the complaints originally registered by the police as molestation offences (18 percent).

It is also impossible for a complaint to result in a prosecution in cases where the offender is below the age of criminal responsibility (15 years). The suspected perpetrator was under the age of fifteen in nine percent of the cases examined in the Council's study, with this being most common in cases the police had registered as unlawful threat offences (18 percent). Together these two factors (incident not a crime or perpetrator under the age of 15) account for why 20 percent of the cases examined in the study did not result in a prosecution.

Defamation and insulting behaviour only dealt with by police and prosecutors in exceptional cases

The most common reason why complaints registered by the police as either defamation or insulting behaviour offences did not lead to prosecutions is that these are offences that can only be prosecuted by the complainants themselves. The prosecution of the vast majority of the offences specified in the Swedish Penal Code is the responsibility of the public prosecutor, but the Penal Code makes an exception for the offences of defamation and insulting behaviour, stating that these cannot be prosecuted by anyone other than the complainant.

Having said this, there are certain circumstances under which a public prosecutor may choose to bring a prosecution for defamation or insulting behaviour. Up until July 2014, the Swedish Penal Code stated that a prosecutor could bring such a prosecution if 1) there was "special cause" to do so for reasons of public interest, 2) the complainant also chose to press charges and, 3) (in the case of insulting behaviour) if the offence also related to one of a small number of specific situations. In order to determine whether there is special cause for a prosecution for reasons of public interest, the prosecutor conducts an assessment that is regulated in Chapter 5, Section 5 of the Penal Code. According to prosecutors interviewed by the National Council, however, few reported incidents

are sufficient to pass through the “eye of the needle” with regard to what is required to initiate a public prosecution for defamation or insulting behaviour, since the specified requirements are very stringent. A little over half of the examined complaints registered as defamation or insulting behaviour offences had been dismissed by means of a decision stating that there was no cause to bring a prosecution for reasons of public interest.

In July 1, 2014 the requirement that there must be “special cause” for reasons of public interest to bring a prosecution for defamation or insulting behaviour was reduced to a requirement that there simply be cause to do so (prop. 2013/14:47). According to the prosecutors interviewed in connection with the Council’s study, however, this change is not likely to have any major effect on the number of public prosecutions for these offences, since the overriding rule is still that these are offences that can only be prosecuted by the complainant.

Investigatory and evidentiary difficulties constitute the most common reason given for not prosecuting

The most common category of reasons registered in the National Council’s data for discontinuing a police investigation without bringing a prosecution relates to different forms of investigatory or evidentiary problems (44 percent of the cases examined). These difficulties related either to problems linked to the identification of a suspected perpetrator or problems linked to collecting sufficient evidence to justify a prosecution.

Difficulties in identifying suspected perpetrators

In 46 percent of the cases that had not led to prosecution as a result of investigatory or evidentiary difficulties, the investigation had been discontinued without a suspect having been identified. In order to identify an unknown or anonymous perpetrator who has committed an offence online, the police often require user information in the form of an IP-address. One major problem described by the police officers interviewed by the National Council related to difficulties requesting the necessary IP-information from the companies that provide social networking or online communications services. These problems were first and foremost associated with companies based outside Sweden.

If the police are able to obtain information regarding the IP-address which was used to log in to the service used to commit an offence, they can then turn to an internet service provider to ask which subscriber had been assigned the relevant IP-address at the time in question. Another problem described by the interviewed police officers was that the necessary subscriber information is not always retained by internet service providers and mobile phone

operators. A legal requirement to retain this information was not introduced in Sweden until May 1, 2012. Prior to this date, there was a substantial variation between different operators regarding whether and how long this information was stored. The interviewed police officers argued that without the possibility of linking an IP-address to a physical location, it becomes more or less impossible to successfully investigate many offences that are committed online. In this context it should also be noted that in April 2014, the EU's Data Retention Directive was declared invalid by the European Court of Justice. As a result it is today not entirely clear what demands can be made on Swedish internet service providers and mobile phone operators regarding the retention of subscriber-related data.

Often difficult to obtain sufficient corroborating evidence

A suspected perpetrator had been identified in just over half of the investigations that had been discontinued without a prosecution as a result of investigatory or evidentiary difficulties. According to the police officers and prosecutors interviewed by the National Council, online offences of the kind examined in the study may in certain cases be easier to prove than offline offences, since there is often some kind of digital record showing what has been written or published. Offences committed online often involve a range of evidentiary difficulties however.

Several problems may be due to a lack of IT-competence

Several of the individuals interviewed by the National Council stated that the level of knowledge regarding IT-related crime is generally too low throughout the justice system. This produces a situation, for example, where complainants are not informed about the importance of saving messages or taking screenshots of threatening or offensive online content. A low level of IT-competence among investigating officers can also lead to investigations being discontinued too early, because the investigating officer does not have sufficient knowledge of the different types of investigative measures that are possible in relation to online offences.

Risk that important evidence will be lost

Another problem that emerged in the National Council's study is that important online evidence can easily be erased or removed before it has been secured by the police. The same is the case in relation to evidence that has been stored on the mobile phones of the involved parties. According to police officers interviewed by the National Council, the police organisation has still not developed the capacity required to secure digital evidence sufficiently quickly.

Difficult to prove who was at the keyboard

A third problem described by the police and prosecutors interviewed by the National Council was that it is often difficult to prove

who has in fact sent or published a specific offensive communication on the internet. Even if the complainant is able to provide a copy of the offensive content, e.g. in the form of a screenshot, it may still be difficult to prove that the content was published or sent by a certain individual, since it is possible, for example, to create a user account using someone else's identity. In this regard, several of those interviewed by the National Council highlighted once again the importance of being able to obtain IP-addresses and subscriber information from internet companies, internet service providers and mobile phone operators.

Important to clarify the role of the complainant

The police and prosecutors interviewed by the National Council also argued that in certain types of cases it is often also important to clarify the role played by the complainants themselves, by examining the nature of the communications sent in both directions. This is particularly true in the case of complaints registered as molestation offences, where investigative measures conducted by the police can show that the reported incident in fact relates to a conflict in which both parties have sent offensive messages to one another.

IT-forensic measures associated with risk that investigation will be delayed

Various types of IT-forensic measures are often required in order to find evidence that may tie an alleged perpetrator to the offence and also to check the contents of statements made by both complainant and alleged perpetrator. One problem described in the National Council's interviews with police and prosecutors was that they often have to wait a long time for the results of IT-forensic examinations, which can produce delays in other areas of the police investigation. One explanation given for the delays caused by IT-forensic examinations was once again the lack of IT-competence among investigating officers, which can result in poorly specified instructions to IT-forensics staff regarding the information that should be retrieved. The most important explanation for the long processing times associated with IT-forensic examinations, however, was stated to be that the police have not increased the number of IT-forensics officers recruited in line with the increase in the number of police investigations that require the retrieval and analysis of digital evidence. The delays were thus primarily described as being due to a lack of capacity in the area of IT-resources.

Risk that complainants will withdraw their cooperation

According to the police and prosecutors interviewed by the National Council, offences of the kind examined in the study become very difficult to prosecute if complainants choose to withdraw their cooperation. According to those interviewed, in the absence of the verbal testimony of the complainant, there is often insufficient corroborating evidence in such cases to support a prosecu-

tion. Of the cases examined in the study where a suspect had been identified, but that had not led to prosecution as a result of investigatory or evidentiary problems, one-third of the investigations had been discontinued as a result of the complainants having decided to withdraw their cooperation. According to the police interviewed, there were a range of reasons why complainants may choose to withdraw their cooperation. One common denominator, however, was that the risk for such an outcome increases the longer an investigation continues without a prosecution being brought.

Difficulties associated with the existing legislation

It also emerged in the National Council's interviews that there are a range of difficulties associated with the offence types examined in the study that are linked to the contents of the legislation itself.

Uncertainty regarding boundaries between different offence types

One of the difficulties described in the interviews conducted by the National Council was that it is sometimes unclear where online incidents should be located in relation to the boundaries between existing Penal Code offences. There may, for example, be uncertainty as to whether incidents involving publications in public online forums can be prosecuted as molestation offences, since according to prosecutors interviewed by the Council, the molestation offence is viewed as only covering incidents that take place in the context of direct contacts between the perpetrator and the injured party.

Another difficulty highlighted by those interviewed in the study was that it is often difficult to obtain convictions for different forms of covert threat. According to both police officers and prosecutors, the legislation is clear regarding what is required for a conviction for the unlawful threat offence. It must be shown both that the threat was likely to evoke a serious fear for the safety of the individual's person or property and that the communication involves a threat to commit a criminal act. This is difficult in cases involving covert threats, which are often expressed in rather diffuse terms. Almost one-third of the complaints registered by the police as unlawful threat offences in the study data involved incidents of this kind.

Lack of protection against online publication of personal images and video material

A third issue that was discussed by several of the National Council's interview participants related to difficulties in attempting to prosecute incidents involving the publication of naked images on the basis of the existing legislation. In order for such images to meet the requirements for a prosecution for defamation, it must be shown that the published information is likely to expose the individual

in question to the disrespect of others. According to prosecutors, Swedish courts have found that an image of a naked body per se does not meet this requirement, and that more is required, e.g. in the form of a disparaging or derogatory comment about the person in question. The existing Swedish legislation provides no specific protection against the dissemination of offensive images or video material, and there is thus little opportunity to prosecute anyone for publishing naked images of another person online, unless there are additional circumstances in the case that mean the images may be viewed as defamatory.

Some of the incidents reported to the police may constitute offences against the Personal Data Act

A number of the reported online incidents that have been registered by the police as incidents of defamation or molestation could probably also have been registered as offences against the 1998 Personal Data Act. Examples of such offences are the dissemination of offensive (and identifiable) images of an individual, or assertions that an individual is promiscuous, and also cases where an individual has been exposed online as a criminal, e.g. via the publication of a court judgement relating to the individual concerned. Despite the fact that the Personal Data Act could probably be used to prosecute a number of the offences that are today registered as defamation and that are not prosecuted due to the “public interest” requirement described above, the Personal Data Act is very rarely used for the purposes of prosecution. According to prosecutors interviewed by the National Council, there is probably a large dark figure of offences against the Personal Data Act among the complaints registered by the police as offences against various Penal Code provisions. This is due on the one hand to the fact that the Personal Data Act is perceived as being complicated and on the other to the fact that there is insufficient knowledge about the Act among police and prosecutors. In turn this has produced an aversion to using the Act to bring prosecutions.

The National Council’s assessment

The small number of prosecutions associated with the cases examined in the National Council’s study might be viewed as an indicator of major flaws in the ability of the justice system to deal with these types of offences. It is important to note, however, that a substantial number of the complaints that result in the police registering an offence report neither can nor should result in a criminal prosecution. As has already been noted, this is due to the police registering offence reports in relation to incidents that do not constitute criminal offences or that involve perpetrators who are under the age of criminal responsibility and thus cannot be

prosecuted. For the defamation and insulting behaviour offences, the most common reason for complaints not resulting in a prosecution is that the legislation states that these offences should only be investigated and prosecuted by the police and prosecutors in exceptional circumstances. The low number of prosecutions noted in the Council's study should thus be viewed against the background of the fact that at least 40 percent of the complaints examined were such that there is little or nothing that the police or prosecutors could have done to increase the number of prosecutions.

Having said this, the National Council's assessment is that there is nonetheless some potential for improvement in the justice system's work to investigate and prosecute the offence types examined in this study.

Success factors for investigations into online threats and abuse

The police and prosecutors interviewed by the National Council described a number of success factors and areas for development relating to the investigation of the offence types that have been the focus of this study. Several of these may also be viewed as relating to offences committed online more generally.

Cooperation with external actors

The National Council's analyses show that the investigations into many of the complaints examined in the study were discontinued without the police having been able to identify a suspect. One important explanation for this is that the police have experienced substantial problems obtaining essential information from the relevant internet companies, such as Facebook for example. During the period since 2012, when the complaints examined in the study were registered by the police, the Swedish National Bureau of Investigation (Rikskriminalpolisen) has developed a collaboration with Facebook in order to make it easier for Swedish police to obtain IP-address information from Facebook and Instagram. At the same time, the police interviewed by the National Council stated that there are a number of important internet companies who still have a problematic attitude towards cooperating with the police, and efforts to establish new collaborations will be needed as new websites or apps become popular means of communicating online.

It is not sufficient simply for the police to obtain information in the form of an IP-address, however, since this information also has to be linked to a specific individual. If internet service providers and mobile phone operators choose to erase the necessary subscriber information, it becomes extremely difficult to investigate many of the offence types examined unless the identity of the perpetrator is already known. As was noted earlier, since the EU's

Data Retention Directive was declared invalid by the European Court of Justice in 2014, it is not entirely clear what demands can be made on Swedish internet service providers and mobile phone operators regarding the retention of subscriber-related data.

Level of IT-competence needs to be improved throughout the justice system

Several of the police officers and prosecutors interviewed by the National Council stated that the level of knowledge regarding IT-related crime is generally low throughout the justice system. As has been noted above, this can result in investigations being discontinued too early as a result of the investigating officer not knowing what types of investigative measures are possible in cases of this kind. Further training, particularly among investigating officers, should therefore have the potential to improve the extent to which these types of complaints result in prosecution.

Need for more rapid processing of IT-forensic examinations

Cases focused on offences committed in whole or in part via the internet or other forms of electronic communication often require a range of IT-forensic measures in order to obtain the evidence required to bring a prosecution. Several of those interviewed by the National Council stated, however, that they often have to wait a long time for the results of such examinations, which is for the most part due to the fact that the police have not recruited a sufficient number of IT-forensic staff as the number of IT-related cases dealt with by the police has increased. It is therefore important that the police review their IT-forensic capacity and staffing levels in order to improve their handling of these types of offences.

Additional areas for development

A need for statistics

There are at present no statistics that can be used to obtain a picture of how many of the offences recorded by the police have been committed via the internet or are IT-related in some other way. According to police officers interviewed by the Council, the majority of offence types may today be IT-related in one way or another, but there are no statistics that would allow for the monitoring of developments in this area. Those interviewed argued that information needs to be collected that would provide a basis for assessing and monitoring how many reported offences are linked to the internet or whose investigation requires the assistance of IT-forensics officers. Among other things it was argued that information of this kind is important for justice system decision makers who work with strategic issues regarding how resources should be distributed within the Police and the Prosecution Authority and which types of training courses should be prioritised.

As the agency responsible for Sweden's official crime statistics, the National Council is aware that there is a demand for statistics that identify online offences. In the agency's appropriation directions for 2015, the Council has been instructed by the government to conduct a study examining trends in the number of IT-related incidents among the reported offences registered by the police. The Council has also been instructed to examine the possibility of developing a system that would provide the agencies of the justice system with statistics to enable them to follow developments in this area in the future.

Improved treatment of crime victims

Another area where the police and prosecutors interviewed by the National Council stated that improvements could be made was in the treatment given to the victims of online offences by the justice system. Firstly, the Council's interview participants argued that many of those working in the justice system lack a sufficient knowledge and understanding of the digital society and that many of those who report exposure to online offences are therefore not taken seriously. Secondly, they argued that police and prosecutors must become better at explaining to complainants why the investigations into their complaints have been discontinued without a prosecution. This is particularly important in the case of complaints registered as defamation or insulting behaviour offences that have been dismissed with a decision stating that there is no cause to bring a prosecution for reasons of public interest. According to a number of the prosecutors interviewed, the information communicated to complainants today is probably perceived as incomprehensible, and complainants are rarely given information about the possibility of bringing a prosecution themselves or of pursuing a civil lawsuit. A third important aspect of the way complainants are treated by the justice system relates to the way in which court proceedings in defamation cases involve a risk for complainants experiencing secondary victimisation, for example as a result of naked images being displayed in court. The Swedish Prosecution Authority has therefore concluded that there may be reason to hold court proceedings in camera and to classify the contents of court judgements as confidential in some of these cases (Åklagarmyndigheten 2014).

More police investigations into serious defamation and insulting behaviour offences

One way to increase the number of prosecutions brought for the defamation and insulting behaviour offences would of course be to place these offences under public prosecution. All of the prosecutors interviewed by the National Council were negative about the use of such a solution however. According to the prosecutors, the legal requirements for the defamation offence specified in the

Penal Code are so broadly defined that even very petty incidents would be assessed to constitute criminal offences. The prosecutors argued that some form of screening procedure is therefore necessary in order to distinguish complaints that really should be investigated from those that can be dismissed directly.

The National Council's study provides support for the view that many of the complaints registered by the police as defamation or insulting behaviour are of a non-serious nature. The data examined in the study also show, however, that the Penal Code provision stipulating that a prosecutor should assess whether or not there is cause to bring a prosecution for reasons of public interest is also used to dismiss more serious complaints.

The National Council's assessment is that prosecutors should consider initiating a police investigation in a larger number of cases involving complaints registered as defamation or insulting behaviour when there are indications that these complaints may relate to serious incidents. The initiation of a police investigation would give prosecutors a better opportunity to assess those aspects of the case that, according to guidelines issued by the Swedish Prosecution Authority, should form the basis for a decision on whether or not to bring a public prosecution, e.g. the extent of the publication of the defamatory content and the effects the offence has had on the injured party.

Increased use of the Personal Data Act

The National Council is also of the view that both police and prosecutors should become better at using the Personal Data Act to prosecute different forms of abusive online behaviour. This would require an improved knowledge of the Act among both police and prosecutors. As has been noted above, a number of the incidents registered by the police as defamation or molestation offences could also probably have been registered as offences against the Personal Data Act. These include incidents where identifiable naked images of girls have been published online, for example, often together with texts purporting to describe their sexual activities, and cases where court judgements have been posted on publically accessible websites. When personal information of this kind is published online, the Personal Data Act may constitute a useful alternative or may serve to supplement the defamation offence. Unlike the defamation offence, offences against the Personal Data Act fall under public prosecution.

Inledning

Samhället blir alltmer digitaliserat, och internet har för många blivit en naturlig del av vardagen. Stiftelsen för internetinfrastruktur undersöker årligen svenskarnas internetanvändning och konstaterade i sin senaste rapport *Svenskarna och internet 2014* att 76 procent av befolkningen (12+ år) använder internet i hemmet dagligen. Sedan år 2000 har andelen vuxna med tillgång till bredband ökat från 3 procent till närmare 90 procent, och på senare år syns även en kraftigt ökande användning av mobilt internet (Findahl 2014).

Under de senaste åren har även hot och kränkningar via internet fått allt större uppmärksamhet från såväl media som från skolan och politiker. Den mediala rapporteringen inkluderar ofta termen ”näthat”, och på senare tid har även fenomenet ”hämnpporr”, där kränkande sexfilmer och bilder läggs ut på internet som hämnd på en före detta partner, uppmärksammats i media både i Sverige och internationellt. Från skolans värld kommer signaler om ungdomars ökade utsatthet för ”nätmobbing”, medan den politiska debatten bland annat har handlat om de lagrum som reglerar hot och kränkningar på nätet.

När människor utsätts för hot och kränkningar i den digitala miljön kan det, förutom lidande för de utsatta personerna, innebära en begränsning av deras möjligheter till deltagande i opinionsbildning samt i diskussioner och debatter om olika samhällsfrågor. Rättsväsendets möjligheter att beivra olika former av kränkningar som sker via nätet och andra elektroniska kommunikationsmedel är därmed en angelägen fråga för en modern demokrati. Samtidigt har det hittills saknats en samlad bild av de olika typer av hot och kränkningar mot enskilda personer via internet som anmäls till polisen och av hur dessa polisanmälningar hanteras av rättsväsendets aktörer.

Brås uppdrag

Brottsförebyggande rådet fick 2013 i uppdrag av regeringen att genomföra en kartläggning av de polisanmälda hot och kränkningar riktade mot enskilda personer som har skett via internet. Enligt

uppdraget ska kartläggningen beskriva de polisanmälda brotternas karaktär samt ge en beskrivning av de individer som är utsatta respektive av gärningspersonerna, med särskilt fokus på skillnader mellan könen. Även brott som har ägt rum via andra elektroniska kommunikationsmedel ska ingå om de är ett led i hot och kränkningar som skett via internet. Brå ska också redovisa i vilken omfattning de aktuella brotten leder till åtal och lagföring samt analysera de skäl som finns till att ärenden läggs ner. Vidare ska Brå beskriva vilka problem som finns i rättsväsendets arbete med att utreda och lagföra de aktuella brotten samt ge förslag på åtgärder mot dessa problem. De brottstyper som använts som underlag för studien är polisanmälda olaga hot, ofredande, fridskränkingsbrott (grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning), olaga förföljelse samt ärekränkingsbrott (förtal och förolämpning).¹

Studiens syfte och frågeställningar

Med utgångspunkt i regeringens uppdrag till Brå har föreliggande studie tre huvudsyften:

1. Att med utgångspunkt i de ovan nämnda brottskategorierna ge en övergripande beskrivning av de olika typer av polisanmälda hot och kränkningar riktade mot enskilda individer som sker via internet samt av eventuella skillnader i de typer av hot och kränkningar som riktas mot personer från olika grupper: barn/ungdomar kontra vuxna, och pojkar/män kontra flickor/kvinnor.
2. Att redovisa hur ofta de olika typerna av de polisanmälda hoten och kränkningarna leder till någon form av lagföring och vilka motiveringar som anges för att rättsväsendets aktörer lägger ner de övriga fallen.
3. Att beskriva olika typer av problem som kan uppstå under rättsväsendets arbete med att utreda och lagföra de polisanmälda hoten och kränkningarna samt att ge förslag på åtgärder mot dessa problem.

Studien bygger i första hand på en genomgång av anmälningar och förundersökningar avseende händelser som anmäldes till polisen under 2012, men även på registerutdrag, tingsrättsdomar och intervjuer med poliser och åklagare.

Centrala frågeställningar som avhandlas i rapporten är:

- Hur ser de anmälda hoten och kränkningarna ut inom respektive brottsrubricering?
- Finns det skillnader i vilka typer av kränkningar som anmäls med utgångspunkt i målsägandenas kön och ålder?
- Vilka är gärningspersonerna – kön, ålder, relation till den utsatta och tidigare belastning?

¹ För en beskrivning av respektive lagrum, se bilaga 1.

- Hur ofta resulterar de anmälda hoten och kränkningarna i åtal och lagföring? Vilka lagrum används?
- Vad är anledningarna till att övriga anmälda kränkningar läggs ner av rättsväsendets aktörer?
- Vad finns det för generella problem som polis och åklagare stöter på under sitt arbete med att utreda och lagföra de anmälda hoten och kränkningarna – och finns det problem som är specifika för vissa typer av anmälda kränkningar?
- Vilka åtgärder kan genomföras för att motverka de problem som rättsväsendets aktörer stöter på i den här typen av utredningar?

Bakgrund

Som nämnts saknas i dagsläget en samlad bild av vilka typer av hot och kränkningar via internet och andra elektroniska kommunikationsmedel som anmäls till polisen samt av hur rättsväsendet hanterar dessa anmälningar. Brås *Hatbrottsstatistik* och *Politikernas trygghetsundersökning* samt svensk och internationell forskning ger dock information om vissa typer av internetkränkningar samt om vissa grupper som är utsatta för dessa. Denna information presenteras nedan tillsammans med en beskrivning dels av angränsande regeringsuppdrag, dels av en särskild utredning som regeringen tillsatt för att se över det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet.

Kriminalstatistiken begränsad när det gäller nätrelaterade hot och kränkningar

Internetrelaterade hot och kränkningar har inget eget lagrum. De har inte heller egna brottskoder, vilket betyder att hot och kränkningar som sker via internet inte registreras separat i polisens ärendehanteringssystem. I förlängningen innebär det att statistiken över anmälda brott inte ger någon information om hur stor andel av exempelvis de polisanmälda hoten eller ofredandena som har skett helt eller delvis på internet. Inte heller i den *Nationella trygghetsundersökningen* går det att utläsa om de hot eller kränkningar som undersökningspersonerna uppger sig utsatta för har skett via internet.

Viss information om brott via internet och andra elektroniska kommunikationsmedel går att utläsa i Brås *Hatbrottsstatistik* (Brå 2014a). Av den framgår att olaga hot och ofredande utgör de vanligaste typerna av anmälda hatbrott,² följt av våldsbrott och äre-

² De hatbrottsmotiv som tas upp i statistiken över de polisanmälda hatbrotten är främlingsfientlighet/rasism, antisemitism, islamofobi, kristofobi och annan antireligiositet, homofobi, bifobi och heterofobi samt transfobi.

kränkingsbrott. År 2013 begicks 11 procent av de anmälda hatbrotten via internet och ytterligare 9 procent via telefon eller sms. Fram till början av april 2014 hade 3 procent av de hatbrott som anmäldes under 2012 blivit personuppklarade, varav huvuddelen genom åtalsbeslut. Hatbrottsstatistiken redovisar inte de personuppklarade brotten efter kontaktsätt, vilket innebär att det inte finns någon information om huruvida dessa brott hade begåtts via internet, telefon eller sms.

I *Politikernas trygghetsundersökning* från 2013 (Brå 2014b), där hot och våld mot förtroendevalda i Sverige³ kartläggs, finns information om andelen politiker som uppger att de varit utsatta för olika former av hot och trakasserier bland annat via sociala medier. Totalt 8 procent av de politiker som deltog i undersökningen uppgav att de varit utsatta för hot eller påhopp via sociala medier under 2012. Fem procent uppgav att de fått hotfull e-post, och ungefär lika många uppgav att de blivit uthängda på internet. En fördjupningsstudie om politikernas utsatthet via sociala medier hittade endast marginella skillnader i andelen manliga respektive kvinnliga politiker som blivit utsatta för hot eller påhopp via sociala media under 2012 (Brå 2014c).

Tidigare forskning om hot och kränkningar på nätet

”Cyberbullying” – nätmobbning

Det finns numera en ganska omfattande internationell och även svensk forskningslitteratur om hot och andra former av kränkningar i form av så kallad cyberbullying, eller nätmobbning (framför allt bland barn och ungdomar). Det finns inte någon allmänt accepterad definition av vad som är att betraktas som nätmobbning, men i grunden handlar det om en användning av elektroniska kommunikationsmedel med avsikt att orsaka en eller flera individer någon form av känslomässig skada. Ofta ingår det i definitionen att den utsatta personen ska vara någon som har svårt att försvara sig eller att det ska finnas någon form av maktobalans mellan den utsatta och förövaren (Kowalski m.fl. 2014, Langos 2012, McQuade m.fl. 2009).

Det finns internationell forskning som beskriver både hur många som uppger sig ha deltagit i eller blivit utsatta för nätmobbning i olika länder samt könsskillnader i delaktighet i och utsatthet för nätmobbning. Kowalski m.fl. (2014) menar till exempel att studier typiskt sett anger att mellan 10 och 40 procent av barn och ungdomar uppger att de blivit utsatta för nätmobbning, med variationer beroende på bland annat ålder och den tidsperiod som studierna avser. Överlag bör dock de olika prevalensskattningar som redovisas i forskningslitteraturen betraktas som något osäkra

³ Närmare 14 000 ledamöter i Sveriges riksdag och fullmäktigeförsamlingar tillfrågades om sin utsatthet för trakasserier, hot och våld under 2012.

med tanke på avsaknaden av en allmänt accepterad definition av nätmobbning.

I en översikt av den forskning som finns om nätmobbning i Sverige, beskriver Berne (2014) resultat från tolv studier som redovisar hur många ungdomar som angett att de blivit utsatta för nätmobbning. Det handlar bland annat om undersökningar som genomförts av Friends (2013, 2014), Statens medieråd (2010, 2013) och Skolverket (2011). Totalt sett avsåg studierna barn i åldrarna 9–18 år men olika studier har fokuserat på olika åldersintervaller. De skattningar av andelen ungdomar som blivit utsatta för nätmobbning varierar stort, mellan som lägst 1 procent och som högst 45 procent. Studierna har använt olika typer av urvalsförfarande och olika frågor för att fånga upp utsattheten. De har också frågat om utsatthet under perioder av varierande längd, till exempel ett par månader respektive det senaste året.

Enligt forskningen kan nätmobbning ske på många olika sätt, till exempel genom att man skickar hotfulla eller kränkande mejl, sms eller chattmeddelanden direkt till den utsatta personen. Det kan även ske genom att håna, sprida rykten eller publicera nedsättande kommentarer om den utsatta via olika sociala medier. Ett annat sätt är att ta över den utsattas mejl- eller Facebook-konto och till exempel skicka hotfulla eller kränkande meddelanden till andra i den utsatta personens namn. Nätmobbning kan även ske genom att elektroniskt sprida bilder eller filmklipp på den utsatta utan dennas tillstånd. Bilder kan dessutom förvanskas innan spridningen eller publiceras tillsammans med nedsättande texter (Kowalski m.fl. 2012).

Forskningen har också beskrivit olika effekter av nätmobbning (t.ex. McQuade m.fl. 2009, Feldman Hertz m.fl. 2013). Dessa effekter varierar naturligtvis beroende på omständigheterna i det enskilda fallet men forskare menar att utsattheten vid nätmobbning kan bli synlig för många fler personer jämfört med traditionella former av mobbning, vilket kan förstärka mobbningens negativa effekter för de utsatta personerna (Kowalski m.fl. 2014).

”Cyberstalking” – nätstalkning

Ett fenomen som ligger nära nätmobbning och som också varit i fokus för en del internationell forskning är så kallad cyberstalking, eller nätstalkning. Inte heller här finns det någon vedertagen och allmänt accepterad definition av fenomenet, och det finns dessutom en hel del överlappningar mellan definitioner av nätstalkning och nätmobbning. Förenklat uttryckt handlar nätstalkning om olika former av upprepade trakasserier mot en viss person eller grupp via internet och andra elektroniska kommunikationsmedel. Dessa trakasserier kan enligt forskningen manifesteras sig i form av allt ifrån oönskade mejl, sms eller chattkontakter till publicering av skadlig information om den som utsätts, identitetsstöld och

beställning av önskade varor och tjänster i den utsatta personens namn (t.ex. Welsh och Lavoie 2012, Mullen m.fl. 2008). Att samla och sammanställa information om den utsatta personen och om dennas internetaktiviteter i syfte att trakassera henne eller honom kan också vara del i ett nätstalkningsbeteende (Sheridan och Grant 2007, Shimizu 2013).

Jämfört med stalkning utanför nätet framhåller forskare att elektroniska kommunikationsmedel innebär att förövarna inte längre behöver befinna sig på samma geografiska område som de utsatta samt att användning av kommunikationsmedlen minskar den ansträngning som krävs av förövaren för att trakassera den som utsätts (Shimizu 2013).

Nätmobbing och nätstalkning ofta en del i kränkningar också utanför nätet

Det kan vara vilseledande att betrakta nätmobbing eller nätstalkning som avgränsade fenomen, där olika kränkningar av de utsattas personliga integritet uteslutande sker via elektroniska kommunikationsmedel. Samtidigt som både nätmobbing och nätstalkning kan förekomma utan att de utsatta personerna också utsätts för kränkningar utanför nätet, till exempel om det finns betydande geografiska avstånd mellan förövarna och de utsatta, visar forskning att elektroniska kommunikationsmedel ofta används inom ramen för kränkingsbeteenden där mer fysiska kränkningar också ingått eller ingår. Till exempel finns forskning som har studerat hur elektroniska kommunikationer via såväl internet som mobiltelefoner används för att hota och trakassera kvinnor som flyttat till skyddade boenden för att komma undan våldsamma förhållanden (Dimond, Fiesler och Bruckman 2011). Forskning har också visat på en betydande överlappning mellan mobbing utanför nätet och nätmobbing (t.ex. Li 2007, Kowalski m.fl. 2012). Sammanfattningsvis har den stora expansionen i användning av elektroniska kommunikationsmedel dels lett till nya sätt att kränka personer som också utsätts för kränkningar genom fysiska interaktioner, dels skapat nya möjligheter att utsätta personer för hot och kränkningar i de fall där fysiska möten mellan förövarna och de utsatta personerna inte är möjliga, till exempel på grund av stora geografiska avstånd eller för att förövaren inte vet var den utsatta befinner sig.

”Hate speech”

Internationell forskning har även fokuserat på så kallat hate speech på nätet – ofta i form av olika typer av rasistiska uttalanden på webbsidor på internet (t.ex. Henry 2009, Robinson 2012, Holkeri 2013). Forskningen beskriver också en del juridiska problem med försök att dels lagföra hate speech, dels ställa krav på internetföretag att ta bort hate speech från webbsidor. Ett av de centrala

problemen som beskrivs i forskningen handlar om att flera av de typer av uttalanden som är kriminaliserade i många europeiska länder är skyddade av USA:s yttrandefrihetslagstiftning, som bygger på första författningstillägget från 1791 (t.ex. Banks 2012). Det innebär stora juridiska svårigheter för andra länder när de kränkande uttalandena sprids via internet från webbsidor som är baserade i USA.

I Europa finns sedan år 2006 ett tilläggsprotokoll i Europarådets Internationella konvention om it-relaterad brottslighet, som kriminaliserar gärningar av rasistisk och främlingsfientlig natur begångna med hjälp av datorsystem (Wennerström och Sandberg 2010). År 2011 tillsatte den svenska regeringen en särskild utredare för att analysera behovet av författningsändringar för att Sverige ska kunna tillträda konventionen och tilläggsprotokollet. Utredaren avrapporterade uppdraget i maj 2013 (SOU 2013:39) och drog slutsatsen att inga särskilda lagändringar behövdes med anledning av tilläggsprotokollet, utöver vissa ändringar avseende internationellt samarbete och processrättsliga bestämmelser som krävdes för att kunna tillträda konventionen i övrigt. Bland annat menade utredaren att tilläggsprotokollets krav på kriminaliseringar redan uppfylldes genom de befintliga svenska bestämmelserna om hets mot folkgrupp, olaga hot, förtal och uppvigling.

Europeisk undersökning om våld och trakasserier mot HBT-personer

I en stor webbenkätundersökning som genomfördes av European Agency for Fundamental Rights bland över 93 000 HBT-personer i EU-länder och Kroatien (FRA 2014) frågades bland annat om undersökningsdeltagarna hade utsatts för våld och trakasserier med koppling till deras sexuella läggning eller könsidentitet. För trakasserierna redovisas även information om huruvida dessa hade skett via internet. Totalt 19 procent av undersökningsdeltagarna uppgav att de blivit utsatta för trakasserier helt eller delvis på grund av sin sexuella läggning eller könsidentitet under de föregående 12 månaderna. Bland dessa utsatta uppgav 9 procent att det senaste trakasseriet hade skett via internet, och 6 procent uppgav att de mest allvarliga trakasserier som de blivit utsatta för under de föregående 12 månaderna hade skett via nätet.

Kvinnohat på nätet – kränkningar med anspelning på kvinnans kön eller sexualitet

Ett fenomen som sedan år 2011 har uppmärksamrats i ökande grad i olika länders media är så kallat kvinnohat på nätet (Jane 2014). Det handlar om hot och andra kränkningar, inte minst sexualiserat hot om våld, som ofta sker med anspelning på den utsatta kvinnans kön eller sexualitet, dock oftast inte explicit på hennes sexuella läggning. Den internationella forskningslitteraturen på

området (t.ex. Keats Citron 2009, Jane 2014), menar bland annat att nätkränkningar och nättrakasserier har en tydlig och viktig könsdimension – det är enligt forskningen extremt ovanligt att män blir utsatta för samma typ av sexualiserade kränkningar via nätet (Jane 2014). Vidare menar forskare att kränkningarna kan producera samma könsdiskriminerande effekter som exempelvis sexuella trakasserier i skolan och på arbetsplatsen. Bland annat begränsar kränkningarna kvinnors möjligheter att skriva, arbeta och uttrycka sina åsikter i internetmiljön, och minskar kraftigt kvinnors handlingsutrymme i den digitala världen jämfört med mäns (t.ex. Kennedy 2000, Filipovic 2007, Keats Citron 2009). Samtidigt menar forskare att det finns en tydlig tendens att trivialisera kvinnornas utsatthet för dessa trakasserier, som i en förlängning gör det mindre sannolikt att trakasserier anmäls och att rättsväsendets aktörer ingriper mot dem (Keats Citron 2009).

Till skillnad från andra former av hatbrott täcks inte kränkningar, hot och förolämpningar med mera som anspelar på den utsatta personens kön av den svenska straffskärpningsregel som avser hatbrott och som återfinns i brottsbalkens 29 kap. 2 § 7 p. Av den anledningen redovisas inte heller brott mot kvinnor med anspelning på deras kön i Sveriges hatbrottsstatistik.

Svensk webbenkätstudie om upplevelser av kränkningar på nätet
År 2014 publicerades studien *Nätkränkningar. En studie av svenska ungdomars normer och beteenden* (Svensson och Dahlstrand 2014). Bland annat redovisar rapporten resultat från en webbenkätundersökning bland 1 035 personer i åldrarna 16–40 år. Undersökningsdeltagarna tillfrågades exempelvis om de var aktiva på olika sociala forum på nätet samt hur ofta de känt sig kränkta av sådant som andra skrivit om dem på nätet eller av bilder på dem som andra publicerat på nätet.

Resultaten visade att Facebook användes av en mycket stor andel av både de manliga och kvinnliga enkättagarna och av såväl de yngre (16–25 år) som de äldre (31–40 år). I övrigt fanns det vissa skillnader i vilka internettjänster som de olika könen använde sig av. Till exempel hade både Twitter och Flashback en större andel manliga användare än kvinnliga, medan det var vanligare att blogga och att använda Instagram bland de kvinnliga deltagarna. Undersökningen visade också att yngre kvinnor (16–25 år) var den grupp som spenderade mest tid på olika sociala forum.

De kvinnliga deltagarna i undersökningen uppgav oftare än de manliga att de någon gång känt sig kränkta av sådant som andra skrivit om dem på nätet (närmare 50 procent av kvinnorna jämfört med drygt 40 procent av männen). Motsvarande siffror för de andelar som känt sig kränkta av bilder på dem som andra publicerat på nätet var 38 procent bland kvinnorna och 30 procent bland männen.

Genomgång av svenska domstolars praxis

Boken *Näthat – Rättigheter och möjligheter* (Schultz m.fl. 2013) ger en beskrivning av hur brottsbalkens bestämmelser om olaga hot, ofredande, sexuellt ofredande, olaga förföljelse, förtal och förolämpning kan appliceras på olika former av hot och kränkningar som sker via internet. Boken redovisar också en omfattande genomgång av svenska domstolars praxis avseende de olika lagrummen, inte minst när det gäller händelser som skett via internet och andra elektroniska kommunikationsmedel.

Enligt författarna har boken två syften. Det handlar dels om att beskriva vilka rättigheter som gäller på internet, dels att förklara hur man kan gå till väga om man vill utkräva ansvar för att någon kränkt dessa rättigheter. Boken ger därför också en detaljerad handledning om hur man vid utsatthet för brott via internet kan ta till skadeståndsrätten för att själv utkräva ersättning från gärningspersonen, till exempel om en polisanmälan om brott inte leder till åtal.

Avgränsningar i Brås studie i förhållande till tidigare forskning på området

En del av de kränkningar och uttalanden som beskrivs i forskningen om exempelvis hate speech riktar sig mot grupper snarare än enskilda individer, till exempel i form av hets mot folkgrupp, och ligger därmed utanför ramen för denna studie. Regeringens uppdrag till Brå innehåller nämligen några avgränsningar i förhållande till tidigare forskning på området. En avgränsning är att Brås studie ska avse brott mot enskilda personer. Av hatbrottsstatistiken och den ovan nämnda europeiska webbenkätundersökningen framgår att hatbrott mot specifika individer förekommer i form av bland annat hot, ärekränkingsbrott och trakasserier såväl på internet som via andra elektroniska kommunikationsmedel.

En annan avgränsning är att Brås studie syftar till att ge en bred överblick över olika typer av hot och kränkningar via internet som anmälts till polisen. Sett i förhållande till studier som avser specifika kategorier av nätkränkingsbeteenden, exempelvis nätmobbing, nätstalkning och kvinnohat på nätet, är fokus för Brås uppdrag därmed ett annat. Det saknas forskning som visar hur ofta dessa typer av kränkingsbeteenden anmäls till polisen, och vilka brottsrubriceringar som de i så fall skulle registreras under. Det gör det omöjligt att bedöma hur ofta dessa typer av beteenden kan förväntas förekomma i ett urval av polisanmälningar avseende hot och andra kränkningar via internet.

Brås val av de brottsrubriceringar som inkluderas i studien innebär vidare att studien inte belyser olika typer av sexualbrott som begås via internet, till exempel i form av kontakt med barn i sexuellt syfte, utnyttjande av barn för sexuell posering eller sexuellt

ofredande. När det gäller sexualbrotten finns det numera en relativt omfattande forskning om de olika typer av sexuella kränkningar mot barn via nätet som anmäls till polisen (se vidare exempelvis Brå 2007, Ost 2009, Webster m.fl. 2012). Vidare har Brå nyligen genomfört en studie som bland annat belyser olika typer av problem som rättsväsendets aktörer kan stöta på i sin hantering av sexualbrott som begås via internet (Brå 2013).

Angränsande regeringsuppdrag

Utöver regeringsuppdraget till Brå har även Statens medieråd och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (tidigare Ungdomsstyrelsen) fått i uppdrag att belysa olika delar av området. Uppdraget som tilldelades Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (U2013/4492/UC) avser genomförandet av insatser för att förebygga kränkningar, trakasserier och hot som riktas mot flickor och pojkar samt unga kvinnor och unga män via internet och andra interaktiva medier. Uppdraget delrapporterades i februari 2014 genom den ovan nämnda rapporten *Nätkränkningar. En studie av svenska ungdomars normer och beteenden* (Svensson och Dahlstrand 2014). Hittills har myndigheten inom ramen för uppdraget även utarbetat och uppdaterat metodmaterial riktat till elever och lärare. Uppdraget ska slutredovisas den 18 mars 2015 till Utbildningsdepartementet.

Statens medieråd har i enlighet med ett regeringsuppdrag från Kulturdepartementet studerat barns och ungas användning av sociala mötesplatser på internet ur ett jämställdhetsperspektiv. Syftet med uppdraget var att få en ökad kunskap om pojkars och flickors villkor på nätet för att därigenom kunna skapa bättre metoder och verktyg för att stärka barn och unga som medvetna med användare (Ku2010/1512/MFI). Statens medieråd tilldelades även ett regeringsuppdrag om att genomföra Europarådets kampanj No Hate Speech Movement i syfte att höja kunskapen, främst bland barn och ungdomar, om olika former av intolerans och att främja mänskliga rättigheter, demokrati och jämställdhet på internet (A2013/2317/DISK). No Hate Speech Movement-kampanjen förlängdes därefter genom ytterligare ett regeringsuppdrag, den här gången med ett tillägg att i det nya kampanjmaterialet ha särskilt fokus på att motverka främlingsfientlighet bland barn och ungdomar (A2014/1205/DISK).

Utredning för att se över det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet

I maj 2014 beslutade regeringen att en särskild utredare ska genomföra en översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet, särskilt när det gäller hot och andra kränk-

ningar. Enligt regeringens kommittédirektiv (dir. 2014:74) är över synen nödvändig då den tekniska utvecklingen medfört att hot och andra former av kränkningar av den personliga integriteten har tagit nya former, samtidigt som strafflagstiftningen på området till viss del är ålderdomlig. Utredaren ska analysera om det befintliga straffrättsliga skyddet är ändamålsenligt eller om det bör förändras.

Utredaren ska ta ställning till om straffbestämmelserna till skydd för den personliga integriteten, bland annat bestämmelserna om hot, ofredande, förtal och förolämpning bör förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt. Vidare ska utredaren ta ställning till om det straffrättsliga skyddet bör kompletteras när det gäller spridning av integritetskränkande uppgifter utanför det grundlagskyddade området samt om det bör införas ett straffansvar för den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla och som inte tar bort eller på annat sätt förhindrar spridning av meddelanden som kränker enskildas personliga integritet. I regeringens direktiv ingår också att utredaren ska ta ställning till om mer kvalificerade ärekränkingsbrott bör kunna ge rätt till brottskadeersättning. Uppdraget ska redovisas senast den 31 januari 2016.

Rapportens disposition

Redovisningen av Brås uppdrag börjar i nästa kapitel. Där presenteras de olika datamaterial som har använts för att genomföra uppdraget. Rapportens tredje kapitel presenterar en översiktlig redovisning av de polisanmälda hot och kränkningar som ingår i Brås studie med avseende på bland annat de målsägandes kön och ålder, gärningspersonernas kön, ålder och tidigare brottsbelastning, kränkningarnas innehåll samt relationen mellan gärningsperson och målsägande.

Det därpå följande kapitlet börjar med en redovisning av hur många av de anmälda kränkningarna i Brås studiematerial som lett till åtal eller någon annan typ av personuppklaring som åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande, samt en beskrivning av de ärenden som lett till åtal och hur dessa åtal har behandlats i tingsrätten. I det femte kapitlet redovisas hur stor andel av de anmälda hoten och kränkningarna som lagts ner samt motiveringarna till detta. I kapitlet redogörs även för vad som framkommit i Brås intervjuer med polis och åklagare angående vilka typer av problem som kan uppstå i den här typen av brottsutredningar. Rapportens sista kapitel redovisar dels ett antal framgångsfaktorer avseende rättsväsendets hantering av hot och kränkningar som skett via internet, dels områden där Brå bedömer att det finns en förbättringspotential.

Metod och material

För att genomföra uppdraget och besvara de frågeställningar som beskrevs i föregående kapitel har Brå samlat in och bearbetat data från flera olika källor. Det handlar dels om polisanmälningar och förundersökningar, dels om registerdata, tingsrättsdomar och intervjuer med poliser och åklagare. Studiens urval av polisanmälningar och den metod som använts för att identifiera dessa anmälningar beskrivs nedan, tillsammans med det övriga data-materialet.

Polisanmälningar och förundersökningar

För undersökningen har Brå gjort ett urval bland de polisanmälningar som registrerades i Sverige under 2012 gällande brottstyperna olaga hot, ofredande, fridskränkingsbrott (grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning), olaga förföljelser och ärekränkingsbrott (förtal och förolämpning) där det av polisanmäla-ns fritextdel framgår att brotten helt eller delvis har begåtts via internet. I materialet ingår såväl ärenden där anmälan lagts ner tidigt som ärenden där polisen valt att inleda förundersökning. I de fall där förundersökning har inletts har Brå även tagit del av förundersökningsmaterialet. Polisanmälningarna och förundersökningarna kallas fortsättningsvis för ”förundersökningsmaterialet” oavsett om förundersökning inletts i ärendet eller inte.

Urvalsförfarande

Som beskrevs i föregående kapitel går det inte att enkelt urskilja vilka av de polisanmälda hoten och kränkningarna som skett via internet eftersom denna information inte registreras i polisens ärendehanteringssystem. För att identifiera polisanmälningar om hot och andra kränkningar som skett via internet har Brå följaktligen använt en särskild metod, som bygger på en datoriserad sökning efter relevanta ord i den fritext som finns i polisanmälningarna. Denna fritext innehåller allt från några rader till en längre

text med en beskrivning av den anmälda händelsen och andra omständigheter i ärendet.⁴

I ett första steg gjordes en genomläsning av ett slumpmässigt urval av 2 000 fritexter avseende anmälda ärekränkingsbrott. Under genomläsningen identifierades först de anmälningar som avsåg händelser som hade skett via internet eller andra elektroniska kommunikationsmedel – till exempel via olika internetforum, e-post eller någon typ av chattfunktion eller kommunikationstjänst.⁵ Därefter gjordes en sammanställning av de ord i anmälningarnas fritextdel som visade att de anmälda händelserna hade skett på något av dessa sätt. Av denna sammanställning skapades sedan en lista med sökord.⁶ Därefter användes sökordslistan för att göra en datoriserad sökning i fritexterna för samtliga polisanmälningar upprättade under år 2012 med någon av brottsrubriceringarna grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse, olaga hot, ofredande eller ärekränkingsbrott.

Då uppdraget till Brå innefattade ett särskilt fokus på eventuella skillnader mellan könen var målsättningen att ta fram fyra delurval bestående av 200 anmälningar var om hot och kränkningar via internet mot flickor, pojkar, kvinnor och män. Eftersom sökningen identifierade samtliga polisanmälningar där något av sökorden ingick fick varje anmälan i urvalet kontrolleras manuellt, och anmälningar som uppenbarligen inte var relevanta rensades bort.⁷ Upprepade slumpurval gjordes bland de identifierade polisanmälningarna till dess att målsättningen om 200 anmälningar per målsägandegrupp hade uppnåtts. De förundersökningar som var kopplade till dessa 800 polisanmälningar begärdes sedan in från respektive polismyndighet.

Externt bortfall och slutgiltigt urval

Det externa bortfallet uppgick till 16 ärenden, vilket motsvarar 2 procent av grundurvalet. Bortfallet består av förundersökningar som av olika anledningar inte skickades till Brå – till exempel på

⁴ Metoden har ursprungligen utvecklats av Säpo för att särskilja anmälda brott med antisemitiska, homofobiska och främlingsfientliga motiv, så kallade hatbrott (se vidare t.ex. Brå 2006, 2014b), och har tidigare använts av Brå för att identifiera polisanmälningar om internetrelaterade sexualbrott (Brå 2007).

⁵ Valet av ärekränkingsbrotten för fritextgranskningen gjordes utifrån ett antagande att polisanmälningar om brott med koppling till internet sannolikt har ökat relativt mycket under de senaste åren samt att de brottskategorier där anmälningar procentuellt sett ökat mest därför torde innehålla relativt många internetrelaterade anmälningar jämfört med de andra brottskategorierna. Ärekränkingsbrott var den av de valda brottskategorierna där antalet anmälda brott procentuellt sett hade ökat mest under femårsperioden 2008–2012.

⁶ Den slutgiltiga listan på sökord innehöll 32 ord eller ordfragment, t.ex. "internet", "blog", "chat", "hemsid", "mail", "mejl", "epost", "post", "facebook", "flashback", "instagram", "skyp", "kik", "tweet", "twitt", "web", "youtube", "google", "sajt", "http", "www"

⁷ Det handlar till exempel om icke nätrelaterade händelser men där det fanns en notering i fritexten att "målsäganden kompletterar ärendet via e-post".

grund av att ärendet fortfarande var öppet hos polisen vid tiden för datainsamlingen. Efter att förundersökningarna hade samlats in exkluderades 71 anmälningar från materialet då de vid genomläsning av förundersökningsakten visade sig handla om fall där det inte hade skett någon kränkning via internet.⁸ Det slutgiltiga materialet består således av 713 förundersökningar: 172 avseende kränkningar mot flickor, 182 avseende kränkningar mot pojkar, 186 avseende kränkningar mot kvinnor och 173 avseende kränkningar mot män.

Brås bearbetning av förundersökningsmaterialet

Det förundersökningsmaterial som ingår i studien används för att beskriva olika aspekter av de nätrelaterade hot och kränkningar mot flickor, pojkar, kvinnor och män som anmäls till polisen. Mängden information som finns i förundersökningarna varierar, delvis beroende på vilken typ av händelse polisanmälan avser och omständigheterna kring denna, delvis beroende på hur mycket information som polisen har samlat in inom ramen för förundersökningen.

Brå har läst igenom samtliga akter och kodat dem utifrån ett flertal olika variabler. Även om materialet för de olika ärendena är olika omfattande ger det ändå i stor utsträckning information om till exempel de utsatta personernas ålder och kön, relationen mellan de utsatta och de misstänkta gärningspersonerna, innehållet i de anmälda kränkningarna samt vissa bakomliggande omständigheter. Materialet ger även möjlighet att beskriva olika aspekter av förundersökningarna – bland annat hur ofta polisen har kunnat identifiera en misstänkt gärningsperson.

Många av de variabler som redovisas i nästkommande kapitel, till exempel om målsägandenas och gärningspersonernas kön och ålder, samt var på nätet de anmälda händelserna har ägt rum, har kunnat kodas direkt vid genomgången av förundersökningsmaterialet. När det gäller innehållet i de anmälda händelserna har dock förhållningssättet fått vara mer explorativt. Det beror på att det saknas tidigare forskning som gått igenom polisanmälda nätbrott av de här typerna, vilket innebär att Brå saknade den kunskap som behövdes för att i förväg kunna fastställa vilka variabler och kategorier som skulle vara intressanta. Vid genomgången av materialet har därför information om innehållet i de anmälda händelserna kodats i form av skriftliga beskrivningar. Dessa beskrivningar har därefter gått igenom manuellt för att ta fram olika kategorier av händelser avseende respektive brottsrubricering.

⁸ Det handlar till exempel om fall där det framgick av anmälsans fritext att målsäganden och gärningspersonen hade haft någon form av konflikt via nätet, men där det senare visade sig i förundersökningsmaterialet att det brott som anmäls (t.ex. hotet eller ofredandet) hade skett utanför nätet.

Begränsningar

Eftersom det krävs ett särskilt urvalsförfarande för att identifiera de polisanmälningar som avser hot och kränkningar som skett via internet, är det inte möjligt att presentera en siffra på hur vanligt förekommande den här typen av anmälningar är. Av samma anledning går det inte heller att svara på hur stor andel de polisanmälningar som ingår i studien utgör av det totala antalet polisanmälda hot och kränkningar via internet. Urvalet går därför inte att betrakta som slumpmässigt i statistisk mening, och det är inte meningsfullt att göra signifikansprövningar avseende eventuella skillnader i till exempel de typer av internetrelaterade hot och kränkningar som anmäls av män jämfört med kvinnor eller av pojkar jämfört med flickor.

Samtidigt bedömer Brå att urvalsförfarandet som använts inte producerat ett urval som är skevt på något systematiskt sätt i förhållande till eventuella skillnader i de typer av händelser som anmäls till polisen av flickor, pojkar, kvinnor och män.⁹ Det insamlade datamaterialet visar att den sökordslista som använts för identifieringen av anmälningarna fångat upp en stor variation av olika typer av hot och kränkningar mot alla fyra köns- och åldersgrupper. Det finns en risk att särskilda typer av nätkränkningar som anmäls relativt sällan till polisen kan ha hamnat utanför Brås urval, men bedömningen är att urvalet torde ge en relativt bra bild av de olika typer av nätkränkningar mot flickor, pojkar, kvinnor och män som anmäls relativt ofta till polisen inom de valda brottskategorierna. Sammantaget utgör urvalet ett bra underlag för att kunna beskriva variationen i de typer av näthot och nätkränkningar som anmäls till polisen, med fokus på skillnader inom och mellan könen.

Utdrag från lagföringsregistret

För att kunna beskriva gärningspersonernas tidigare brottsbelastning har en samkörning gjorts med Brås register över lagförda personer. Av denna körning framgår information om hur många gånger de gärningspersoner som ingår i förundersökningsmaterialet tidigare blivit lagförda för brott.

Registerutdrag från RUS-databasen (Rättsväsendets uppföljningssystem)

För att kunna följa de anmälda kränkningarna genom rättskedjan till åtal och dom har ett utdrag beställts från Brås RUS-databas

⁹ Det anses till exempel osannolikt att anmälningar avseende en viss typ av internetkränkning skulle ha haft en större sannolikhet att komma med i materialet om det är en pojke som är målsägande jämfört med om målsäganden är en flicka.

(Rättsväsendets uppföljningssystem¹⁰). Utdraget avser samtliga brottsrubriceringar som registrerats under de k-diarienummer som ingår i Brås urval av polisanmälningar. Dessa registeruppgifter ger möjlighet att beskriva hur många av de insamlade förundersökningarna som har lett till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

Tingsrättsdomar

Med utgångspunkt i RUS-utdraget, har Brå samlat in samtliga tingsrättsdomar i de fall där de studerade förundersökningarna har lett till åtal. Det här materialet används främst för att beskriva de brott där åtal väckts med utgångspunkt i de anmälningar som ingår i förundersökningsmaterialet samt huruvida dessa åtalspunkter har ansetts styrkta alternativt har ogillats i tingsrätten.

Intervjuer med åklagare och poliser

Utöver de ovan nämnda materialen har Brå även intervjuat nio åklagare och åtta poliser från olika delar av landet¹¹ som har arbetat med olika aspekter av rättsväsendets hantering av polisanmälda kränkningar via internet och andra elektroniska kommunikationsmedel. Det handlar om poliser och åklagare som har arbetat med förundersökningar avseende den här typen av anmälningar eller som har specialkunskaper om it-relaterade brott.

Syftet med intervjuerna har varit att utveckla en bättre förståelse för innehållet i framför allt förundersökningsmaterialet, till exempel hur man går tillväga för att identifiera misstänkta personer i förundersökningar som avser den här brottsligheten och vilka typer av svårigheter som polisen och åklagarna kan stöta på i den här typen av förundersökningar.

Intervjuerna har skett löpande under uppdragets genomförande, och intervjufrågorna har delvis varit olika vid olika intervjutillfällen, dels beroende på den intervjuades särskilda expertisområde, dels beroende på att nya frågor har uppstått under arbetet med kodningen och bearbetningen av förundersökningsmaterialet. Informationen från intervjuerna redovisas inte separat i rapporten utan används främst för att illustrera och tydliggöra olika delar av rapportens diskussion om anledningar till att de ärenden som inte lett till åtal har lagts ner.

¹⁰ RUS-databasen gör det möjligt att studera ett ärendes väg genom hela rättskedjan från anmälan till eventuell dom. Databasen omfattar uppgifter om samtliga brott och brottsmisstankar som registrerats i RAR (polisens ärendehanteringssystem) och uppgifter om samtliga brottsmisstankar som registrerats i Cåbra (åklagarnas ärendehanteringssystem) sedan 2001.

¹¹ Åklagare och/eller poliser har intervjuats från Hallands, Västra Götalands, Östergötlands, Stockholms, Uppsala, Gävleborgs och Västerbottens län.

Övergripande beskrivning av de polisanmälda hoten och kränkningarna

I detta kapitel ges en övergripande beskrivning av de olika typer av hot och kränkningar som framkommit vid genomgången och analysen av förundersökningsmaterialet. Kapitlet är uppdelat i fyra avsnitt. I det första avsnittet ges en generell beskrivning av brottsanmälningarna, till exempel i fråga om köns- och åldersfördelning bland målsägande och gärningspersoner, samt gärningspersonernas eventuella tidigare brottsbelastning. I avsnittet redogörs även för i vilka forum de anmälda händelserna ägt rum och vem som gjort polisanmälan.

I det andra avsnittet redovisas vilka typer av händelser som anmäls inom respektive brottskategori, och det tredje avsnittet beskriver om det finns några skillnader i de hot och kränkningar som anmäls av flickor, pojkar, kvinnor och män. Avslutningsvis redogörs för relationen mellan målsägande och gärningsperson för att ge en mer nyanserad bild av omständigheterna kring de olika varianterna av hot och kränkningar i förundersökningsmaterialet.

Generell beskrivning av polisanmälningarna

Nedan följer en generell beskrivning av polisanmälningarna avseende målsägande, gärningspersoner, brottsrubriceringar och forum. Redovisningen utgår från förundersökningsmaterialet, och begreppet gärningsperson avser här den person som i anmälan alternativt i det redovisade förundersökningsprotokollet finns med som utpekad alternativt misstänkt.

Ålders- och könsfördelning bland målsägande och gärningspersoner

I tabell 1 redovisas åldersfördelningen bland de målsägande i materialet inom respektive målsägandegrupp.¹² Siffrorna för kvinnorna och männen indikerar att antalet anmälningar minskar med stigande ålder.

Tabell 1. Åldersfördelning bland de målsägande, andelar (n=713).

	Flicka (n=172)	Pojke (n=182)
Ålder	Andel	Andel
< 12 år	3 %	10 %
12–14 år	36 %	30 %
15–17 år	51 %	49 %
Födelsedatum saknas	10 %	10 %

	Kvinna (n=186)	Man (n=173)
Ålder	Andel	Andel
18–20 år	9 %	9 %
21–30 år	32 %	24 %
31–40 år	20 %	19 %
41–50 år	22 %	20 %
51–60 år	5 %	12 %
> 61 år	4 %	8 %
Födelsedatum saknas	8 %	10 %

I omkring 75 procent av anmälningarna finns en utpekad gärningsperson angiven med namn,¹³ vilket gör det möjligt att bestämma gärningspersonens kön, och i något färre fall även med födelsedatum,¹⁴ vilket gör det möjligt att bestämma gärningspersonens ålder. I majoriteten av ärendena med en utpekad gärningsperson är denna av manligt kön. Andelen gärningspersoner av kvinnligt kön är större bland männens och flickornas anmälningar jämfört med de övriga två målsägandegrupperna (tabell 2).

¹² Målsägandens exakta ålder, det vill säga födelsedatum, anges i drygt nio fall av tio i det aktuella förundersökningsmaterialet. I resterande fall framgår det av den brottskod som registrerats vid anmälan huruvida målsäganden är över eller under 18 år (redovisas i tabell 1 som "födelsedatum saknas" under respektive målsägandegrupp).

¹³ Andelen anmälningar där uppgift om gärningspersonens kön finns angivet skiljer sig något mellan målsägandegrupperna och varierar mellan 68 och 85 procent. Totalt finns en sådan uppgift i 532 ärenden (75 %).

¹⁴ Andelen anmälningar där uppgift om gärningspersonens ålder finns angiven skiljer sig något mellan målsägandegrupperna och varierar mellan 43 och 56 procent. Totalt finns sådana uppgifter i 351 ärenden (49 %).

Tabell 2. Gärningspersonernas kön i de ärenden där detta framgår, andelar i procent (n=532).

Målsägandens kön	Flicka (n=122)	Pojke (n=134)	Kvinna (n=158)	Man (n=118)
Gärningspersonens kön	Andel	Andel	Andel	Andel
Kvinna	37 %	26 %	28 %	42 %
Man	63 %	74 %	72 %	58 %

I tabell 3 redovisas gärningspersonens ålder för de ärenden där denna information finns. Överlag följer åldersfördelningen för gärningspersoner och målsägande varandra, något som generellt är fallet på aggregerad nivå för hot och trakasserier (Brå 2012). En jämförelse mellan målsägandens och gärningspersonens ålder i de ärenden där målsäganden är under 18 år visar att målsäganden och gärningspersonen i omkring åtta fall av tio är jämgamla (det vill säga +/-2 år). Spridningen på gärningspersonens ålder i förhållande till målsägandens ålder är större bland vuxna målsägande.

Tabell 3. Gärningspersonernas ålder uppdelat på målsägandens kön för de ärenden där det finns uppgift om gärningspersonens födelsedatum, andelar i procent (n=351).

Målsägandens kön	Flicka (n=76)	Pojke (n=96)	Kvinna (n=104)	Man (n=75)
Gärningspersonens ålder	Andel	Andel	Andel	Andel
< 15 år	29 %	42 %	0 %	1 %
15–17 år	47 %	41 %	1 %	7 %
18–20 år	12 %	5 %	2 %	7 %
21–30 år	5 %	2 %	28 %	21 %
31–40 år	3 %	4 %	27 %	25 %
41–50 år	3 %	5 %	33 %	24 %
51–60 år	1 %	1 %	8 %	11 %
> 61 år	0 %	0 %	2 %	4 %

Gärningspersonernas tidigare brottsbelastning

Tabell 4 redovisar de identifierade gärningspersonernas tidigare brottsbelastning, dels för hela materialet, dels efter målsägandens kön och ålder.¹⁵

Totalt har 52 procent av de utpekade gärningspersonerna inga tidigare lagföringar för brott. 16 procent har en tidigare lagföring och 32 procent har två eller fler. En av fem av de identifierade

¹⁵ För att kunna redovisa de identifierade gärningspersonernas tidigare brottsbelastning krävs att gärningspersonen fyllt 15 år vid tidpunkten för polisanmälan samt att dennas fullständiga personnummer framgår av förundersökningsmaterialet. I materialet finns sådana uppgifter för totalt 259 personer.

gärningspersonerna över 15 år har tidigare blivit lagförd för brott mot person.¹⁶

Tabell 4. Tidigare lagföringar för brott bland utpekade gärningspersoner över 15 år, där det finns uppgift om personnummer. Andelar i procent.

(Antalet gärningspersoner över 15 år där det finns uppgift om personnummer)	Målsägandegrupp				
	Samtliga ärenden (n=259)	Flicka (n=52)	Pojke (n=49)	Kvinna (n=98)	Man (n=71)
0 tidigare lagföringar (%)	52	63	71	43	44
1 tidigare lagföring (%)	16	17	16	14	18
2–5 tidigare lagföringar (%)	22	20	10	27	24
6 eller fler tidigare lagföringar (%)	10	0	2	16	14
Tidigare lagföring brott mot person (%)	20	13	8	22	28
Manliga gärningspersoner (%)	68	63	71	77	55
Kvinnliga gärningspersoner (%)	32	37	29	23	45

Gärningspersonen i flick- och pojkärendena är ofta själv ung och har därmed få lagföringar

Andelen gärningspersoner med två eller fler tidigare lagföringar är högre bland dem som förekommer i ärendena rörande vuxna jämfört med dem som förekommer i ärendena rörande barn (43 procent jämfört med 16 procent). Detta beror inte minst på att gärningspersonerna i de ärenden som rör flickorna och pojkarna ofta själva är unga och därmed relativt nyligen har uppnått straffmyndighetsålder (se tabell 3). Det är bara en person (en vuxen man) bland gärningspersonerna i ärendena rörande pojkar eller flickor som har fler än fem tidigare lagföringar. Motsvarande andel bland ärendena rörande män eller kvinnor är 15 procent (26 personer).

Totalt 32 procent av de identifierade gärningspersonerna över femton år är kvinnor. Bland de kvinnliga gärningspersonerna är antalet tidigare lagföringar överlag lägre än bland de manliga gärningspersonerna. Drygt 70 procent av de kvinnliga gärningspersonerna har inga tidigare lagföringar för brott, jämfört med drygt 40 procent av de manliga.

¹⁶ Kategorin brott mot person inkluderar brott mot brottsbalkens 3-7 kap., brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid, ärekränkning, sexualbrott och brott mot familj.

¹⁷ Några av gärningspersonerna förekommer i ärenden rörande både flickor och pojkar (4 personer) eller ärenden rörande både kvinnor om män (1 person). Det innebär att dessa personer förekommer två gånger var i tabellen, en gång för respektive målsägandegrupp.

Vissa skillnader i brottsrubricering mellan målsägandegrupperna

De 713 anmälningarna i Brås material inkluderar tillsammans 759 registrerade brottshändelser avseende de brottskategorier som är aktuella för studien. Detta innebär att i ett antal ärenden registreras mer än en brottsrubricering av de som ingår i studien, till exempel både ärekränkning och olaga hot.¹⁸ Tabell 5 visar att ärekränkingsbrott respektive ofredande är de mest frekvent tillämpade brottsrubriceringarna gällande de nätkränkningar som anmälts av flickorna och av männen. Motsvarande brottskategori för pojkarna är olaga hot. Den vanligaste brottsrubriceringen bland kvinnor är ofredande. Brottsrubriceringarna olaga förföljelse och grov fridskränkning förekommer mycket sällan i Brås material. I de fall som de rubriceringarna ändå finns representerade i materialet är målsäganden nästan uteslutande en kvinna.

Tabell 5. Brottsrubriceringar i de anmälda händelserna.¹⁹

	Flicka (n=172)	Pojke (n=182)	Kvinna (n=186)	Man (n=173)
Ärekränkning	40 %	36 %	33 %	38 %
Ofredande	37 %	25 %	49 %	39 %
Olaga hot	27 %	45 %	22 %	29 %
Grov fridskränkning	0 %	0 %	1 %	0 %
Olaga förföljelse	0 %	1 %	4 %	1 %

Vanligt att vårdnadshavare eller annan nära släkting står som anmälare i flickornas och pojkarnas anmälningar

I nio fall av tio är det den utsatta kvinnan respektive den utsatte mannen själv som anmäler händelsen. I resterande ärenden bland de vuxna målsägandena är det huvudsakligen i stället målsägandens partner eller arbetsgivare som står som anmälare. Bland de utsatta flickorna och pojkarna är det endast 54 respektive 37 procent av händelserna som målsäganden själv anmäler. För de här två målsägandegrupperna är det i stället vanligt att vårdnadshavare eller annan nära släkting står som anmälare (38 procent av flickärendena respektive 45 procent av pojkärendena). I ytterligare

¹⁸ I ungefär var tionde anmälan registreras ytterligare en eller fler brottsrubriceringar utöver de som ingår i Brås studie. Bland dessa är datainträng (25 st) den vanligaste, men det finns även ärenden där anmälan också avser till exempel överträdelse av kontaktförbud, misshandel, sexuellt ofredande (mot barn) och brott mot personuppgiftslagen.

¹⁹ Eftersom ett antal ärenden avser fler än en brottsrubricering summerar kolumnerna till mer än 100 procent.

sju procent av pojkärendena och knappt två procent av flickärendena står den målsägandes skola som anmälare.

Facebook vanligaste forumet för de anmälda kränkningarna och hoten

Tabell 6 redovisar vilka sociala forum och kommunikationssätt som används för att framföra de hot och kränkningar som finns i Brås material. I ett antal ärenden förekommer kränkningen på mer än ett forum. Av de händelser som pojkarna anmäler har 73 procent helt eller delvis skett på Facebook. Motsvarande siffra för flickorna är 58 procent. Facebook är vanligt förekommande i anmälningarna även för kvinnorna och männen, där annars e-post utgör en stor andel (kvinnorna 35 procent, männen 29 procent). Instagram som forum för nätkränkningar förekommer i princip enbart bland de ärenden där målsäganden är flicka eller pojke, undantaget ett ärende bland männen. I vart tionde ärende bland flickorna har kränkningen helt eller delvis skett på Instagram, och lika många via någon form av kommunikationsprogram med chatt-funktion (MSN,²⁰ Skype, Kik, What's up eller liknande, ej Facebook). Motsvarande siffror avseende pojkarna är 5 respektive 8 procent. Det är viktigt att notera att under 2012 var Facebook och Instagram två stora sociala forum räknat till antalet användare (Findahl 2013). Det stora antalet anmälningar som rör dessa forum betyder alltså inte att forumen i sig är särskilt brottsalstrande, snarare att det är här som möten mellan människor oftast sker.

Tabell 6. Forum för de anmälda nätkränkningarna.²¹

	Flicka (n=172)	Pojke (n=182)	Kvinna (n=186)	Man (n=173)
Facebook	58 %	73 %	48 %	37 %
Instagram	10 %	5 %	0 %	1 %
E-post	3 %	4 %	35 %	29 %
Blogg	15 %	5 %	9 %	7 %
Chatt	10 %	8 %	4 %	2 %
Annat	16 %	12 %	17 %	28 %

En tredjedel av ärendena avser händelser som skett både på och utanför nätet

Totalt sett avser omkring två av tre av de polisanmälningar som ingår i förundersökningsmaterialet händelser som enbart skett via

²⁰ MSN har lagts ner som kommunikationstjänst sedan 2012, då de anmälda händelser som ingår i Brås material ägde rum.

²¹ I ett antal ärenden avser anmälningarna hot eller kränkningar som skett på fler än ett forum. Kolumnerna summerar därför till mer än 100 procent.

internet (tabell 7). Flickorna anmäler störst andel händelser som bara skett via internet. Kvinnorna å andra sidan anmäler störst andel händelser där hotet eller kränkningen även skett utanför nätet.

Andelen anmälningar som endast avser händelser som skett via internet varierar relativt mycket mellan ärenden som registrerats under olika brottsrubriceringar. Av de ärenden som rubricerats som ärekränkingsbrott avser totalt 85 procent händelser som endast skett via internet. Motsvarande andelar för de ärenden som rubricerats som hot och ofredanden är cirka 60 procent.

Tabell 7. Andelen anmälningar som avser händelser som har skett helt på internet respektive både på och utanför internet (n=713).

	Flicka (n=172)	Pojke (n=182)	Kvinna (n=186)	Man (n=173)
Bara på internet	77 %	66 %	61 %	70 %
Internet och sms	6 %	7 %	10 %	7 %
Internet och telefon	4 %	2 %	2 %	3 %
Internet och vid fysiskt möte	8 %	17 %	8 %	9 %
Internet och minst två andra	5 %	8 %	19 %	11 %

Vilka typer av händelser anmäls till polisen?

I det här avsnittet presenteras en översiktlig redovisning av de olika typer av ärenden som rubricerats som grov fridskränkning och olaga förföljelse, olaga hot, ofredande respektive förolämpning och förtal. Det är viktigt att påpeka att redovisningen inte inkluderar en bedömning av huruvida händelserna utgör brott mot respektive lagrum.²² I enlighet med regeringens uppdrag till Brå är syftet i stället att beskriva hur de nätrelaterade ärenden som registreras av polisen under de aktuella brottsrubriceringarna ser ut, inklusive eventuella likheter och skillnader mellan flickor och pojkar respektive kvinnor och män.

Grov fridskränkning och olaga förföljelse

Förundersökningsmaterialet innehåller endast ett fåtal anmälningar som är rubricerade som antingen grov fridskränkning eller olaga förföljelse. Endast ett ärende gäller grov fridskränkning, och totalt tio ärenden gäller olaga förföljelse. De flesta avser kvinnliga målsägande. De anmälningar som rubriceras som olaga förföljelse avser vanligen en rad händelser och kontakter som sker både på internet och på annat sätt, till exempel via telefon eller sms. Av materialet framgår att dessa kontakter har pågått en längre tid

²² För en beskrivning av respektive lagrum se bilaga 1.

innan den aktuella polisanmälan gjorts. Det är också vanligt i dessa ärenden att målsäganden hänvisar till tidigare polisanmälningar som gjorts avseende samma gärningsperson.

Materialet innehåller i huvudsak två olika typer av olaga förföljelse. Den ena typen gäller anmälningar där en kvinna blir ofrivilligt uppvaktad av en man som hon känner ytligt efter att de inlett en vänskaplig eller affärsmässig relation. Ofta vill mannen att bekantskapen ska övergå i en kärleksrelation. Den kontaktsökande mannen skriver i huvudsak inget hotfullt eller otrevligt, men fortsätter trots att kvinnan markerar att hon inte är intresserad. I några av de här ärendena övergår trevligheterna i otrevligheter och hot efter det att mannen blivit avvisad. I den andra typen av anmälningar om olaga förföljelse har målsäganden blivit ofrivilligt kontaktad av en person som hon tidigare har haft en längre relation med. Det finns i dessa ärenden ofta en överträdelse av kontaktförbud alternativt en ansökan om kontaktförbud med i anmälan.

Olaga hot

Det finns totalt 219 ärenden i förundersökningsmaterialet som rubricerats som olaga hot. Dessa ärenden innehåller alltifrån hot om att döda målsäganden eller utsätta honom eller henne för grovt fysiskt eller sexuellt våld, till mer indirekta och förtäckta hot. Hoten har framför allt framförts skriftligt via nätet i form av mejl, chatt- eller Facebookmeddelanden, eller via inlägg på antingen målsägandens eller gärningspersonens Facebooksida. Tabell 8 redovisar hur stor andel av de ärenden som ingår i förundersökningsmaterialet som innehåller olika typer av hot.

Tabell 8. Olika typer av hot som framgår av förundersökningsmaterialet.

Typ av hot	Antal ärenden	Andel
Hot om sexuellt våld	13	(6 %)
Hot om att döda/våld med vapen	86	(39 %)
Hot om våld utan vapen	33	(15 %)
Annat konkret hot	11	(5 %)
Diffust/förtäckt hot	67	(31 %)
Innehållet framgår ej	9	(4 %)
Totalt	219	(100 %)

Relativt få anmälningar om hot om sexuellt våld, många om grovt fysiskt våld

Totalt sett finns ett hot om sexuellt våld i 6 procent av de ärenden som polisen rubricerat som olaga hot. I denna kategori av händelser ingår bland annat hot om att gärningspersonen kommer att "våldta", "knulla" eller "rövknulla" målsäganden. Den här

kategorin av hotbrott har brutits ut för att uppmärksamma det sexuella inslaget i dessa anmälningar men det bör noteras att det i många av dessa ärenden även förekommer hot om annat fysiskt våld.

Ett hot om att döda målsäganden eller utsätta honom eller henne för våld med vapen är den vanligaste typen av anmälda hot i materialet som helhet (39 procent av de ärenden som rubricerats som olaga hot). Här kan innehållet i hoten exempelvis vara av typen att gärningspersonen ska ”döda” eller ”slå ihjäl” målsäganden eller att målsäganden ska ”klubbas ner”, ”skjutas” eller ”huggas med kniv”. Vid hot om våld utan vapen kan det exempelvis handla om att hota med stryk, att slå eller att ”slå sönder” målsäganden, vilket svarar för 15 procent av de anmälda hoten i materialet. I de ärenden som kategoriserats som *annat konkret hot* ingår bland annat hot om att förstöra målsägandens egendom eller hot om att kidnappa eller skicka ett kriminellt gäng på henne eller honom. Drygt 30 procent av de ärenden som rubricerats som olaga hot gäller diffusa eller förtäckta hot, till exempel ”Du leker med fel person”, ”Det kommer sluta illa för dig” eller ”Det är du som får ta konsekvenserna”.

Ofredande

Förundersökningsmaterialet innehåller totalt 267 anmälningar som avser händelser som rubricerats som ofredanden. Som framgår av tabell 9 så har ofredandeärendena delats in i sju olika typer, vilka beskrivs nedan.

Tabell 9. Olika typer av ofredanden som framgår av förundersökningsmaterialet.

Typ av ofredande	Antal ärenden	Andel
Skriftligt/verbalt ofredande, både via internet och utanför (via sms, telefonsamtal, ansikte-mot-ansikte)	91	(34 %)
Skriftligt ofredande, bara via internet	75	(28 %)
Tagit över målsägandens användarkonto	13	(5 %)
Skapat falskt användarkonto i målsägandens namn	27	(10 %)
Skapat Facebook-konto om målsäganden	5	(2 %)
Publicerat bild eller filmklipp på målsäganden	27	(10 %)
Använt målsägandens identitet vid annons, försäljning m.m.	25	(9 %)
Okategoriserat	4	(1 %)
Totalt	267	(100 %)

Varierande längd, frekvens och innehåll i de skriftliga ofredandena

Av samtliga ofredandeärenden i materialet handlar totalt 62 procent helt eller delvis om skriftliga nätkontakter. I drygt hälften av

dessa framgår att internetkontakterna varit en del i ett ofredande som också inneburit kontakter utanför nätet i form av sms-meddelanden, telefonsamtal eller verbala kränkningar ansikte-mot-ansikte. Det är dessutom vanligare att de ärenden som skett både via nätet och utanför nätet, jämfört med de som bara skett via nätet, även har pågått en längre tid. Av materialet framgår att närmare 70 procent av de ofredanden som skett både via nätet och utanför nätet har pågått i över en månad, och närmare en fjärdedel har pågått i över sex månader. Bland de anmälningar som avser skriftliga ofredanden som i stället bara skett via internet utgörs drygt 40 procent av händelser som endast skett vid ett enstaka tillfälle, och ytterligare 30 procent avser händelser där kontakterna som mest skett över en period av några dagar.

Drygt 10 procent av de skriftliga ofredandena har inte handlat om direkta kontakter mellan gärningspersonen och målsäganden utan om saker som gärningspersonen har skrivit om målsäganden på sin egen blogg eller sitt Facebook-konto eller på ett offentligt internetforum. En del av dessa ärenden har också rubricerats som förtal.

I såväl de kortare som de längre skriftliga kontakterna är innehållet i det som skrivits oftast nedsättande, hotfullt eller på annat sätt kränkande, till exempel ”du ska brinna i helvetet”, ”du knullar säkert första bästa nu” eller ”jag önskar att du tar livet av dig”. I de kontakterna som pågått en längre tid kan dock själva ofredandet i första hand handla om, eller i annat fall förstärkas av, att gärningspersonen vägrar att sluta ta kontakt med målsäganden trots upprepade uppmaningar att göra det.

En del av de ärenden som avser direkta skriftliga ofredanden har även rubricerats som olaga hot, framför allt ärenden som finns bland pojknarnas och människens polisanmälningar och som avser hot om våld. Ett flertal skriftliga ofredanden, främst bland flickornas polisanmälningar, innehåller hot om att lägga ut lättklädda eller nakenbilder på målsäganden på nätet. Dessa ärenden har inte rubricerats som olaga hot.

Ofredanden kopplat till olika typer av användarkonton

I 17 procent av polisanmälningarna avseende ofredande rör anmälan en händelse där gärningspersonen antingen tagit över målsägandens användarkonto, skapat ett falskt användarkonto i målsägandens namn eller skapat ett konto som handlar om målsäganden. Det handlar huvudsakligen om konton på Facebook, någon dejtingsajt (till exempel Badoo), Tradera eller Blocket. Dessa ärenden är relativt få men de förekommer i varje målsägandegrupp. De ärenden där gärningspersonen tagit över målsägandens användarkonto har oftast också rubricerats som dataintrång.

Då en gärningsperson tar över en målsägandes befintliga användarkonto används kontot oftast för att skriva kränkande medde-

landen i jag-form så att det ser ut som att det är målsäganden själv som har skrivit dem. När i stället nya falska konton skapas innehåller dessa vanligtvis foton på målsäganden samt andra uppgifter som gärningspersonen kommit över via målsägandens redan existerande profil. På samma sätt som när gärningspersonen tar över ett befintligt konto, skriver gärningspersonen även här i jag-form så att det ska se ut som att det är målsäganden som är avsändaren. Då en falsk profil skapas på någon dejtingsajt blir konsekvensen ofta den att målsäganden får motta e-post eller andra meddelanden från okända personer som söker kontakt utifrån det som skrivs i den falska profilen.

De ärenden som avser att någon skapat ett Facebook-konto om målsäganden innebär typiskt sett att kontot döps till exempelvis ”alla vi som hatar [målsägandens namn]” eller ”the typical [målsägandens namn]”. Kontot används därefter för att skriva kränkande saker om målsäganden.

Ofredande via publicering av bilder eller filmklipp

Ofredandeärenden som avser att gärningspersonen publicerat en bild eller filmklipp om målsäganden förekommer också i varje målsägandegrupp. Ibland har bilderna laddats ner från ett befintligt konto, men det kan också vara bilder som gärningspersonen tagit själv eller som skickats av målsäganden. Bilderna publiceras sedan i olika sammanhang på nätet, inte sällan med en kränkande text om målsäganden. I några av de publicerade bilderna är målsäganden naken eller har bara underkläder på sig. En del av ärendena avser filmklipp av målsägandena som lagts ut på Youtube. Dessa filmklipp är inte sexuella utan snarare troligen avsedda att få målsägandena att framstå som löjliga på något sätt.

Ofredande genom försäljning, beställning eller falsk annons

Närmare ett av tio av de ärenden som rubricerats som ofredande avser händelser där gärningspersonen använt målsägandens identitet vid en internetrelaterad annons, försäljning eller beställning. Det handlar bland annat om ärenden där gärningspersonen använt målsägandens personuppgifter vid en internetbeställning av varor eller tjänster eller använt samma uppgifter för att skapa auktioner på internetsajter eller för att sälja enstaka varor via annonser på nätet. I enstaka ärenden rörande såväl männen och kvinnorna som flickorna, har gärningspersonen lagt ut en sexannons i målsägandens namn.

Ärekränkingsbrotten – förtal och förolämpning

Av de 713 ärendena i förundersökningsmaterialet har totalt 260 rubricerats som antingen förtal eller förolämpning. Bland dessa har 225 ärenden rubricerats som förtal och 37 som förolämpning

(två ärenden har rubricerats som både förtal och förolämpning). Nedan redogörs för de sju varianter av ärekränkingsärenden som förekommer i materialet (tabell 10).

Tabell 10. Olika typer av ärekränkingsärenden som framgår av förundersökningsmaterialet uppdelat på rubriceringarna förtal och förolämpning.

Hur ärekränkningen gått till	Förtal		Förolämpning	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Direkt privatkontakt med målsägande (mejl, chatt, privatmeddelande)	4	(2 %)	22	(59 %)
Offentlig skriftlig kränkning på nätet	120	(53 %)	6	(16 %)
Tagit över målsägandens användarkonto	14	(6 %)	0	0 %
Skapat falskt användarkonto i målsägandens namn	18	(8 %)	1	(3 %)
Skapat Facebook-konto om målsäganden	11	(5 %)	0	0 %
Publicerat bild eller filmklipp på målsäganden	54	(24 %)	4	(11 %)
Använt målsägandens identitet vid annons, försäljning m.m.	2	(1 %)	0	0 %
Framgår ej	2	(2 %)	4	(11 %)
Totalt	225	(100 %)	37	(100 %)

Offentlig skriftlig kränkning på nätet den vanligaste typen av ärekränkingsbrott i materialet

Som framgår av tabellen är händelser där gärningspersonen har skrivit någonting offentligt på nätet om målsäganden den vanligaste typen av ärekränkingsärende i materialet. Att någonting är offentligt på nätet innebär här att hemsidan eller forumet är tillgängligt för ”vem som helst” eller i vart fall för ett stort antal personer. En stor del sker på Facebook, antingen genom att gärningspersonen kommenterar ett befintligt inlägg på målsägandes eller annans konto, eller genom att gärningspersonen gör en egen statusuppdatering med kränkande innehåll om målsäganden. Det är också vanligt att kränkningen sker via en hemsida eller blogg.

Förolämpning huvudsakligen via direkt privatkontakt

De ärenden som rubricerats som förolämpning handlar huvudsakligen om direkta privata kommunikationer mellan gärningspersonen och målsäganden. Till skillnad från de kränkningar som sker på offentliga hemsidor eller forum är målsäganden i dessa ärenden ensam mottagare av det som skrivits. Här handlar det huvudsakligen om förolämpningar i direkta mejl från gärningspersonen till målsäganden alternativt förolämpningar som riktas till målsäganden via privata Facebook-meddelanden eller annan chatt.

Fem varianter från ofredandeärendena återkommer i ärekränkingsärendena

De resterande fem varianterna av ärekränkingsärenden förekommer även bland ofredandeärendena som beskrivits ovan. Det gäl-

ler när gärningspersonen tagit över målsägandens användarkonto, skapat falska konton i målsägandens namn, skapat konton om målsäganden, publicerat bild eller filmklipp på målsäganden alternativt använt målsägandens identitet vid annons, försäljning eller liknande. Tillvägagångssätt och innehåll liknar i stort det som tidigare beskrivits avseende dessa varianter. I vissa fall har ärendena rubricerats som både ofredande och ärekränkning, men i de flesta fall som antingen det ena eller det andra. Att brottskategorierna överlappar varandra på detta sätt kan tyda på en osäkerhet kring vilka lagrum som de olika händelserna ska sorteras under.

Vilka typer av händelser anmäler de olika målsägandegrupperna?

De olika typer av fridskränkning, olaga förföljelse, olaga hot, ofredanden och ärekränkingsbrott som presenterats ovan varierar mellan målsägandegrupperna avseende både förekomst och innehåll. Nedan presenteras de tydligaste skillnaderna mellan målsägandegrupperna.

Tabell 11 visar vilka typer av händelser som har anmälts av de fyra målsägandegrupperna i materialet. En del anmälningar i materialet har flera brottsrubriceringar och redovisas därför utifrån den grävsta brottsrubriceringen i respektive anmälan.²³ För de fem varianterna av näthändelser som återfinns bland både ofredande- och ärekränkingsärendena utgår redovisningen från händelsetyp i stället för den specifika brottsrubricering som använts i de enskilda fallen. Det gäller de nyss nämnda ärendetyper, där gärningspersonen tagit över eller skapat falska konton, publicerat bild eller filmklipp på målsäganden alternativt använt målsägandens identitet vid annons, försäljning eller liknande. Avseende ärekränkingsärendena har redovisningen förenklats genom att slå ihop förtal och förolämpning.

Flickorna anmäler oftast händelser där gärningspersonen publicerat bild på dem

Som framgår av tabell 11 är den enskilt vanligaste typen av nätkränkning bland flickornas anmälningar att målsäganden har hängts ut med bild på internet. Närmare var fjärde anmälan bland flickorna i förundersökningsmaterialet avser sådana händelser. Motsvarande andel bland pojkarna är 14 procent. Det vanligaste exemplet är att gärningspersonen använder sig av en bild som redan finns på nätet, till exempel målsägandens egen profilbild på Facebook. Till bilden skriver gärningspersonen en text med ett

²³ Som grävst brott räknas fridskränkingsbrotten och olaga förföljelse och därefter olaga hot, ofredande respektive ärekränkingsbrott.

kränkande innehåll, ofta med en formulering som anspelar på sex. Det finns också anmälningar där sexuella bilder på målsäganden fått spridning och även bilder som manipulerats för att skapa ett sexuellt innehåll. Att målsäganden hängs ut med bild förekommer relativt sällan i de händelser som anmälts av männen och kvinnorna (två respektive sju procent).

Tabell 11. Fördelning av olika typer av nätrelaterade ärenden inom de olika målsägandegruppernas polisanmälningar.

Typ av ärende	Flicka n=172	Pojke n=182	Kvinna n=186	Man n=173
Grov fridskränkning/olaga förföljelse	0 %	1 %	4 %	1 %
Olaga hot				
Hot om sexuellt våld	5 %	2 %	0 %	1 %
Hot om icke-sexuellt våld	12 %	33 %	8 %	14 %
Annat konkret hot	3 %	0 %	2 %	2 %
Diffust/förtäckt hot	7 %	8 %	11 %	11 %
Ofredande				
Skriftligt/verbalt ofredande, både via internet och utanför (via sms, telefonsamtal, ansikte-mot-ansikte)	8 %	5 %	22 %	9 %
Skriftligt ofredande, bara via internet	15 %	3 %	13 %	9 %
Ärekränkning				
Offentlig skriftlig kränkning på nätet	8 %	10 %	16 %	29 %
Direkt privatkontakt med den målsägande (mejl, chatt, privatmeddelande)	3 %	1 %	4 %	3 %
Händelser rubricerade som dels ofredande, dels ärekränkning				
Publicering av bild eller film på den målsägande	23 %	14 %	7 %	2 %
Tagit över konto/ skapat falskt konto	13 %	12 %	7 %	9 %
Skapat konto om målsäganden	1 %	7 %	1 %	0 %
Använt målsägandens identitet vid annons, försäljning m.m.	1 %	0 %	4 %	9 %
Okategoriserat*	2 %	3 %	2 %	2 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %

*Här ingår ofredande- och ärekränkingsärenden som inte har kunnat kategoriseras samt olaga hotärenden där innehållet i hotet inte framgår.

Över 40 procent av pojkarnas anmälningar avser hot

Bland pojkarna är den vanligaste typen av ärende någon form av hot om icke-sexuellt våld (33 procent). Det vanligaste är att hotet avser grova brottsliga gärningar, som att målsäganden ska bli dödad alternativt hot om våld med vapen. Att den målsägande mottar hot om icke-sexuellt våld svarar för drygt 10 procent av polisanmälningarna där målsäganden är man eller flicka, och knappt 10 procent där målsäganden är kvinna. De övriga typerna av hot är mindre vanliga i samtliga målsägandegrupper, förutom de diffusa eller förtäckta hoten. Av kvinnornas och männens po-

lisanmälningar avser drygt en av tio ett diffust eller förtäckt hot. Motsvarande andelar är några procentenheter lägre bland flickorna och pojkarna.

Som redan framgått är det få av de polisanmälningar som ingår i materialet som avser ett hot om sexuellt våld. Den låga representationen gör det svårt att beskriva eventuella variationer i innehållet vid den här typen av hot. Brås urval fångar inte upp något olaga hot mot kvinnor som innehåller ett hot om sexuellt våld.²⁴

Kvinnorna anmäler oftast skriftliga ofredanden

De ärenden i materialet som gäller grov fridskränkning samt olaga förföljelse avser nästan uteslutande en kvinna. Som nämnts tidigare avser dessa anmälningar oftast en rad händelser och kontakter som skett både på internet och på annat sätt, till exempel via telefon eller sms. I tabell 11 framgår även att den enskilt vanligaste typen av polisanmälan bland kvinnorna avser någon form av ofredande, som också vanligen har skett både via internet och utanför (via sms, telefonsamtal, ansikte-mot-ansikte eller liknande). Som framgår av tabellen svarar de skriftliga ofredandena för en relativt stor andel (35 procent) av kvinnornas polisanmälningar totalt sett och för en relativt liten andel av pojkarnas polisanmälningar (8 procent). Bland männen och flickorna svarar de skriftliga ofredandena för mellan var femte och var fjärde av respektive målsägandegrupps polisanmälningar.

Männen anmäler oftast offentliga skriftliga kränkningar på nätet

Tabell 11 visar att nära en tredjedel av det som männen anmäler avser en offentlig skriftlig kränkning på nätet. En stor del av dessa rör ärenden där målsäganden på olika sätt framställs som kriminell. Det förtalande innehållet hänvisar ofta till sexualbrott (pedofili, våldtäkt etc.), men även ekonomisk brottslighet (använt svart arbetskraft, bedrägeri eller urkundsförfalskning). I några ärenden är det en häktningsframställan, stämningsansökan eller dom som publiceras. I andra ärenden handlar det om ryktesspridning om att den målsägande är kriminell, till exempel genom att gärningspersonen ”anger” målsäganden genom att skriva att denne är den person som tidningarna åsyftar när de skriver om en specifik brotts handling. Den här typen av kränkningar sker både på öppna forum som Sweden Confidential eller Stoppa Pedofilerna och via Facebook. Ofta anges målsägandens fullständiga namn och andra uppgifter såsom adress eller telefonnummer.

²⁴ Det är möjligt att sexualiserade hot som anmäls av kvinnor i stället kan rubriceras av polisen som sexuellt ofredande, vilket skulle innebära att de fallit utanför ramen för Brås urval i den här studien.

Skillnader i det kränkande innehållet beroende på de målsägandes kön

Som redovisats ovan finns det skillnader i hur stor andel av respektive målsägandegrupps polisanmälningar som avser de olika typerna av nätkränkningar som framgår av förundersökningsmaterialet. Även innehållsmässigt finns det skillnader mellan de olika målsägandegrupperna.

Det kränkande innehållet i ofredanden, förtal och förolämpningar mot flickorna anspelar ofta på att de är promiskuösa, till exempel ord och formuleringar som ”hora”, ”orre”,²⁵ eller ”hon har legat med halva [stadens namn]”. Flickorna anmäler även ofredanden och kränkningar där gärningspersonen skrivit att hon är ”ful”, ”äcklig” eller ”har fula kläder”. Även bland pojkarnas anmälningar återfinns formuleringar med sexuella anspelningar, till exempel att målsäganden har ”knullat halva stan” eller ”knullar runt”. Ordet ”bög” är vanligt förekommande i de ärekränkningssärenden som avser pojkar, liksom bilder och andra formuleringar som åsyftar att målsäganden är homosexuell. Pojkarnas anmälningar innehåller även ärenden där gärningspersonen skriver att målsäganden tar droger, våldtar och misshandlar eller att han har adhd, blodsmitta eller annan sjukdom eller diagnos. Ett antal anmälningar innehåller kränkningar relaterat till hudfärg, nationalitet eller ideologisk åsikt, till exempel ord som ”spagge”²⁶ och ”neger” eller påståenden att målsäganden är en nazist.

Även bland vuxenanmälningarna finns en stor spridning avseende kränkningarnas innehåll. Gemensamt för kvinnorna och männen är till exempel att målsäganden anmäler att gärningspersonen baktalar henne eller honom eller sprider rykten om att målsäganden har problem med ekonomin, tar droger, missköter sina djur eller bedriver tvivelaktig näringsverksamhet. De vuxna anmäler även att gärningspersonen skriver nedsättande saker som att målsäganden är korkad, lat på jobbet eller en dålig förälder. Som nämnts ovan handlar en stor del av anmälningarna där målsäganden är en man om händelser där han pekats ut som kriminell. Utöver vad som nämns som gemensamt för kvinnorna och männen anmäler kvinnorna kränkningar och ofredanden där gärningspersonen skriver att målsäganden är en ”slyna”, ”hora” eller ”lesbisk”. I ofredandeärendena är innehållet i sig inte nödvändigtvis kränkande, men kvinnan anmäler att personen tar kontakt med henne trots att hon sagt att hon inte vill det.

²⁵ Slanguttryck för hora.

²⁶ Ursprungligen ett slanguttryck för italienare.

Stor variation i de anmälda händelsernas grovhet

Med undantag för de ärenden som rubricerats som olaga förföljelse eller grov fridskränkning finns det en stor variation i de anmälda händelsernas grovhet inom var och en av de övriga brottsrubriceringarna i förundersökningsmaterialet. Vidare kan denna variation ses i de anmälningar som gjorts av var och en av studiens målsägandegrupper.

Som beskrivits ovan avser de anmälningar som rubricerats som olaga hot såväl hot om grovt sexuellt och fysiskt våld som mycket diffusa hot av karaktären ”vi får se vad som händer”. Även bland de hotärenden där det hotfulla innehållet avser grova våldshandlingar finns det en del ärenden där dialogen ger intrycket av att hotet snarare är en del av en jargong än ett konkret hot som gärningspersonen har för avsikt att förverkliga. Samtidigt finns det exempel på ärenden där det framgår att hotet är mycket allvarligt menat. I enstaka ärenden har exempelvis ett hot om våld dessutom förverkligats innan polisanmälan gjordes.

I de polisanmälningar som rubricerats som ofredande finns en del beskrivningar av ringa skriftliga ofredanden som endast skett via nätet, till exempel i form av att gärningspersonen ska ha skrivit på sin blogg om en konflikt som denna haft med målsäganden eller där polisens utredning visar att den anmälda händelsen avser en del i ett bråk där båda parterna har skickat kränkande kommunikationer till varandra och där den ena till slut har tyckt att det har gått för långt och gjort en polisanmälan. Samtidigt finns det beskrivningar av allvarliga trakasserier, inte bara via internet utan även i form av sms, telefonsamtal och fysiska möten, som har pågått under en längre tid och som sannolikt starkt begränsat målsägandens möjligheter till ett normalt liv.

Även bland de ärenden som rubricerats som ärekränkning finns det ringa ärenden som avser nedsättande saker som gärningspersonen bloggat om gällande målsäganden, till exempel att han eller hon är ”korkad”, ”patetisk” eller ”egotrippad” eller där gärningspersonen på dennes blogg eller på Facebook har beskrivit målsäganden som ”lat”, ”tjock” eller en ”orm”. I andra änden av grovhetsskalan finns till exempel ärenden där gärningspersonen lagt ut nakenbilder på målsäganden tillsammans med målsägandens namn och en kränkande text, eller bilder som manipulerats så att det framstår som att målsäganden utför sexuella handlingar.

Olika relationer och omständigheter bakom de polisanmälda nätkränkningarna

I det här avsnittet presenteras en mer nyanserad bild av de olika varianter av nätkränkningar som ingår i förundersökningsmaterialet. Brå har utgått från den relation som målsäganden och gär-

ningspersonen har till varandra och därigenom definierat tre olika relationskategorier. Utifrån dessa tre relationskategorier har olika typer av ärenden samt omständigheterna kring dessa studerats.

De tre relationskategorierna som presenteras i tabell 12 täcker cirka 95 procent av ärendena i materialet.²⁷ Det handlar om 1) ärenden som relateras till en parrelation, 2) ärenden där målsäganden och gärningspersonen är bekanta med varandra på annat sätt än genom en parrelation samt 3) ärenden där gärningspersonen är anonym eller obekant för målsäganden. Relationskategorierna utgör en större eller mindre andel i de olika målsägandegrupperna.

Inom varje relationskategori finns variationer avseende brottskategorier, det kränkande innehållet och tänkbara motiv. Dessa variationer exemplifieras nedan under respektive rubrik.

Tabell 12. Tre relationskategorier i de polisanmälda händelserna.

	Flicka (n=172)	Pojke (n=182)	Kvinna (n=186)	Man (n=173)
Parrelationsrelaterade*	9 %	11 %	44 %	24 %
Vän eller annan bekant	43 %	51 %	31 %	35 %
Anonymt uthängd	44 %	36 %	20 %	34 %
Okategoriserade	5 %	3 %	5 %	7 %

*Inklusive ärenden där målsäganden är "tredje person" i en parrelationskonflikt.

Händelser som relateras till en parrelation

Totalt 22 procent av anmälningarna i förundersökningsmaterialet tillhör kategorin parrelationsrelaterade. Sådana händelser inkluderar enligt Brås indelning de anmälningar som avser händelser som har sin utgångspunkt i en kärleksrelation mellan två personer. Kränkningen sker vanligen då förhållandet är avslutat efter det att personerna varit ett par, sambor eller gifta under en kortare eller längre tid. Typiskt sett är det i huvudsak en konflikt mellan mannen och kvinnan eller pojken och flickan, där den ene är gärningsperson och den andre är målsägande, men i kategorin finns även hot och kränkningar där målsäganden utsätts för kränkningar som tredje person eller av tredje person i en parrelationskonflikt.

En stor andel av kvinnornas anmälningar avser parrelationsrelaterade händelser

Av det totala antalet anmälningar i Brås material där målsäganden är en kvinna utgör de parrelationsrelaterade händelserna 44 pro-

²⁷ Resterande anmälningar har varit svårare att kategorisera, oftast på grund av begränsad mängd information i ärendet avseende relationen, men även på grund av att händelsen skiljer sig från övriga anmälningar i materialet och därmed blir svår att gruppera. Det rör sig bland annat om ärenden som senare inte visade sig vara något brott, ärenden som blivit ett fall för JK-bedömning samt ärenden som är av bedrägerikaraktär.

cent. Denna andel är i det närmaste dubbelt så stor som samma andel bland männen och fyra gånger så stor som bland de ärenden som anmäls av flickor och pojkar.

Variationen inom kategorin är stor och sträcker sig från kvinnor som fått enstaka mejl med kränkande innehåll till händelser som är ett led i en lång rad händelser och som rubriceras som olaga förföljelse.

Kvinnorna anmäler till exempel att en man som de tidigare haft en relation med fortsätter att höra av sig efter det att relationen har tagit slut. Det kan röra sig om enstaka tillfällen där gärningspersonen kontaktar målsäganden via mejl, Facebook eller via kommentarer i målsägandens blogg. I andra ärenden sker ofredandena och kränkningarna både på och utanför nätet genom att gärningspersonen förutom att kontakta den målsägande via nätet även ringer upprepade gånger eller kommer hem till henne. Det händer också att gärningspersonen använder kvinnans olika konton på sociala forum eller liknande för att till exempel ändra statusuppdateringar. Det är inte ovanligt att kvinnan uppger att hon anmäler eftersom hon känner rädsla för vad gärningspersonen kan tänkas göra härnäst då denne uppges vara labil eller ha missbruksproblem.

I en fjärdedel av de parrelationsrelaterade ärendena med en kvinnlig målsägande ansöker kvinnan om kontaktförbud i samband med anmälan, alternativt finns redan ett kontaktförbud. I de ärenden där det redan finns ett kontaktförbud är händelsen ofta rubricerad som olaga hot i kombination med brottsrubriceringen överträdelse av kontaktförbud. Hoten kan vara diffusa till sin ordalydelse, men det faktum *att* mannen hör av sig gör att kvinnan upplever händelsen som ett hot.

Männen anmäler att de kränks via offentliga forum samt att de hotas av eller som tredje person

Omständigheterna i de parrelationsrelaterade ärendena där målsäganden är en man skiljer sig på olika sätt från de ärenden där målsäganden är en kvinna. Männen anmäler en högre andel händelser där deras före detta partner kränker dem via offentliga forum, till exempel målsägandens blogg, Facebook eller Flashback (jämfört med kvinnornas ärenden där kränkningen oftare sker via privatmeddelanden). I de här ärendena anmäler de målsägande att deras före detta partner förtalar och förolämpar dem genom att anklaga dem för att ha misshandlat dem, vara pedofiler, att de missbrukar alkohol eller att de har en aggressionsproblematik. Inte sällan finns gemensamma barn med i bilden, och paret är oense om vårdnaden. Gärningspersonen svartmålar då målsäganden som en dålig eller olämplig förälder, exempelvis för att vinna fördelar i en aktuell vårdnadstvist.

Bland de relationsrelaterade anmälningarna finns även en kategori där kränkningen eller hotet framförs *via* tredje person el-

ler där målsäganden hotas *som* tredje person i relationen. I den första varianten hotas den målsägande av en närstående till sin före detta. I den andra varianten är målsäganden ”den nya” och hotas som tredje person av en expartner, det vill säga konflikten rör egentligen gärningspersonen och den person som målsäganden har ett förhållande med. Det kan till exempel handla om svartsjuka hos en expartner eller om att tredje person vill skydda den målsägandes expartner i konflikten efter en separation. Att en tredje person är inblandad förekommer både bland kvinnorna och bland männen, men andelen anmälningar av det här slaget är större bland männen. Mer än var tredje anmälan bland de parrelationsrelaterade anmälningarna med en manlig målsägande tillhör den här kategorin (att jämföra med var sjunde bland kvinnorna).

Kränkningar och hot efter kortare förhållanden i flickornas och pojkarnas anmälningar

I de parrelationsrelaterade ärendena med unga målsägande, i synnerhet bland pojkarna, är den utpekade gärningspersonen relativt sällan en nuvarande eller före detta pojk- eller flickvän. Med tanke på flickornas och pojkarnas ålder är de parrelationsrelaterade händelserna av förklarliga skäl endast i undantagsfall en följd av en längre relation eller med gemensamma barn inblandade.

Typiskt sett handlar de här ärendena i stället om kortare förhållanden där han och hon hamnat i konflikt i samband med separationen, inte sällan med inslag av svartsjuka. Bland de olika varianterna kan nämnas att flickorna anmäler att deras före detta lagt ut bilder alternativt använt Facebook för att skriva kränkande status-uppdateringar eller meddelanden. Bland pojkarna är det vanligare att de anmäler händelser där de blivit hotade av en annan pojke för att de träffar, är tillsammans med eller kontaktar en flicka som gärningspersonen har, haft eller önskar ha ett förhållande med.

Kränkningar där gärningspersonen är vän, familj eller annan bekant till målsäganden

Totalt 40 procent av anmälningarna i förundersökningsmaterialet tillhör kategorin ”vän eller annan bekant”. Att gärningspersonen är bekant för målsäganden innebär antingen att de känner varandra, är släkt eller att de på något sätt har eller haft en relation (ej kärleksrelaterad) som innebär att de känner varandra till namn.

Pojkarna och flickorna anmäler en stor andel händelser där gärningspersonen är en skolkamrat

Att relationen mellan målsäganden och gärningspersonen kan beskrivas som en ”vän eller annan bekant” är vanligast bland pojkarna och flickorna (43 respektive 51 procent). En stor andel har koppling till skolan. Det innebär att nätkränkningen sker mellan

skolelever antingen på skoltid eller är relaterade till en händelse i skolan. Några enstaka fall som kategoriserats som skolrelaterade rör händelser där det är en vuxen (skolpersonal eller förälder till en skolkamrat) som står bakom kränkningen. De skolrelaterade kränkningarna och hoten har ofta sitt ursprung i en konflikt som börjar i skolan och sedan spiller över på nätet. Ibland är ordningen omvänd, men ungefär hälften av de skolrelaterade anmälningarna avser fall där kränkningen skett både på nätet och i skolan. I vart femte skolrelaterat ärende bland både pojkarna och flickorna uppger målsäganden själv, eller den som anmäler, att händelsen är att klassa som mobbning eller är ett led i upprepade trakasserier.

Som nämnts tidigare i kapitlet anmäler pojkarna och flickorna en stor andel händelser där den utpekade gärningspersonen är jämgammal med dem. Utöver skolkamrater handlar det om såväl tidigare nära vänner utanför skolan som vänner på nätet eller ytligt bekanta, till exempel genom andra bekanta. Precis som i de skolrelaterade ärendena har den händelse som anmäls ofta sitt ursprung i en tidigare konflikt och tar sig ofta uttryck som hot via nätet.

I många av kvinnornas och männens ärenden är gärningspersonen bekant genom förenings-, affärs- eller yrkesliv

Ungefär var tredje anmälan bland kvinnorna respektive männen hör till kategorin ”vän eller annan bekant”. I majoriteten av dessa ärenden har kränkningen en koppling till en förenings-, affärs- eller yrkesrelaterad relation mellan målsäganden och gärningspersonen. Målsäganden kränks eller hotas till exempel i rollen som socialtjänsteman, arbetsförmedlare eller kronofogde genom att gärningspersonen uttrycker sitt missnöje med målsägandens agerande i ett ärende som rör gärningspersonen eller någon närstående till gärningspersonen. Även lärare, styrelseledamöter i olika föreningar, tidigare anställda eller före detta affärskompanjoner anmäler hot och kränkningar av det här slaget.

Bland männens anmälningar finns ett antal händelser som rör hot och kränkningar till följd av att målsäganden och gärningspersonen i egenskap av privatpersoner har köpt eller sålt varor till varandra. Typiskt sett handlar det om en affär via någon tjänst på nätet där gärningspersonen är missnöjd på ett eller annat sätt och därför hotar målsäganden eller kallar honom bedragare.

Anmälningar där gärningspersonen är en familjemedlem eller släkting återfinns i samtliga målsägandegrupper

Inom varje målsägandegrupp finns ett mindre antal anmälningar som är relaterade till en familje- eller släktrrelation. Det kan till exempel handla om att målsäganden anmäler en förälder, styvförälder eller annan släkting för direkta hot eller kränkningar. Hoten och kränkningarna kan exempelvis ha innebörden att målsägan-

den skämt ut familjen genom sitt beteende. Det kan också handla om brottsrubriceringen ofredande, till exempel i fall där målsäganden sagt upp bekantskapen med en viss släkting, men denne fortsätter att höra av sig. Andra ärenden avser konflikter som berör målsägandens hela familj, till exempel tvister eller meningsskiljaktigheter avseende ett arv.

I de ärenden bland pojkarna och flickorna som kan sorteras in under denna kategori handlar det till exempel om att barnet har en mer perifer roll i den händelse som anmäls genom att barnet blir en del av den konflikt mellan föräldrarna som följer av en separation. Det kan också handla om att barnet inte vill ha kontakt med någon av föräldrarna efter separationen men att föräldern ändå fortsätter att ta kontakt. Barnet anmäler detta som ofredande.

Kränkningar där gärningspersonen är anonym eller obekant

Totalt 33 procent av anmälningarna i förundersökningsmaterialet avser ärenden där de målsägande anmäler att de blivit utsatta för hot och kränkningar av en gärningsperson som de inte vet vem det är. Det beror antingen på att gärningspersonen är anonym (i vissa ärenden innehåller kränkningen dock sådan information att målsäganden har en kvalificerad gissning om vem eller vilka som kan tänkas stå bakom kränkningen) eller på att gärningspersonen är obekant för målsäganden (det vill säga att det finns en namngiven person som målsäganden inte känner).

Då gärningspersonen i de här ärendena är anonym eller obekant för målsäganden är det naturligtvis inte möjligt att redovisa händelsen mer ingående utifrån relationen. Det sammanställningen ändå visar är att flickorna är den målsägandegrupp som anmäler den högsta andelen ärenden där gärningspersonen är anonym eller obekant.²⁸ I drygt 40 procent av dessa ärenden finns det någon form av bildmaterial kopplat till händelsen tillsammans med en nedsättande text som anspelar på sex. Även de ärenden där pojkarna anmäler att de blivit uthängda anonymt eller av obekanta handlar ofta om kränkningar med sexuell anspelning (till exempel om påstådd homosexualitet). Cirka 15 procent av de händelser som pojkarna anmäler avser dock anonyma hot om våld.

Totalt cirka en tredjedel av anmälningarna med anonym eller obekant gärningsperson avser intrång i eller skapandet av olika användarkonton. Denna andel är ungefär lika stor mellan de olika målsägandegrupperna, med undantag för flickorna där andelen är något lägre. Bland männens anmälningar med anonym eller obe-

²⁸ I många ärenden bland flickor och pojkar står vårdnadshavaren eller annan nära anhörig som anmälare, se tidigare avsnitt. Det kan därför vara möjligt att målsäganden vet vem gärningspersonen är men medvetet inte uppger detta.

kant gärningsperson utgörs en fjärdedel av anmälningar där målsägande hängs ut som kriminell.

Avseende anonyma hot och kränkningar som männen och kvinnorna anmäler finns även en grupp som är relaterad till att målsägandena på olika sätt påstås vara djurfientliga, till exempel genom att de hängs ut på nätet som varghatare.

De personuppklarade hoten och kränkningarna

En del i regeringens uppdrag till Brå handlar om att redovisa i vilken omfattning polisanmälda hot och kränkningar via internet leder till åtal och lagföring samt att beskriva de skäl som finns till att övriga ärendena läggs ner. Detta kapitel riktar fokus på den första av dessa frågeställningar. Den andra frågeställningen behandlas i nästkommande kapitel. Nedan presenteras först en översiktlig redovisning av andelen ärenden i förundersökningsmaterialet som lett till så kallad personuppklarade brott.²⁹ Därefter ges en beskrivning av de personuppklarade brotten.

Data och databearbetning

För att följa de anmälda kränkningarna genom rättsprocessen har Brå använt sig av RUS-databasen (Rättsväsendets uppföljningssystem). Samtliga brottsrubriceringar som registrerats under de k-diarienummer som ingår i förundersökningsmaterialet har följts från anmälningsupptagningen till den senast registrerade beslutspunkten i rättsväsendet. I materialet finns därför dels information om hur många ärenden som lett till personuppklarade brott respektive lagts ner, dels vilka motiveringar för nedläggning som använts av rättsväsendets aktörer för att avsluta de ärenden som inte gått vidare till åtal. För de ärenden som lett till åtal framgår även av materialet vilka brottsrubriceringar som åtalen i så fall har avsett. Det innebär att om ett ärende har gått vidare till åtal trots att själva nätkränkningen av någon anledning inte kunnat styrkas, framgår även detta av det material som används i studien.

Resultaten särredovisas, liksom i det föregående kapitlet, dels efter målsägandenas kön och ålder (under eller över 18), dels efter nätkränkningarnas brottsrubriceringar. Som framgick av det förra kapitlet finns det en del polisanmälningar i materialet där det ingår

²⁹ Med personuppklarade brott avses att en brottsanmälan har lett till att åklagaren väckt åtal, utfärdat strafföreläggande eller meddelat åtalsunderlåtelse. I Brås material har samtliga personuppklarade nätbrott varit sådana där åklagaren väckt åtal.

flera nätkränkningar, och som rubricerats som två eller i enstaka fall tre av de olika brottstyper som ingår i studien. I dessa fall redovisas ärendet med utgångspunkt i den brottsrubricering som kommit längst i rättsprocessen.³⁰

Generellt sett låg uppkläring för studiens brottstyper

I den officiella kriminalstatistiken benämns andelen ärenden som resulterar i åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse som personupplklaringsprocenten. Som en bakgrund till redovisningen av hur många av de granskade nätkränkningsärendena som gått till åtal beskrivs först hur vanligt det är att de brottstyper som ingår i studien generellt sett leder till personuppkläring.

Under de senaste fem åren (2009–2013) har andelen anmälda *olaga hot* som lett till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse legat tämligen stabilt på mellan 10 och 15 procent både bland kvinnor och män och bland flickor och pojkar. Under samma period har personupplklaringsprocenten för *ofredandebrotten* också legat relativt stabilt, men på en lägre nivå, mellan 4 och 8 procent i de studerade målsägandegrupperna.³¹

Ärekränkingsbrotten särredovisas inte efter de målsägandes kön och ålder i kriminalstatistiken, vilket innebär att personupplkläringen bara kan redovisas för samtliga anmälda ärekränkingsbrott. För dessa brott har personupplkläringen enligt kriminalstatistiken legat på mellan 1 och 3 procent under de senaste fem åren.

Med undantag för när brotten riktas mot män, ligger personupplklaringsprocenten för den kombinerade kategorin *fridskränkingsbrott* och *olaga förföljelse* högre än för de övriga brottsrubriceringarna, på mellan 19 och 27 procent.

Tabell 13 redovisar medianen för personupplklaringsprocenten enligt kriminalstatistiken för studiens brottsrubriceringar totalt sett under de senaste fem åren (2009–2013), dvs. andelen fridskränkingsbrott, olaga förföljelser, olaga hot, ofredanden samt ärekränkingsbrott som resulterat i personupplkläring, oavsett om brotten har skett via internet eller inte. Sammanfattningsvis kan det noteras att de studerade brottstyperna är sådana där det är relativt få av de händelser som anmäls till polisen som leder

³⁰ De anmälda brott som kommit längst är de som lett till ett personupplklarande beslut. Därefter kommer de brott där en skälig misstanke registrerats i Brås misstankeregister, följt av dem som lagts ner utan att en skälig misstanke om brott har registrerats. I de fall där två anmälda nätkränkningar från samma polis-anmälan (men med olika rubriceringar) har lagts ner vid samma punkt i rättsprocessen, redovisas ärendet med utgångspunkt i den grövsta brottsrubriceringen.

³¹ Ett undantag är år 2012, då personupplklaringsprocenten för ofredandebrott mot just pojkar avvek mycket stort enligt kriminalstatistiken och låg på 25 procent, jämfört med 6-8 procent under åren 2009-2011 och 7 procent år 2013.

till personuppläring, särskilt när det gäller anmälningar som polisen rubricerar som ofredande respektive ärekränkingsbrott.

Tabell 13. Personuppläringens procenten enligt kriminalstatistiken för de brottstyper som ingår i studien. Medianen för åren 2009–2013.

	Personuppläring (%), median 2009–2013
Grov (kvinno-) fridskränkning/olaga förföljelse	
Mot flicka	22
Mot pojke	22
Mot kvinna	23
Mot man	11
Olaga hot	
Mot flicka	13
Mot pojke	13
Mot kvinna	14
Mot man	11
Ofredande	
Mot flicka	6
Mot pojke	8
Mot kvinna	5
Mot man	5
Ärekränkning	2

Överblick av personuppläringen bland de granskade ärendena

Det särskilda urvalsförfarande som Brå har använt för att kunna identifiera nätkränkningar inom de valda brottkategorierna (se metodkapitlet) innebär att man inte kan uttala sig med någon form av statistisk säkerhet om hur stor den faktiska personuppläringens procenten är avseende olika former av nätkränkningar som anmäls till polisen. Det innebär att de siffror som presenteras i denna del av rapporten måste tolkas med försiktighet. I tabell 14 redovisas hur stor andel av ärendena i materialet som har lett till personuppläring. Redovisningen sker för respektive brottkategori och särredovisas efter de målsägandes kön och ålder.³²

³² Det bör noteras att definitionen av begreppet personuppläring i denna rapport skiljer sig något från den definitionen som Brå använder i den löpande statistikproduktionen. I föreliggande rapport följs varje ärende genom rättsprocessen och kategoriseras som personuppläring respektive nedlagt. Det utgör en viktig skillnad från Brås kriminalstatistik, där personuppläringens procenten i stället beräknas utifrån andelen personuppläringade brott under det aktuella året av alla brott som anmäls samma år.

Varierande upplärning mellan olika brottsrubriceringar

Totalt 4 procent av de ärenden som ingår i Brås material har resulterat i personupplärning för den anmälda näthändelsen, samtliga genom att åtal har väckts av åklagaren. Som framgått tidigare i rapporten avser väldigt få polisanmälningar i förundersökningsmaterialet fridskränkingsbrott eller olaga förföljelse (11 stycken). Av dessa har två lett till personupplärning. Antalet ärenden som följts är betydligt större för de övriga brottsrubriceringarna (215–251 ärenden per brottskategori). Av de ärenden som rubricerats som olaga hot har totalt 6 procent lett till personupplärning. Motsvarande andel för ärenden avseende ofredande är 2 procent och för ärekränkingsärendena 4 procent. Överlag tyder en jämförelse mellan tabellerna 13 och 14 på att anmälda hot och ofredanden som sker via nätet kan leda till personupplärning i något mindre utsträckning än genomsnittet för de aktuella brottstyperna generellt. Samtidigt bör det återigen understrykas att personupp-

Tabell 14. Andelen ärenden i förundersökningsmaterialet som lett till personupplärning.

	Antal ärenden (n)	Person- upplärning (%)
Grov (kvinno-) fridskränkning/olaga förföljelse		
Mot flicka	0	-
Mot pojke	1	0
Mot kvinna	8	25
Mot man	2	0
Totalt fridskränkning/ olaga förföljelse	11	18
Olaga hot		
Mot flicka	46	7
Mot pojke	82	6
Mot kvinna	38	3
Mot man	49	6
Totalt olaga hot	215	6
Ofredande		
Mot flicka	63	0
Mot pojke	40	5
Mot kvinna	86	1
Mot man	62	3
Totalt ofredande	251	2
Ärekränkning		
Mot flicka	63	10
Mot pojke	59	5
Mot kvinna	54	0
Mot man	60	0
Totalt ärekränkning	236	4
Samtliga brottsrubriceringar	713	4

klaringen generellt sett är låg för samtliga av studiens brottstyper, oavsett om de begås på internet eller inte.

När det gäller ärekränkingsbrotten är det svårt att kunna relatera studiens personupplklaringsprocent till den som ges i kriminalstatistiken, då det inte framgår av kriminalstatistiken hur ofta ärekränkingsbrott generellt sett leder till personupplklaring när målsäganden är en kvinna eller man respektive en flicka eller pojke. I det aktuella materialet är personupplklaringen bland de anmälda nätkränkingsärendena mot flickor som högst när det gäller just ärekränkingsbrotten, medan det inte finns ett enda ärende i materialet där någon har blivit åtalad för ett ärekränkingsbrott mot en kvinna eller en man.

De anmälda hot, ofredanden och ärekränkningar som lett till åtal

Totalt 28 av de följda ärendena har lett till åtal

Totalt 28 (4 procent) av de följda ärendena har resulterat i åtal för brott som begåtts helt eller delvis via internet. Fem av ärendena har åtalats under en annan brottsrubricering än den som följts i materialet. Det handlar om ett ärende som vid åtal hade omrubricerats från olaga förföljelse till ofredande, två ärenden som från början hade rubricerats som olaga hot, men som till slut blev dels ett åtal för utpressning, dels ett åtal för olaga förföljelse, samt två ärenden som från början hade rubricerats som ofredande som till slut blev ett åtal för olaga förföljelse och ett åtal för överträdelse av kontaktförbud. Samtliga åtalspunkter rörande de nätbrott som gick till åtal bifölls i domstolen.³³ Tabell 15 redovisar de 28 åtalen efter de brottsrubriceringar som förekommer i åtalen samt efter målsägandenas kön och ålder. En kort beskrivning av de nätbrott som gått till åtal under de olika brottsrubriceringarna redovisas nedan.

Tabell 15. De åtalade nätbrotten efter målsägandenas kön och ålder samt brottsrubriceringen vid åtalet.

	Olaga förföljelse	Olaga hot	Ofredande	Grovt förtal	Förolämpning	Utpressning	Överträdelse av kontaktförbud
Flickor	-	3	-	6	-	-	-
Pojkar	-	4	2	2	1	1	-
Kvinnor	2	-	1	-	-	-	1
Män	1	3	1	-	-	-	-
Totalt	3	10	4	8	1	1	1

³³ Tingsrättens dom avseende ett av de åtalade nätbrotten överklagades till hovrätten. Hovrätten fastställde tingsrättens dom.

Åtalen för olaga förföljelse avser kontakter såväl på som utanför nätet

I totalt tre ärenden i materialet väcktes åtal för *olaga förföljelse*. Ett av dessa åtal avsåg brott mot en tjänsteman som hade blivit ofredad av gärningspersonen vid ett stort antal tillfällen via mejl, brev och sms under en period av flera månader.

De övriga två åtal som väcktes för olaga förföljelse avser ärenden där målsägandena hade blivit förföljda med ett stort antal meddelanden på Facebook och mejl från en före detta partner. I det ena fallet avsåg åtalet kontakter under en dryg månad, i det andra fallet kontakter som pågått under närmare ett år. Båda gärningspersonerna var sedan tidigare dömda för brott mot målsägandena, och i båda fallen hade kontakterna inneburit överträdelse av gällande kontaktförbud. De båda gärningspersonerna hade också överträtt dessa kontaktförbud genom telefonsamtal och genom att söka upp målsägandena hemma eller på jobbet.

Ärendet som lett till åtal för *överträdelse av kontaktförbud* är av samma karaktär, med bland annat ett stort antal mejl, Facebook- och sms-meddelanden under en period av närmare två månader.

De flesta åtal för olaga hot avser hot om grovt våld via Facebook

Drygt hälften av de tio ärenden som lett till åtal för *olaga hot* kan beskrivas som svartsjuka- eller relationsrelaterade, framför allt där gärningspersonen antingen tidigare haft en parrelation med eller vill ha en parrelation med målsägandens nuvarande flickvän eller pojkvän. I de övriga ärendena är det svårt att hitta några gemensamma nämnare när det gäller bakomliggande omständigheter. Kännetecknande för samtliga åtal för olaga hot, med ett undantag, är däremot att de avser hot om grovt våld i form av att antingen döda eller våldta målsäganden eller att skada henne eller honom med vapen. Samtliga åtalade hot utom ett hade uttalats via Facebook.

Som framgått ovan hade åtalet för utpressning vid anmälningstillfället också blivit rubricerat som olaga hot. I detta fall hade den åtalade också hotat målsäganden med fysiskt våld.

Åtalen för ofredande avser kontakter som skett över en längre tid

De fyra åtal som väckts för *ofredande* avser händelser där de åtalade har skickat ett stort antal sms samt antingen mejl eller chattmeddelanden till målsägandena under en period av flera månader (som minst drygt två, som mest nio månader). I två av fallen har den åtalade även varit i kontakt med målsäganden flera gånger via telefonsamtal.

Karaktären på de åtalade ofredandebrotten varierar. Två av åtalen avser vuxna åtalade som varit i kontakt med unga pojkar, och i det ena av dessa två ärenden har det funnits en tydlig sexuell prägel i kontakterna. De två ärenden som avser vuxna målsägande

är relaterade till en parrelation, i den meningen att den åtalade antingen haft eller velat ha någon form av sexuell relation med målsäganden. I båda dessa ärenden hade kontaktförbud utfärdats mot de åtalade innan åtalet väcktes för ofredande.

Även ärendet där gärningspersonen åtalats för *förolämpning* avser kontakter som pågått under en period av flera månader, i det här fallet i form av ett flertal meddelanden med rasistisk innebörd som skickats till målsäganden. Åtalet avser dock inte bara förolämpning utan även andra brott mot samma målsägande.

Samtliga åtal för förtal avser bland annat spridning av bilder

Materialet innehåller totalt åtta ärenden som resulterat i åtal för *grovt förtal*. I ett av dessa ärenden blev gärningspersonen dömd för förtal av normalgrad, medan gärningspersonerna i övrigt blev dömda för grovt förtal. Dessa åtta ärenden är fördelade över tre domar. En av domarna avser ett ärende där gärningspersonen också blivit dömd för sexualbrott mot målsäganden, bland annat utnyttjande av barn för sexuell posering. Förtalsbrottet i detta fall avsåg att gärningspersonen hade publicerat en nakenbild på målsäganden på ett öppet forum på nätet.

De övriga två domarna avser endast åtal för grovt förtal, men i båda har åtal väckts för grovt förtalsbrott mot flera målsägande. I båda fallen handlar det om bilder av målsägandena som lagts ut på nätet, i det ena fallet nakenbilder, i det andra fallet bilder där målsägandena var påklädda, men med texter som i grova ordalag beskrivit målsägandena som promiskuösa.

Inget åtal för flera av de händelsetyper som ingår i förundersökningsmaterialet

Sammanfattningsvis kan slutsatsen dras att de ärenden som resulterat i åtal hör till de mer allvarliga av de händelser som beskrivs i förundersökningsmaterialet. Av de ärenden som gått till åtal med rubriceringarna olaga förföljelse, ofredande, överträdelse av kontaktförbud samt förolämpning, har i stort sett samtliga avsett upprepade kontakter via flera olika kontaktsätt över en längre period. De olaga hot som gått till åtal har nästan uteslutande avsett konkreta hot om grovt våld mot målsägandena. De åtalade förtalsbrotten har avsett antingen nakenbilder eller bilder med kränkande texter om målsägandenas påstådda sexuella vanor.

Vid flera av de händelsetyper som beskrevs i det föregående kapitlet har således inget av de ärenden som ingår i förundersökningsmaterialet lett till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Det handlar till exempel om de skriftliga ofredanden som bara skett via internet och de ärekränkningensärenden som avsett offentliga skriftliga kränkningar av målsäganden (och där det inte också framgår att gärningspersonen samtidigt publicerat en bild

på målsäganden). Detsamma gäller för de ärenden som handlat om att gärningspersonen använt målsägandens identitet vid en annons eller beställning, ärenden där någon lagt upp ett Facebook-konto om den målsägande, samt de ärenden där gärningspersonen lagt upp ett falskt användarkonto i målsägandens namn eller tagit över ett befintligt användarkonto och använt det för att till exempel skicka kränkande meddelanden till andra i målsägandens namn. När det gäller den sistnämnda kategorin av händelser kan det samtidigt nämnas att även om ingen av gärningspersonerna i dessa ärenden blivit lagförd för ofredande eller ärekränkning, så har gärningspersonen i tre fall blivit dömd eller fått ett strafföreläggande för själva dataintrångsbrottet – det vill säga för att ha tagit över målsägandens användarkonto.³⁴

³⁴ Utöver de näthändelser som gick till åtal under de rubriceringar som framgår av tabell 15, och de nyss nämnda tre ärenden som ledde till fällande dom eller strafföreläggande för dataintrång, har ytterligare fem ärenden lett till fällande dom eller strafföreläggande för andra brottstyper kopplade till den aktuella polisanmälan. Det handlar om misshandel (tre ärenden), bedrägeri och brott mot alkohollagen.

Nedläggningsorsaker och utredningssvårigheter

I det föregående kapitlet framgick att totalt 28 stycken (4 procent) av de ärenden som följts i materialet ledde till åtal för ett brott som skett helt eller delvis via internet. Detta avsnitt riktar fokus på anledningarna till att de övriga ärendena avseende polisanmälda hot och kränkningar via internet har lagts ner. Avsnittet avser således 96 procent av ärendena i materialet, totalt 685 stycken.

Som har framgått av tidigare studier (se t.ex. Brå 2013, 2014e) kan det finnas många anledningar till att händelser som anmäls till polisen inte leder till personuppklaring. Det kan bland annat handla om att den anmälda gärningen inte utgör ett brott enligt gällande lagstiftning eller att den misstänkta är under 15 år. Det kan också finnas olika processekonomiska skäl till att lägga ner ett ärende, till exempel att förundersökningsledaren bedömer att en fortsatt utredning skulle kräva kostnader som inte är rimliga i förhållande till sakens betydelse eller att det kan antas att åtal för brottet ändå inte skulle komma att väckas till följd av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse (23 kap. 4 a § rättegångsbalken). Nedläggningen kan också bero på att det inte går att identifiera någon som kan misstänkas för brottet eller att det finns svårigheter att åstadkomma en tillräckligt god bevisning.

En överblick av de olika motiveringar som använts vid nedläggning av de ärenden som ingår i förundersökningsmaterialet framgår av tabell 16. Det finns inga tydliga systematiska könsskillnader i de motiveringar som använts. I vissa fall finns det skillnader mellan de ärenden som avser vuxna målsägande respektive barn, framför allt när det handlar om hur många ärenden som lagts ner med en hänvisning till att den misstänkta är under 15 år. Eftersom de övergripande mönstren avseende vilka nedläggningsmotiveringar som använts inte skiljer sig nämnvärt mellan de olika målsägandegrupperna utgår redovisningen i denna del av rapporten från hela materialet.

Tabell 16. Andelen ärenden som lagts ner med en hänvisning till olika typer av motiveringar, efter målsägandens kön och ålder samt den brottsrubricering som följts i respektive ärende.

	Antal ärenden (n)*	Åtal (%)	Gärning ej brott (%)	Missänkt under 15 (%)	Åtal ej påkallat/ angivelse saknas (%)	Utrednings-/ bevisvärigheter (%)	Övrigt (%)	Oklat (%)
Fridskränkning/olaga förföljelse								
Mot flicka	0	-	-	-	-	-	-	-
Mot pojke	1	0	0	0	0	0	100	0
Mot kvinna	8	25	13	0	0	63	0	0
Mot man	2	0	0	0	0	100	0	0
Totalt fridskränkning/ olaga förföljelse	11	18	9	0	0	64	9	0
Olaga hot								
Mot flicka	46	7	11	22	0	46	7	9
Mot pojke	82	6	6	35	0	41	4	7
Mot kvinna	38	3	26	0	0	50	8	13
Mot man	49	6	8	0	0	69	6	10
Totalt olaga hot	215	6	11	18	0	50	6	9
Ofredande								
Mot flicka	63	0	19	11	5	59	2	5
Mot pojke	40	5	8	13	3	65	0	8
Mot kvinna	86	1	20	0	12	53	2	12
Mot man	62	3	23	0	8	56	2	8
Totalt ofredande	251	2	18	5	8	57	2	8
Ärekränkning								
Mot flicka	63	10	3	8	37	35	2	6
Mot pojke	59	5	8	7	47	24	3	5
Mot kvinna	54	0	11	0	70	17	0	2
Mot man	60	0	8	2	65	20	3	2
Totalt ärekränkning	236	4	8	4	54	24	2	4
Samtliga brottsrubriceringar								
	713	4	12	9	21	44	3	7

* Som nämnts i förra kapitlet har en brottsrubricering följts per ärende. I de fall där den ursprungliga polisanmälan innehöll flera brottsrubriceringar följs i första hand den rubricering som kommit längst i rättsprocessen.

Drygt var tionde anmäld händelse utgör inte brott

Som framgår av tabell 16 har totalt 12 procent av de ärenden som följts resulterat i en nedläggning som hänvisar till att den anmälda händelsen inte är att betrakta som ett brott. Det handlar om ärenden som lagts ner antingen med motiveringen ”gärning ej brott” eller med en hänvisning till att det inte (längre) finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats. I Brås material är det något fler av de ärenden som rubricerats som ofredande som lagts ner med den här motiveringen (18 procent) och något färre av de ärenden som rubricerats som ärekränkning, olaga hot, olaga förföljelse eller grov fridskränkning.

Det är sannolikt att andelen händelser som lagts ner med denna motivering utgör en underskattning. Andelen anmälda händelser som inte når upp till de rekvisit som krävs för att en händelse ska betraktas som ett brott enligt de aktuella brottsbalksbestämmelserna torde således vara högre. Det framgår till exempel av en relativt ny studie om polisens användning av sina nedläggningskoder att många förundersökningsledare föredrar att använda beslutskoden ”annat” följt av en egen motivering i stället för att använda beslutskoden ”gärning ej brott”. Anledningen är att beslutskoden är en del av den information som delges de målsägande, och förundersökningsledarna anser att beslutskoden ”gärning ej brott” skulle kunna uppfattas som stötande av dessa (Brå 2014d).

Åklagare som Brå intervjuat menar också att åklagare vid nedläggning inte använder motiveringen att händelsen inte är brottslig i den utsträckning som skulle vara möjligt. Även här menade åklagare att det kan handla om att motiveringen kan uppfattas som anstötlig av den som får beslutet.

I en femtedel av ärendena avseende unga är gärningspersonen inte straffmyndig

En tydlig skillnad mellan de ärenden som avser unga målsägande jämfört med vuxna är, som nämnts, att en betydande andel ärenden som rör hot och kränkningar mot barn och ungdomar har lagts ner med hänvisning till att den misstänkta är under 15 år. Av de ärenden som följts där målsägandena är under 18 år har totalt 18 procent lagts ner med en sådan hänvisning. Andelen är högst för hotbrotten, framför allt på grund av att gärningspersonen var under femton år i relativt många av de ärenden som avsåg olaga hot mot pojkar.

Ärekränkingsbrott hanteras av rättsväsendet endast i undantagsfall

Totalt 147 av de ärenden som ingår i materialet har lagts ner med en motivering som Brå har kategoriserat som ”åtal ej påkallat/angivelse saknas”. Det handlar om ärenden som har lagts ner med motiveringen att åtal för brottet (av allmänna eller särskilda skäl) inte är påkallat ur allmän synpunkt eller för att en så kallad angivelse saknas från målsäganden. När det gäller ofredande har 8 procent av de studerade ärendena lagts ner med någon av dessa motiveringar. För ärekränkingsbrotten är den här kategorin den enskilt största nedläggningsorsaken. Drygt hälften av dem har lagts ner med motiveringen att åtal av särskilda skäl inte är påkallat ur allmän synpunkt eller att angivelse saknas³⁵ (tabell 16).

En förklaring till varför ärekränkingsbrott ofta inte utreds av polisen är att de är så kallade ”målsägandebrott”. Dessa brott hör under enskilt åtal, vilket innebär att de primärt ska åtalas av målsägandena själva.³⁶ Vid ärekränkingsbrott är det således målsäganden själv som är ansvarig för att driva hela den rättsliga processen, det vill säga för allt ifrån att utreda vem som är skyldig till brottet och att samla tillräcklig med bevisning, till att väcka åtal genom att lämna in en stämningsansökan till tingsrätten.³⁷

Det finns ingen tillgänglig statistik på hur många målsägande som väljer att väcka enskilt åtal, men såväl Domstolsverket³⁸ som de åklagare som Brå har intervjuat är överens om att det rör sig om mycket små volymer av mål. Enligt en intervjuad åklagare kräver det stora ekonomiska resurser att driva sitt ärende på egen hand. Det förekommer därför mycket sällan bland ”vanligt folk” utan nästan enbart bland personer som har ett offentligt rykte, t.ex. lokalpolitiker, och som kan få ekonomisk hjälp av sin organisation.

Att ärekränkingsbrott hör under enskilt åtal innebär således att om en målsägande anser att hon eller han inte har den nödvändiga kunskapen, tiden eller orken att utreda, samla bevis och driva ärendet till åtal, eller de pengar som skulle krävas för att anlita ett ombud, så är det högst osannolikt att sådana brott kommer att leda till lagföring.³⁹

³⁵ Vid ärekränkingsbrotten är det mycket sällsynt med motiveringen ”angivelse saknas” (3 procent av ärendena) och desto vanligare med motiveringen ”åtal ej av särskilda skäl påkallat från allmän synpunkt” (51 procent av ärendena).

³⁶ Ofredande är inte ett målsägandebrott. Samtidigt får ofredande som inte förövats på allmän plats endast åtalas av åklagaren om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat ur allmän synpunkt (4 kap. 11 § BrB).

³⁷ 5 kap. 5 § BrB, 47 kap. 1-2 § RB.

³⁸ Mejlkorrespondens mellan Brå och Domstolsverket 2014-08-20.

³⁹ Ett alternativ för de brottsutsatta är att utkräva skadestånd från den som begått brottet genom att driva ett skadeståndsmål på egen hand (som civilmål). I dessa fall är det den brottsutsatte själv som har bevisbördan, men beviskraven inom civilrätten är lägre än inom straffrätten (Schultz m.fl. 2013).

Begränsade möjligheter för åklagare att väcka åtal

Även om ärekränkingsbrotten är målsägandebrott finns det ändå enligt brottsbalken vissa undantagssituationer där åtal för ärekränkingsbrott får väckas av en åklagare. För det första krävs att det finns en angivelse från målsäganden eller att målsäganden är under 18 år. Med angivelse menas enkelt uttryckt att målsäganden själv måste vilja att brottet ska utredas och åtalas.⁴⁰ För det andra krävs att ett åtal är *påkallat ur allmän synpunkt* (eller av *särskilda skäl påkallat ur allmän synpunkt* för brott som begicks innan 1 juli 2014).⁴¹ Det innebär att man i det enskilda fallet ska göra en så kallad åtalsprövning för att bedöma om den anmälda ärekränkningen anses höra till en av dessa undantagssituationer.

I praktiken är det Åklagarmyndigheten som sätter ribban för när ett åtal för ärekränkingsbrott ska anses påkallat ur allmän synpunkt. Det framgår av rekommendationer publicerade av Åklagarmyndigheten i form av en rättspromemoria (Åklagarmyndigheten 2012). Enligt dessa rekommendationer anses allmänt åtal vid *förtal* eller *grovt förtal* av särskilda skäl vara påkallat när det är fråga om 1) spridning av bilder eller filmer av sexuell och integritetskränkande art på den utpekade, 2) omfattande spridning av särskilt integritetskränkande uppgifter av sexuell art om den utpekade, 3) omfattande spridning av påståenden om att den utpekade gjort sig skyldig till mycket allvarlig brottslighet och det är särskilt ägnat att utsätta personen för andras missaktning, 4) omfattande spridning av andra särskilt klandervärda uppgifter som riskerar den utpekades hela sociala existens, 5) om förfarandet bedöms som grovt förtal finns det större anledning att överväga allmänt åtal än i de fall då förfarandet bedöms som förtal (Åklagarmyndigheten 2012).⁴²

När det gäller *förolämpningsbrott* ska enligt brottsbalken en av tre situationer föreligga för att en åklagare ska kunna väcka åtal. Det ska vara fråga om förolämpning 1) mot någon i eller för hans eller hennes myndighetsutövning, 2) mot någon med anspelning på hans eller hennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse, 3) mot någon med anspelning på hans eller hennes sexuella läggning (5 kap. 5 § BrB). Enligt Åklagarmyndighetens rekommendationer bör ett allmänt åtal vid förolämpning

⁴⁰ I de fall där någon annan än målsäganden själv anmäler brottet måste därför polis eller åklagare inhämta en sådan angivelse. Vid dessa brott har målsäganden således fått ett starkt inflytande över huruvida åtal över huvud taget ska få väckas, vilket inte är fallet för brott som hör under allmänt åtal. I det senare fallet har åklagaren åtalsplikt och ska driva målet oberoende av den målsägandes inställning.

⁴¹ Den 1 juli 2014 ändrades åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § BrB genom att kravet på särskilda skäl togs bort (prop. 2013/14:47). De ärenden som följts i Brås rapport omfattas därmed av en ännu starkare presumtion mot åtal än den nuvarande åtalsprövningsregeln.

⁴² Nya rekommendationer gäller för brott som har begåtts efter 2014-07-01. Se Åklagarmyndigheten 2014.

övervägas om det är fråga om systematiska förolämpningar som pågått under en viss tid eller vid mycket allvarliga förolämpningar av särskilt kvalificerat slag (Åklagarmyndigheten 2012).

Få ärenden som passerar nålsögat

Enligt de åklagare som Brå har intervjuat är det ibland svåra gränsdragningar kring när åklagaren ska väcka åtal vid förtal, medan det verkar finnas en större samsyn när det gäller förolämpningsbrott. På flera åklagarkammare har man valt att låta en eller några enstaka åklagare hantera samtliga ärekränkingsbrott, för att på så sätt försöka åstadkomma mer enhetlighet i bedömningarna. Faktorer som enligt åklagarna påverkar deras bedömningar för att väcka åtal för förtal är hur grovt förtalet anses vara, hur spridningen ser ut, hur systematiken ser ut samt vilka konsekvenser spridningen har haft. Liksom vid allt beslutsfattande finns det givetvis variationer mellan åklagare på när ett allmänt åtal ska anses vara påkallat, till exempel om det räcker med att en kränkande uppgift lagts ut på internet för att spridningen ska anses vara omfattande. Åklagarna är dock överens om att det är få anmälningar som ”passerar nålsögat”, då kraven för att åklagarna ska driva fallen är så pass högt ställda.

Lagändringen år 2014 troligtvis utan större effekt

Den 1 juli 2014 infördes en förändring i brottsbalkens 5 kap. 5 § som skulle innebära att kraven för när en åklagare ska väcka åtal för ärekränkingsbrott lättades något. Enligt regeringen var syftet med ändringen att ge ett ökat skydd för den personliga integriteten (prop. 2013/14:47). Genom förändringen i brottsbalken togs kravet för *särskilda skäl* för att väcka allmänt åtal för förtal och förolämpning bort. Samtidigt som den nya regleringen trädde i kraft publicerade Åklagarmyndigheten en ny rättspromemoria med uppdaterade rekommendationer för åtalsprövning vid ärekränkingsbrott.

De flesta åklagare som Brå har intervjuat är överens om att de nya rekommendationerna inte innebär någon större förändring jämfört med de tidigare och att lagändringen därför sannolikt inte kommer att påverka deras bedömningar i någon större utsträckning. Huvudregeln är fortfarande att ärekränkingsbrotten är målsägandebrott, och presumtionen mot allmänt åtal är fortfarande väldigt stark, menar man. Det innebär att åklagare även fortsättningsvis kommer att väcka åtal för förtal och förolämpning i rena undantagsfall. En åklagare beskrev det som att om det före lagändringen var exceptionella fall som gick till allmänt åtal, innebär lagändringen endast att det är *lite mindre* exceptionella fall som kan bli aktuella. En åklagare menar dock att det numera efter lagändringen finns större möjligheter att åtala när unga personer drabbats av förtal. Det beror på att den sociala existensen

lättare skulle kunna anses vara hotad för ungdomar om nedsätande uppgifter sprids om dem på nätet. En annan åklagare menar att lagändringen öppnar för fler åtal för förtal i ärenden där flera andra brott riktas mot samma målsägande, men inte för ärenden som enbart innefattar förtalsbrott.

Utrednings- eller bevissvårigheter den vanligaste nedläggningsorsaken

Den enskilt största kategorin av nedläggningsorsakerna i materialet avser nedläggningar som beror på utredningsrelaterade eller bevisrelaterade problem. Det handlar om fall där ärendet har lagts ner med hänvisning till att man inte kunnat eller inte trott sig kunna identifiera gärningspersonen eller styrka brottet i domstolen. Här ingår nedläggningsmotiveringar som *spaningsuppslag saknas, ej spaningsresultat, brott kan ej styrkas och det går inte att bevisa vem eller vilka som har begått gärningen*. Totalt sett är det 44 procent av de följda ärendena som har lagts ner med motiveringar av den här typen (tabell 16). Överlag ger materialet intrycket att en nedläggning ofta kan bero på en kombination av flera olika typer av utredningssvårigheter oavsett vilken specifik nedläggningsorsak som har angetts. För att strukturera redovisningen i denna del riktas fokus först på svårigheterna avseende möjligheterna att identifiera en okänd gärningsperson. Därefter diskuteras faktorer som kan påverka möjligheterna att åstadkomma en tillräckligt god bevisning för att kunna styrka brottet.

Svårigheter att identifiera en misstänkt person när brottet skett via nätet

I 46 procent av de ärenden som lagts ner med hänvisning till utrednings- eller bevisrelaterade svårigheter har nedläggningen skett utan att en förmodad gärningsperson har kunnat identifieras. Av Brås intervjuer med poliser framgår att det vid utredning av brott via internet oftast krävs information från det företag som tillhandahåller den internettjänst eller webbsida där kränkningen har ägt rum för att kunna identifiera en okänd gärningsperson. Det handlar i första hand om inloggningsinformation i form av så kallade IP-nummer⁴³ eller ett mobilnummer. I kombination med uppgifter från en internetleverantör eller abonnentuppgifter från en mobiloperatör kan denna information sedan ge möjlighet att identifiera från vems mobiltelefon eller från vilken fysisk adress som inloggningen på internettjänsten har skett vid det tillfälle då

⁴³ Varje gång man kopplar upp sig mot internet via sin dator får man ett unikt IP-nummer. IP-numret tilldelas av internetleverantören och kan registreras av de internetsajter eller internettjänster som man använder.

den kränkande uppgiften lades ut eller den kränkande kommunikationen ägde rum.

Problem att få tag i IP-nummer från internetföretag

Ett stort problem som lyftes fram av poliser som Brå intervjuade handlade om svårigheter att få ut de inloggningsuppgifter från internetföretagen som krävs för att kunna spåra okända gärningspersoner. Det handlar främst om internetjänster som tillhandahålls av företag som befinner sig utanför Sverige, framför allt i USA. Som framgår av det första resultatkapitlet har exempelvis en relativt stor andel av de anmälda händelser som ingår i materialet skett via Facebook. En viktig omständighet som togs upp av poliser i Brås intervjuer är att det, annat än i exceptionella fall, fanns betydande problem med att få ut inloggningsuppgifter från just Facebook (och Instagram, som också ägs av Facebook) vid den tidpunkt då de aktuella ärendena utreddes.

I detta avseende bör samtidigt nämnas att Rikskriminalpolisen numera har utvecklat ett samarbete med Facebook för att underlätta för svensk polis att få inloggningsuppgifter från Facebook och Instagram. Sedan december 2013 kan poliser från hela landet via polisens intranät vända sig till en så kallad SPOC⁴⁴ som finns vid Rikskriminalpolisens it-sektion, som i sin tur skickar förfrågan om uppgifterna till Facebook.

Viktiga internetaktörer har problematisk syn på samarbete med polisen

Det finns sedan tidigare möjligheter att begära ut inloggningsuppgifter från exempelvis Microsoft, som bland annat tillhandahåller tjänsten Skype, och det finns också upparbetade samarbeten med vissa andra utländska internetföretag. Överlag menade dock intervjuade poliser att flera av de stora aktörer som polisen i dag är intresserad av har en problematisk syn på samarbete. Ett tydligt exempel är YouTube, som det enligt poliser fortfarande i princip är omöjligt att få ut information ifrån utan en begäran om så kallad rättshjälp. Det innebär i praktiken att en svensk åklagare måste vända sig till Justitiedepartementet, som sedan tar kontakt med sin motsvarighet i USA. Processen kring en internationell rättshjälpsbegäran är både tidskrävande och omständlig, och poliserna menar att åklagare generellt sett bara skulle skriva en internationell rättshjälpsbegäran vid allvarlig brottslighet (jfr även Rikspolisstyrelsen 2014).

Svårt att få användarinformation från svenska internetleverantörer och teleoperatörer

Om polisen får tag i de ovan nämnda inloggningsuppgifterna har de möjlighet att begära ut den användarinformation som är knu-

⁴⁴ SPOC är en förkortning för den engelska benämningen Single Point of Contact.

ten till det aktuella IP-numret. Denna information erhålls från internetleverantörer eller teleoperatörer och regleras genom lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation (LEK). Fram till en förändring som infördes i LEK och som trädde i kraft den 1 juli 2012,⁴⁵ var det dock inte möjligt för polisen att begära ut abonnentuppgifter från teleoperatörer eller internetleverantörer om det inte fanns en förväntan om att brottet skulle leda till en annan påföljd än böter. Av de brottsrubriceringar som ingår i studien finns inte fängelse i straffskalan för brott av normalgraden när det gäller ärekränkning, och maximistraffet för både ofredande och hot av normalgraden är fängelse i högst ett år. För dessa brottsrubriceringar är det inte rimligt att förvänta någon annan påföljd än böter med utgångspunkt i de straffskalor som specificeras i brottsbalken.

Inte förrän i mitten av 2012 kom krav på leverantörer att spara användarinformation

För att kunna få ut användarinformationen från internetleverantörer och teleoperatörer krävs vidare att informationen är sparad hos dem. Det fanns ingen skyldighet att spara sådan information förrän den 1 maj 2012, då Sverige förde in EU:s datalagringsdirektiv (2006/24/EG) i svensk lag. Även detta gjordes genom en ändring i LEK.⁴⁶ Det var således först vid den här tidpunkten som teleoperatörer och internetleverantörer blev skyldiga att spara de uppgifter som möjliggör för polisen att spåra den aktuella telefonen eller fysiska adressen som använts vid ett brott via internet. Uppgifterna skulle efter lagändringen sparas i sex månader. Enligt de intervjuade poliserna var det innan dess en stor variation mellan olika operatörer på hur länge sådana uppgifter sparades, där vissa sparade en längre tid, medan andra inte sparade uppgifterna över huvud taget.

Tidpunkterna för de två ovan nämnda ändringarna i lagen om elektronisk kommunikation innebär att en stor del av de anmälda händelserna som ingår i Brås förundersökningsmaterial skedde vid en tidpunkt då polisen i många fall inte skulle ha haft någon möjlighet att identifiera en misstänkt person med hjälp av IP-nummer, även om de hade lyckats få fram dessa uppgifter från ett internetföretag. Poliser menar vidare att utan denna möjlighet att få fram en fysisk adress eller uppgifter om ett mobilabonnemang blir många brott som sker via internet i stora delar inte utredningsbara.⁴⁷

⁴⁵ Prop. 2011/12:55, SFS 2012:285.

⁴⁶ Prop. 2010/11:46, SFS 2012:127.

⁴⁷ Här bör också nämnas att EU-domstolen den 8 april 2014 ogiltigförklarade datalagringsdirektivet. Det är i dag inte helt klart vilka krav på lagring av data som numera kan ställas på telekom- och internetoperatörerna.

Många ärenden har lagts ner utan att polisen vidtagit åtgärder för att identifiera okända gärningspersoner

De svårigheter som polisen upplever med att identifiera okända gärningspersoner med hjälp av IP-nummer belyses också av att över 70 procent av de ärenden som lagts ner med en hänvisning till utrednings- eller bevisrelaterade svårigheter, och där man inte lyckats identifiera en misstänkt person, har lagts ner utan att det framgår av materialet att polisen har vidtagit några konkreta åtgärder för att försöka identifiera gärningspersonen.

Det är viktigt att påpeka att det inte kan uteslutas att spaningsåtgärder har vidtagits i en del av dessa ärenden. Men dessa åtgärder har i så fall inte dokumenterats i det förundersökningsmaterial som polismyndigheterna har skickat till Brå. I en del av dessa ärenden framgår att målsäganden själv inte har velat lämna viktiga uppgifter till polisen eller att polisen trots upprepade försök inte har lyckats få tag i målsäganden för att hämta in viktig information. I vissa ärenden finns redan vid anmälningstillfället uppgift om att gärningspersonen är bosatt i och har begått den anmälda handlingen från utlandet. I andra ärenden tycks det snarare handla om att man redan i början av utredningsarbetet, med utgångspunkt i det bevismaterial som funnits och som ansetts vara möjligt att inhämta, gjort bedömningen att man inte kommer att kunna få tillräckligt med bevisning för att styrka brottet, även om man skulle lyckas identifiera en misstänkt person. Ibland kan det exempelvis framgå att de relevanta uppgifterna redan vid anmälningstillfället hade raderats från nätet, men oftast är det i materialet oklart vad polisens bedömning i det enskilda fallet har baserats på. Det står främst bara korta förklaringar som ”förutsättningar att styrka brott bedöms ej föreligga”.

Flera olika typer av utredningsåtgärder har vidtagits för att försöka identifiera okända gärningspersoner

I de ärenden där det framgår att polisen har vidtagit åtgärder för att identifiera okända gärningspersoner har dessa åtgärder varit av flera olika typer. Det framgår bland annat att polisen har skickat begäran om inloggningsinformation till Facebook och andra webbsajter samt följt upp IP-nummer som lämnats av anmälaren. Vidare har polisen följt upp information som funnits i mejl samt bett it-forensiker att granska dokument för att leta efter möjligheter att spåra ett alias till ett visst IP-nummer. Det framgår också att polisen via till exempel Facebook eller nummerupplysningstjänster har gjort slagningar på namn eller telefonnummer som uppgetts i anmälan. I andra ärenden har polisen tagit kontakt med fysiska personer som har ansetts kunna veta vem gärningspersonen kan vara.

Anledningarna till att många av dessa åtgärder inte har gett resultat är också naturligtvis flera. Det handlar till exempel om att

Facebook har svarat på polisens förfrågan om inloggningsinformation med ett krav på att begäran skulle göras via domstol eller att den nödvändiga informationen om ett IP-nummer inte längre finns sparad hos den relevanta internetleverantören. I vissa ärenden har ett IP-nummer spårats till en mer eller mindre offentlig dator, till exempel på en skola, utan att det fanns någon möjlighet att klargöra vem som kan ha suttit vid datorn vid det aktuella tillfället. I enstaka fall har polisens spaning tagit stopp efter att IP-numret eller den aktuella webbsajten har spårats till en fysisk adress eller webbserver som ligger utanför Sverige, och i de fall där slagningar gjorts på namn har personer visat sig inte existera, medan slagningar på telefonnummer har lett till oregistrerade kontantkortsabonnemang.

Svårigheter att kunna styrka brottet i ärenden där en misstänkt person identifierats

I drygt hälften av de ärenden som lagts ner på grund av utrednings- eller bevissvårigheter finns det en utpekad eller misstänkt gärningsperson. Det har oftast varit någon som utpekades av målsäganden redan vid anmälningstillfället. Relativt få gärningspersoner som var okända vid anmälningstillfället har identifierats under brottsutredningen.

I de ärenden där det funnits en utpekad gärningsperson och som lagts ner med hänvisning till någon form av utrednings- eller bevissvårighet indikerar nedläggningsmotiveringarna att nedläggningen beror på att det inte funnits tillräckligt med bevisning för att styrka brott eller för att styrka att det är den utpekade personen som begått brottet. Det handlar till exempel om motiveringar som ”brott kan inte styrkas”, ”fortsatt förundersökning förväntas inte leda till att brott kan styrkas” eller att det ”inte går att bevisa att den som varit misstänkt gjort sig skyldig till brott”. Nedan beskrivs några svårigheterna med att åstadkomma en tillräckligt bra stödbevisning som poliser och åklagare tog upp i intervjuerna.

Flera problem kan bero på bristande it-kompetens

Flera av de intervjuade poliserna och åklagarna menade att kunskapen om it-relaterade brott generellt sett är låg inom rättsväsendet. Dessa intervjupersoner menade att kunskapsbrister finns på alla nivåer – från de personer som tar emot anmälningarna på polisens kontaktcentrum eller polisens receptioner till domarna och nämndemännen i tingsrätten. Den bristande kunskapen hos polisens anmälningsmottagare kan leda till att målsäganden går miste om betydelsefull information, som vikten av att spara meddelanden och ta skärmdump. Det leder i sin tur till att polisen går miste om viktigt bevisning.

Om it-kompetensen brister hos förundersökningsledare riskerar ärenden som har en utredningspotential ändå att läggas ner på grund av att förundersökningsledaren inte har tillräckligt god kunskap om vilka utredningsåtgärder som är möjliga vid brott som skett via nätet, menar poliser som Brå har intervjuat.

Av intervjuerna framgår vidare att det finns en stor variation i nivån av it-kunskap hos olika förundersökningsledare. En polis upplevde att det kan vara en ”tombola” när brottsutsatta kontakter polisen för ett brott som skett via nätet och att det krävs att den brottsutsatta har turen att hamna hos en person med tillräcklig it-kompetens för att fallet inte ska läggas ner direkt.

Viktigt bevismaterial riskerar att raderas

De intervjuade poliserna betonade vikten av tidiga utredningsåtgärder vid brott som sker via elektroniska kommunikationsmedel. När det gäller kränkningar som skett via internet kan innehållet i vissa fall finnas bevarat på såväl målsägandens som den misstänkta mobiltelefon eller dator. Det är mycket viktigt att snabbt kunna säkra informationen. En polis menade att polisens organisation i dagsläget fortfarande inte är tillräckligt väl utbyggd för att till exempel kunna tömma mobiltelefoner tillräckligt snabbt. En annan menade att det ideala vore om bevisningen kunde säkras redan vid anmälningstillfället, till exempel genom att polisen tömmer de målsägandes mobiltelefoner direkt.

När det gäller bevismaterial som ligger ute på nätet, till exempel på en hemsida eller en blogg, är det av stor vikt att detta snabbt säkras av polisen. Det beror på att webbsidor lätt kan ändras eller raderas. I materialet finns flera exempel på ärenden där användarkonton som använts för att publicera de anmälda hoten och kränkningarna har raderats innan polisen har kunnat säkra bevisning.

Polisens möjligheter att få tillgång till webbaserat innehåll är ofta mycket små. För att komma åt innehåll som publicerats via servrar i USA krävs enligt intervjuade poliser alltid att utredningen går via en begäran om internationell rättshjälp. En polis menade att den största svårigheten med internetrelaterade ärenden är att man hela tiden ”sitter i knäna” på dem som driver webbsidan eller bloggen, och om inte de är intresserade av att hjälpa till så kommer man ingenstans.

Viktigt att kunna styrka vem som suttit vid tangentbordet

En del av de poliser och åklagare som Brå har intervjuat menade att det i vissa lägen kan vara lättare att styrka ett brott, exempelvis ett tydligt formulerat hot som skett via internet, jämfört med ett hot som skett ansikte mot ansikte, särskilt i avsaknaden av vittnen. Det beror på att det ofta finns någon form av digital bevisning där det exakta innehållet i den hotande kommunikationen framgår.

Samtidigt var det flera av Brås intervjupersoner som menade att även om man har en tydlig digital bevisning som styrker själva det brottsliga innehållet i en kommunikation, är det svåra ofta att styrka att det var den misstänkta som faktiskt har skickat ett visst meddelande. En skärmdump visar inte vem det är bakom signaturen, som en polis uttryckte saken.

Det var vissa åklagare som menade att man i praktiken inte alltid behöver ytterligare bevisning för att styrka vem som skickat ett kränkande eller hotfullt meddelande, eftersom den misstänkta kan erkänna att det var hon eller han som gjort det. Det framgår dock av förundersökningsmaterialet att misstänkta personer ofta nekar vid ett förhör, och flera intervjupersoner menade att utredningsåtgärder ofta krävs för att kontrollera den misstänkta berättelse. I vissa fall kan det finnas vittnen som sett den misstänkta skicka ett meddelande eller skriva ett inlägg på en webbsida och som därmed kan styrka vem gärningspersonen är. Oftast saknas dock vittnen, vilket innebär att det krävs någon form av teknisk bevisning.

Enligt Brås intervjupersoner kan det exempelvis handla om att fastställa vilka andra kommunikationer som skett från en misstänkt persons mobiltelefon i nära anslutning till den tidpunkt då kränkningen skedde eller vem som varit inloggad på den misstänkta personens användarkonto. Även i detta avseende är svårigheter med att få ut inloggningsinformation och abonnentuppgifter ett stort problem, då det ofta är dessa som krävs för att kunna styrka vem som varit inloggad på den aktuella internetjänsten vid den relevanta tidpunkten.

Även de målsägandes roll i händelseförloppet måste klarläggas

Av såväl förundersökningsmaterialet som av intervjuerna framgår att ärenden kan läggas ner för att anmälaren har utelämnat viktiga uppgifter i sin beskrivning av händelseförloppet. Det gäller i synnerhet vid ofredanden, där polisens tekniska utredningsåtgärder till exempel kan visa att målsäganden själv tagit kontakt med den utpekade mycket oftare än det framgått av målsägandens egna berättelser. En åklagare menade att det inte var ovanligt i relationsrelaterade ärenden att ett anmält ofredande i form av ett stort antal otrevliga meddelanden efter utredning kunde visa sig handla om en kontakt där även anmälaren själv har skickat flera otrevliga meddelanden till den utpekade gärningspersonen. Både poliser och åklagare menade att det därför är viktigt att polisen vidtar nödvändiga tekniska utredningsåtgärder för att noggrant kontrollera kommunikationsflödet åt båda hållen.

Tekniska undersökningar riskerar att fördröja brottsutredningar

För att kunna styrka vem som suttit bakom tangenterna och även för att kontrollera både målsägandens och den misstänkta be-

rättelser krävs ofta olika typer av it-forensiska undersökningar.⁴⁸ Ett problem som framkom i intervjuerna med både poliser och åklagare är att det kan ta mycket lång tid att få tillbaka resultaten från sådana undersökningar, vilket gör att utredningarna ofta drar ut på tiden. Problemen upplevs som mindre när man arbetar med akuta eller prioriterade ärenden, medan vardagsbrotten ”alltid står sist i kön”.

En förklaring till de långa väntetiderna för resultat från it-forensiska undersökningar handlar återigen om en bristande it-kompetens bland förundersökningsledare. När en it-forensisk undersökning beställs för att få fram information från en mobiltelefon eller en dator är det viktigt att beställaren är tydlig med vilken information som ska eftersökas. Bristande beställarkompetens, och en beställning som därför blir alltför vag, innebär en risk för att den it-forensiska undersökningen blir onödigt omfattande. Detta kan i sin tur innebära att hela brottsutredningen fördröjs.

Enligt intervjupersonerna är emellertid den viktigaste förklaringen att it-forensiker är för få och att Polisen inte har rekryterat it-forensiker i takt med att antalet ärenden med en it-anknytning har ökat. Den bild som framträtt i Brås intervjuer får stöd genom en inspektion som Rikspolisstyrelsen (Rikspolisstyrelsen 2014) genomförde av förmågan att handlägga it-brott vid fem polismyndigheter. En av inspektionens centrala slutsatser var att det förekommer stora balanser av it-forensiska ärenden eller långa väntetider vid fyra av de fem undersökta polismyndigheterna.

Ökad risk att de målsägande drar tillbaka sin medverkan om utredningen tar för lång tid

Flera av de poliser som Brå har intervjuat menade att det oftast blir mycket svårt att driva ärenden avseende hot och kränkningar via internet när en målsägande inte längre vill medverka. Det beror framför allt på att det inte finns tillräckligt med övrig bevisning för att kunna väcka åtal. Vid ett hot menade exempelvis en polis att det kan vara viktigt att redogöra för hur hotet har upplevts av den utsatta personen, vilket blir svårt när målsäganden inte vill medverka. De intervjuade poliserna menade vidare att risken för att en målsägande ska dra tillbaka sin medverkan ökar när ett ärende drar ut på tiden.

Av de granskade ärendena där det funnits en utpekad person, men där ärendet lagts ner på grund av någon form av utrednings- eller bevisvärighet, framgår att målsäganden har dragit tillbaka sin medverkan i drygt 30 procent av fallen. Ibland handlar det om att det var någon annan än målsäganden som anmälde händelsen och att målsäganden inte ville att det skulle anmälas över huvud taget. Det finns också flera ärenden där målsäganden vid något tillfälle under en pågående utredning har menat att den anmälda

⁴⁸ Kriminaltekniska undersökningar i it-miljöer.

konflikten var utagerad eller att det varit lugnt ett tag samt att det inte längre fanns anledning att utreda vidare eller att det kändes bäst att låta saken bero. I en del ärenden framgår även att målsäganden och gärningspersonen har hittat ett annat sätt att lösa den bakomliggande konflikten och att målsäganden av denna anledning inte vill att ärendet ska drivas vidare.

De intervjuade poliserna menade också att anledningarna till att målsägande drar tillbaka sin medverkan kan vara flera. Enligt en polis som arbetade med ungdomsärenden beror det ofta på att en målsägande inte orkar, att det på något sätt känns jobbigt och kräver för mycket energi att vara delaktig i en polisutredning. I enstaka fall kunde det däremot bero på att det finns en hotbild mot målsäganden. Det är därför viktigt att kontrollera om det kan finnas ett bakomliggande hot när en målsägande uppger att hon eller han inte längre vill att ett ärende ska drivas vidare.

Poliser som arbetar med relationsvåld beskrev att en målsägandes beslut att inte längre medverka bland annat kan bero på att målsäganden gått tillbaka till sin partner och vill göra ett nytt försök med relationen eller upplevelsen att den fortsatta utredningen kan orsaka för stora problem när det gäller framtida kontakter kring de gemensamma barnen.

Kategorierna ”oklart” och ”övrigt”

Totalt drygt en tiondel av de följda ärendena har lagts ner med en motivering som Brå kategoriserat som antingen *övrigt* eller *oklart*. Bland de ärenden som lagts ner med en motivering som kategoriserats som *övrigt* finns bland annat ett tiotal ärenden där brottet har lagts ner med hänvisning till något av de processekonomiska skäl som beskrivs i 23 kap. 4 a § RB (så kallad förundersökningsbegränsning). I första hand beror nedläggningen i dessa fall på att åklagaren redan på förhand har gjort en prognos om att brottet inte skulle ge någon annan påföljd än åtalsunderlåtelse.

I kategorin *övrigt* ingår även enstaka fall där motiveringen varit att brottet är preskriberat eller dubbelanmält. I två ärenden framgår att dessa har överlämnats till Justitiekanslern för bedömning.⁴⁹ Kategorin innehåller även två ärekränkingsärenden, där ett beslut hade fattats att väcka åtal för grovt förtal men där dessa åtal lades ner strax innan huvudförhandlingen. I ytterligare två fall saknas ett nedläggningsbeslut i Brås register, vilket innebär att ärendena fortfarande var öppna i slutet av 2013.

⁴⁹ Olaga hot, förtal och förolämpning är brott som är kriminaliserade såväl enligt brottsbalken som enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Om något av dessa brott begås inom grundlagsskyddade medier (t.ex. i tryckta skrifter, television eller webbsidor med utgivningsbevis) får de enbart hanteras av Justitiekanslern.

Kategorin *oklart* avser ärenden där det framgår att utredningen har lagts ner, men där anledningen till nedläggningen inte framgår av Brås material. Oftast handlar det om ärenden som polisen lagt ner med koden ”annat” utan att en närmare specificering av anledningen finns att tillgå i det material som skickats till Brå av polismyndigheterna.

Svårigheter kopplade till lagstiftningen

Förutom de nedläggningsorsaker och utredningsproblem som redogjorts för ovan, framkom i intervjuerna även förklaringar till den låga uppleringen som kan hänföras till svårigheter kopplade till lagstiftningen.

Svåra gränsdragningar i förhållande till befintliga lagrum

Redan i det första resultatkapitlet framkom att det kan finnas en osäkerhet bland de poliser som tagit emot anmälningarna om vilka brottsrubriceringar som ska användas vid internetrelaterade ärenden. Det framgår även av Brås intervjuer med åklagare att frågan om under vilka lagrum som kränkande kommunikationer via internet ska sorteras är komplex. Enligt en intervjuad åklagare är till exempel det centrala med just ofredandebrottet att det ska bygga på en direkt kontakt mellan gärningspersonen och målsäganden. Det innebär enligt åklagaren att ofredandeparagrafen inte anses täcka händelser som avser kränkningar som lagts ut på nätet mer allmänt.

Samma typ av händelse kan rubriceras som ofredande eller förtal

Flera åklagare menade att samma kränkande uttalande om en viss person som skulle sorteras under förtal om det skrivits på en offentlig blogg i stället skulle kunna nå upp till ett ofredande om det skrevs på den förtalade personens egen blogg eller i dennas Facebook-flöde. Det handlar om att uttalandet i det senare fallet även innebär en kränkning av vad som möjligen kan betraktas som individens privata sfär, och dessutom på ett sätt som målsäganden inte kan freda sig ifrån. Åklagare menade dock samtidigt att för att nå upp till de krav som lagen ställer för ett ofredande får det inte handla om enstaka händelser och inte heller om flera händelser om de är utspridda över tillräckligt lång tid. Det blir enligt åklagare också svårare att styrka ett ofredande om målsäganden svarar gärningspersonen med samma mynt, även om det finns en viss obalans i den kränkande kommunikationen. I ett sådant fall måste det enligt åklagare finnas en relativt stor diskrepans för att det ska anses nå upp till ett ofredande mot den ena parten.

Svårt att lagföra förtäckta hot

En annan svårighet som lyftes av flera av de personer som Brå har intervjuat, både poliser och åklagare, är att det många gånger kan vara problematiskt att styrka att en hotfull kommunikation som anmälts till polisen når upp till de krav som ställs för att en domstol ska döma för olaga hot. Enligt både poliser och åklagare är lagstiftningen tydlig när det gäller vad som krävs för att bli dömd för olaga hot. Hotet måste till exempel dels vara ägnat att framkalla allvarlig fruktan, dels avse ett hot om brottslig gärning. Som har framgått tidigare i rapporten avser många av de ärenden i Brås förundersökningsmaterial som rubricerats som olaga hot kommunikationer där hotet skulle kunna beskrivas som ganska diffust. Det var också flera av de intervjuade poliserna och åklagarna som lyfte fram att de problem som man upplever vid hotärenden ofta beror på att det handlar om förtäckta snarare än explicita hot. En polis menade att det vid en hotfull kommunikation, där inte går att styrka något av de ovan nämnda rekvisiten, ibland kan vara möjligt att gå vidare med ärendet som ett ofredande, men att det i så fall måste täcka upp de övriga rekvisiten för ofredandebrottet, som framför allt handlar om en kombination av hur många kränkande meddelanden det är fråga om och under hur lång tid dessa har skickats.

Inget skydd vid spridande av kränkande bildmaterial på nätet

En fråga som diskuterades av flera av Brås intervjupersoner var också svårigheten att sortera in spridande av nakenbilder i befintliga lagrum. Såsom lagstiftningen, enligt de intervjuade, är utformad i dag når sällan spridande av topless- eller nakenbilder upp till brottsrekvisiten för förtal. Det innebär att det ofta inte är brottsligt att på internet publicera nakenbilder på en person mot dennes vilja, trots att det troligen kan uppfattas som mycket integritetskränkande för den som drabbas. För att nå upp till förtal krävs nämligen att ”uppgiften är ägnad att utsätta den drabbade för andras missaktning”. Flera av de intervjuade åklagarna refererar till olika rättsfall där man konstaterat att det krävs mer än en naken kropp för att en nedsättande uppgift ska anses vara lämnad (t.ex. ett nedsättande omdöme om personen eller att bilden publiceras i ett visst sammanhang). Några menar att samma bekymmer har funnits när det gäller smygtagna sexfilmer som spridits på internet, där en film som exempelvis visar ett samlag i sig inte kan ses som en nedsättande uppgift. Däremot kan spridande av en sexfilm ge intryck av att målsäganden har varit med på att samlaget filmas och visas för andra, vilket i sig kan utgöra en förtalande uppgift. Samma resonemang har förts när det gäller publicering av nakenbilder på olika internetforum. Hovrätten har slagit fast i en

dom (som gällde en bild där en ung flicka poserar naken och som publicerades på Facebook) att även om nakenheten i sig inte kan ses som en nedsättande uppgift, kan fotografiet ge intrycket av att målsäganden skulle vara sexuellt utagerande och ha behov av att visa sig naken inför andra, vilket i sig bedömdes vara en förtalande uppgift.

I svensk lagstiftning finns med andra ord inget skydd för själva spridningen när det gäller kränkande film- och bildmaterial, utan det krävs att bilden eller filmen förmedlar en bild av den drabbade som kan påverka omgivningens uppfattning om denne (till exempel ett kränkande påstående om personens sexuella vanor eller att bilden läggs upp i ett sammanhang som får målsäganden att framstå som ”klandervärd”).⁵⁰ Det innebär att det sällan finns någon möjlighet att lagföra personer för spridning av rena nakenbilder.

Den 1 juli 2013 infördes brottet kränkande fotografering i 4 kap. 6 § a BrB, vilket innebar att det blev förbjudet att i hemlighet fotografera eller filma någon som befinner sig i sin privata miljö eller på en annan plats som är avsedd att vara privat, på en toalett, i ett omklädningsrum eller liknande. Lagen avsåg dock endast själva fotograferingen och inte spridandet av bildmaterialet. Flera av de åklagare som Brå har intervjuat menar att det finns ett alldeles för dåligt bildskydd i dagens lagstiftning och att det bör införas en ny paragraf som tar sikte just på spridning av kränkande bildmaterial.

En del av de anmälda näthändelserna kan vara brott mot personuppgiftslagen

En del av de brottsliga gärningar som faller under brottsbalkens bestämmelser om förtal och ofredande kan även utgöra brott mot personuppgiftslagen (1998:204), PuL. I PuL finns straffbestämmelsen i 49 §. Av paragrafen framgår att den som behandlar personuppgifter i strid med lagen kan dömas till böter eller fängelse i högst 6 månader (eller fängelse i högst två år om brottet är grovt).

För att en internetpublicering ska vara straffbar enligt 49 § PuL krävs för det första att den uppfattas som *kränkande* (5 a § 2 st.), vilket bedöms i varje enskilt fall. Faktorer som har betydelse för om en uppgift ska anses vara kränkande är i vilket sammanhang uppgifterna förekommer, för vilket syfte de behandlas, vilken spridning de har fått eller har riskerat att få samt vad behandlingen kan leda till. Om syftet med behandlingen är att förfölja eller skandalisera en person får behandlingen givetvis anses innebära en kränkning av den personliga integriteten (prop. 2005/06:173). Ett exempel på kränkande publicering kan vara att på internet publicera ”bilder på en f.d. pojk- eller flickvän i eller utan badkläder

⁵⁰ I de ärenden i Brås material där det förekommit en fällande dom avseende publicering av nakna bilder har det funnits omständigheter utöver själva bilderna som lett till att domstolen bedömt publiceringen som ett förtal.

eller rent personliga detaljer om dennes beteende” (ibid.).⁵¹ För det andra krävs att det är fråga om så kallade *känsliga uppgifter* (13 §) eller *uppgifter om lagöverträdelser* (21 §). Med känsliga personuppgifter avses uppgifter som ”avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse, medlemskap i fackförening samt sådana uppgifter som rör hälsa eller sexualliv”. Personuppgifter om lagöverträdelser innefattar exempelvis information om brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden.⁵²

Brott mot PuL hör, till skillnad mot förtal, under allmänt åtal, vilket innebär att åklagaren är skyldig att väcka åtal om han eller hon bedömer att det finns tillräckliga bevis för att ett brott har begåtts och att det går att bevisa vem som har begått det. Brott mot PuL skulle kunna komma i fråga för flera av de brott som i dagsläget rubriceras som exempelvis förtal, och som ofta läggs ner med hänvisning till den särskilda åtalsprövningsregeln. Exempel på sådana brott är spridning av kränkande (och identifierbara) bilder eller uppgifter där det påstås att personen i fråga är promiskuös och fall där personer ”hängs ut” som brottsliga, till exempel genom att domar läggs ut på internet.

Bristande kunskap om lagen bland poliser och åklagare

Av Brås anmälningsstatistik framgår att polisen mycket sällan registrerar polisanmälningar som rör brott mot PuL (år 2013 registrerades totalt 363 anmälda brott mot PuL, jämfört med exempelvis 12 731 anmälda ärekränkingsbrott). När en anmälan om förtal inkommer för bedömning till åklagare ska denne enligt Åklagarmyndighetens riktlinjer också kontrollera om ett brott mot PuL kan ha begåtts (Åklagarmyndigheten 2012, 2014). Enligt åklagare som Brå har intervjuat görs detta sällan i praktiken, och åklagarna är överens om att det troligtvis finns ett stort mörkertal när det gäller brott mot PuL. Enligt de intervjuade beror det på att både polis och åklagare har mycket dålig kunskap om lagen och att den upplevs som komplicerad.

I intervjuer med polis och åklagare framkommer att det finns ett flertal missuppfattningar om på vilket sätt PuL kan användas, vilket troligen är en bidragande orsak till att lagen så sällan används. En av de missuppfattningar som framkommit är att PuL-brottet endast kan tillämpas om det är fråga om någon form av sökbart register. Det är en felaktig uppfattning, då det den 1 januari 2007 infördes en ny paragraf i PuL som gäller för så kallade ostrukturerade material (dit de flesta typer av internetpubliceringar hör).

⁵¹ En spridning av personuppgifter som innebär förtal eller förolämpning är givetvis att betrakta som en kränkning av den personliga integriteten (prop. 2005/06:173, s. 28).

⁵² För en närmare beskrivning av lagen samt undantag från lagstiftningen, se exempelvis Öman & Lindblom 2011.

PuL innehåller numera två olika regelsystem och i ostrukturerade material får behandling av personuppgifter i princip utföras fritt så länge det inte kränker den registrerades personliga integritet (Öhman & Lindblom 2011, s. 129–130).⁵³

En annan missuppfattning är att privatpersoner inte kan åtalas för brott mot PuL och att ansvaret för personuppgifter som publiceras i sociala medier endast kan innehas av den aktuella webbplatsen. I själva verket kan flera aktörer ha ett personuppgiftsansvar, vilket får bedömas i det enskilda fallet. Det står dock klart att vid publiceringar på internet kan både organisationer och enskilda fysiska personer ha ett ansvar för vad de publicerar (Datainspektionen 2010).⁵⁴ En tredje missuppfattning är att PuL endast går att tillämpa om det som publiceras är sant. I PuL är det dock av mindre betydelse om det som publiceras är sant eller falskt, och en behandling av personuppgifter som är klart felaktiga eller missvisande får oftast anses innebära en kränkning mot den registrerades personliga integritet (prop. 2005/06:173).

⁵³ Detta kan jämföras med s.k. "strukturerade material", vilka utgörs av en samling av personuppgifter som är sorterad för att man enkelt ska kunna söka fram eller framställa personuppgifter. I dessa fall är regelsystemet enligt PuL betydligt mer omfattande.

⁵⁴ Enligt Datainspektionens beslut (dnr 685-2010, dnr 686-2010, dnr 687-2010) är den som inrättar en Facebook-sida på internet personuppgiftsansvarig även för andra användares publicering av personuppgifter på den sidan. Den som inrättat Facebook-sidan kan nämligen lämna riktlinjer för vad andra får publicera där och ta bort det som andra publicerat. Samma bedömning avseende personuppgiftsansvar gäller för den som inrättar en blogg där användare kan lämna kommentarer (dnr 685-2010).

Förbättringspotential och framgångsfaktorer

En stor del av brotten är inte möjliga att klara upp

Den här rapporten har visat att personuppläringsnivån för de granskade ärendena är låg (4 procent), något som skulle kunna ses som en indikator på att rättsväsendet brister kraftigt i sin förmåga att klara upp den här typen av brottslighet. Det bör emellertid poängteras att det frekvent använda måttet personuppläringsprocent inte kan ses som en helt rättvisande indikator på rättsväsendets effektivitet när det gäller att utreda brott. Det beror på att en del av brottsanmälningarna inte kan personuppläras (se t.ex. Brå 2014e). Som framgår av resultatredovisningen har en stor andel av de granskade nätkränkningarna lagts ner med motive-ringar som visar att brottet inte var möjligt för rättsväsendet att klara upp. Det handlar om ärenden där den anmälda händelsen bedömts inte utgöra en brottslig gärning eller där den utpekade gärningspersonen inte är straffmyndig. För ärekränkningens brotten är den viktigaste nedläggningsorsaken att dessa brott primärt ses som så kallade målsägandebrott och att brotten enligt gällande lagstiftning endast i undantagsfall ska hanteras av polis och åklagare. I dessa ärenden, som totalt utgör minst 42 procent av anmälningarna i materialet, finns det små möjligheter för rättsväsendet att öka uppläringsprocenten. Vidare utgör denna siffra troligtvis en underskattning av andelen anmälningar som ses som ej utredningsbara.⁵⁵ Det beror på att även en del av de övriga ärendena enligt gällande lagstiftning inte *bör* utredas eller över huvud taget

⁵⁵ Även bland de ärenden som har lagts ner med hänvisning till någon form av utrednings- eller bevissvårighet finns det exempelvis många ärekränkningens ärenden som med stor sannolikhet i stället borde ha lagts ner med hänvisning till den särskilda åtalsprövningsregeln. Även bland de ärenden som lagts ner med motiveringen att brott inte kan styrkas kan det ifrågasättas om den anmälda händelsen alltid når upp till de krav som lagen ställer för att den ska betraktas som ett olaga hot eller ett ofredande.

inte *kan* lagföras då det till exempel inte rör sig om brottsliga gärningar.

Många ärenden där brotten är av ringa karaktär

I Sverige har poliser en långtgående rapporteringsskyldighet, där poliser i praktiken alltid upprättar en brottsanmälan om någon begär det eller om polisen på annat sätt får kännedom om brott. Det är samtidigt mycket enkelt att göra en polisanmälan i dag; den som anser sig ha blivit drabbad av ett brott kan anmäla det såväl på telefon som via internet. Att det är enkelt att anmäla brott, kombinerat med att polisen är skyldig att ta emot anmälningar har stora fördelar från ett brottsofferperspektiv. Samtidigt resulterar det i ett stort inflöde av brottsanmälningar till rättsväsendet, där en del av ärendena är av mer ringa karaktär. Även i Brås material finns exempel på ärenden där det anmälda brottet kan uppfattas som ringa. Det kan exempelvis handla om fall där personer anmäler att de känner sig kränkta då någon person har baktalat dem, för att de fått en negativ kommentar om sitt utseende eller för att någon har haft synpunkter på deras levnadssätt (till exempel förmodligen att ta hand om sitt barn eller husdjur). Dessa anmälningar, som ofta inte når upp till de krav som lagen ställer för att de ska betraktas som brottsliga gärningar, medför problem när man räknar andelen personupplärdade brott eftersom de ingår i basen för uträkningen.⁵⁶

Även i intervjuerna med poliser och åklagare framkom att det finns ett stort inflöde av den här typen av ärenden, vilket en åklagare menade gör det svårt att sälla bland de ärenden som samhället bör lägga resurser på att lösa. En polis menar att införandet av Polisens kontaktcenter ledde till ett stort inflöde av så kallade ”okynnesanmälningar”, till exempel brott som anmäls som hämnd i en pågående konflikt eller där den som anmäler är berusad och ofta ångrar sig dagen efter och då inte längre vill medverka i utredningen. Samma polis menade att eftersom direktivet är att ta emot samtliga anmälningar leder den här typen av ärenden till låga personupplärdningsnivåer. För att öka människors förtroende för rättsväsendet menade flera intervjuade poliser och åklagare att det är viktigt att nedläggningsmotiveringarna används korrekt och att det förmedlas till anmälaren i de fall där den anmälda händelsen inte är att betrakta som brott.

Den låga personupplärdningsnivån i den här rapporten bör således betraktas i ljuset av det faktum att det vare sig är möjligt eller eftersträvansvärt att nå en nivå där samtliga polisanmälningar leder till en personupplärdning. Med detta sagt finns det troligtvis

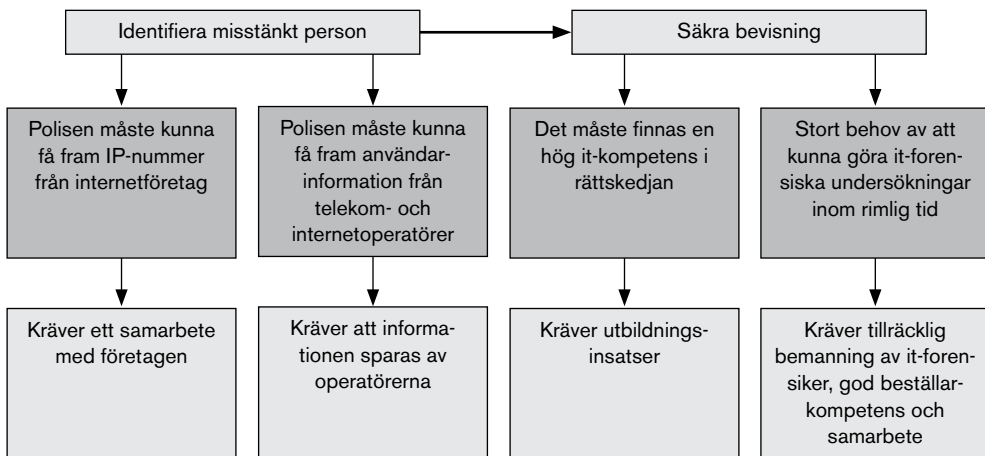
⁵⁶ Då den här typen av anmälningar förekommer under samtliga nedläggningskoder kan de heller inte på något enkelt sätt exkluderas från redovisningen av personupplärdningsprocenten.

ändå en viss förbättringspotential i rättsväsendets arbete med att utreda och lagföra de brottstyper som Brå har studerat.

Framgångsfaktorer och utvecklingsområden

I Brås intervjuer med poliser och åklagare lyftes ett antal framgångsfaktorer som de intervjuade menar har betydelse för att kunna uppnå goda utredningsprestationer vid hot och kränkningar via internet. I första hand gäller dessa framgångsfaktorer de brott som studeras i den föreliggande rapporten, men flera av dem kan även anses gälla för brott som begås via internet mer generellt. I intervjuerna nämndes även ett antal utvecklingsområden, det vill säga områden där det finns en förbättringspotential hos rättsväsendet. I figur 1 redovisas de förutsättningar som enligt intervjupersonerna måste vara uppfyllda för att på ett effektivt sätt kunna bedriva en förundersökning avseende hot och kränkningar via internet samt vad som krävs för att uppnå dessa förutsättningar.

Figur 1. Förutsättningar för ett effektivt utredningsarbete av hot och kränkningar via internet samt utvecklingsområden.

För att få fram IP-nummer krävs ett samarbete med internetföretagen

Brås analys av det insamlade förundersökningsmaterialet tyder på att många anmälningar har lagts ner utan att polisen har vidtagit någon utredningsåtgärd för att försöka identifiera vem som kan vara gärningspersonen. En viktig förklaring är att polisen har haft betydande problem med att få ut de nödvändiga inloggningsuppgifterna från internetföretagen. Det är sannolikt att de förbättrade möjligheterna att få ut IP-nummer från Facebook via Riks-

kriminalpolisen (genom det nya samarbetet ”SPOC”) har lett till en förbättring i detta avseende. Det kan dock behöva skapas nya samarbeten i takt med att nya internetsidor eller applikationer blir populära som kommunikationsverktyg.

Det krävs att telekom- och internetoperatörerna sparar användarinformation

Ett annat problem med att identifiera en misstänkt gärningsperson är svårigheten att få ut den användarinformation som är knuten till det aktuella IP-numret. En stor del av de brott som ingår i Brås förundersökningsmaterial har inträffat vid en tidpunkt då polisen inte har haft någon möjlighet att få ut information från flera telekom- och internetoperatörer, eftersom operatörerna då inte hade någon skyldighet att spara dessa uppgifter. Det krav som 2012 infördes i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation har med all sannolikhet lett till förbättringar när det gäller polisens möjligheter att identifiera okända gärningspersoner i it-relaterade ärenden.⁵⁷

It-kompetensen behöver höjas i hela rättskedjan

Som framgått av resultatredovisningen menar flera intervjuade poliser och åklagare att kunskapen om it-relaterade brott generellt sett är låg inom hela rättsväsendet. En låg it-kunskap hos förundersökningsledare kan leda till att ärenden läggs ner av polisen utan att alla utredningsmöjligheter har uttömts. Det framgår av Brås intervjuer med poliser att den initiala bedömningen om vilka åtgärder som ska vidtas och hur mycket utredningsresurser som ska tilldelas ett visst ärende kan bero på flera olika faktorer. Det framgår även av tidigare studier som Brå har gjort att vad som är ”rätt” eller ”rimligt” att göra i ett ärende inte är en bedömning med vetenskaplig exakthet (Brå 2014e) utan det kan finnas fall där olika förundersökningsledare skulle göra olika bedömningar. Enligt de poliser som Brå har intervjuat handlar denna bedömning inte minst om den enskilda förundersökningsledarens erfarenhetsbaserade värdering av huruvida en utredning kan komma att leda någonstans. Det är således viktigt att förundersökningsledaren har den it-relaterade kompetens som krävs för att göra en korrekt bedömning av vilka utredningsåtgärder som kommer att vara möjliga.

Som framgår av Brås intervjumaterial menar flera poliser att en del förundersökningsledare i dagsläget fortfarande inte har till-

⁵⁷ Det bör dock påpekas att rättsläget kring huruvida telekom- och internetoperatörerna måste spara användarinformationen i skrivande stund inte är helt klart. Det beror på efterverkningarna av en dom i EU-domstolen från april 2014, som ogiltigförklarade EU:s datalagringsdirektiv.

räckligt god kunskap om vilka utredningsåtgärder som är möjliga att genomföra vid brott som sker via internet, vilket gör att en del brott riskerar att läggas ner trots att de fanns en möjlighet att utreda dem vidare. Ytterligare utbildningsinsatser riktade mot förundersökningsledare torde därmed ha en bra potential att bidra till förbättrade möjligheter att klara upp brotten. Såväl poliser som åklagare som Brå har intervjuat menar att det krävs en betydande kompetenshöjning om it-relaterade brott i hela rättsväsendet för att åstadkomma en effektiv handläggning av brott som har skett via elektroniska kommunikationsmedel.

Stort behov av att kunna göra snabba it-forensiska undersökningar

Som framkommit i Brås rapport är en av svårigheterna med att utreda brott som har skett via internet att det kan vara svårt att styrka vem som har suttit bakom tangentbordet eller skickat ett visst meddelande från en mobiltelefon. I de fall där den misstänkte förnekar brott och det heller inte finns några vittnen räcker det inte alltid med en skärmdump för att bevisa brottet. Det kan ändå finnas en möjlighet att det kränkande meddelandet har skickats av någon annan, då det till exempel är möjligt att skapa konton i andras namn.

Vid ofredandebrott förekommer dessutom att anmälaren ibland väljer att utelämna viktiga uppgifter i sin beskrivning av händelseförloppet och att det vid närmare undersökning kan visa sig att det anmälda ofredandet snarare har varit fråga om en korrespondens mellan två parter, där båda har skickat otrevliga meddelanden till varandra. I ärenden där brotten helt eller delvis har skett via elektroniska kommunikationsmedel kan det därmed finnas ett stort behov av tekniska utredningar av olika typer av it-beslag för att kunna utreda brottet och för att åstadkomma en god bevisning.

Rätt bemanning av it-forensiker och bättre beställarkompetens

Som lyftes i det förra kapitlet är ett av problemen i utredningarna som rör it-relaterade brott att det ofta tar alldeles för lång tid att få tillbaka resultaten från it-forensiska undersökningar.

En orsak till de långa väntetiderna för it-forensiska undersökningar kan vara att utredarnas beställarkompetens är för låg, vilket leder till vaga och odefinierade beställningar. Det leder i sin tur till att it-forensiska undersökningar kan bli onödigt omfattande och därmed tidskrävande. En höjning av it-kompetensen bland förundersökningsledare och utredningspersonal skulle kunna leda till bättre beställningar och därmed till kortare väntetider för att få tillbaka analysresultat. Samtidigt framgår av intervjuerna att poliser upplever att det skett en förbättring i detta avseende under de senaste åren samt att man, framför allt på lokalnivå, har utvecklat

rutiner för att få det mesta möjliga ur samarbetet mellan utredarna och it-forensikerna. Poliserna som arbetar med utredningar av relationsvåld menade till exempel att information rörande kommunikationer via först och främst mobiltelefoner ofta utgör en mycket viktig del av underlaget i relationsärenden och att det är viktigt att säkra den här typen av teknisk bevisning så fort som möjligt så att den inte ska hinna gå förlorad. Samtidigt är man i början av en utredning inte alltid säker på exakt vilken information som man så småningom kommer att behöva. En polis menade att man därför har utvecklat ett system där man rutinmässigt säkrar innehållet i mobiltelefoner så tidigt som möjligt i de ärenden där det är aktuellt. När innehållet väl har säkrats på detta sätt har man tid på sig att bestämma mer exakt vad det är för information som man behöver få fram från den aktuella utrustningen, vilket gör det möjligt att lämna en tydlig specifikation av informationsbehoven när man beställer en it-forensisk undersökning.

En annan viktig förklaring till att it-utredningarna drar ut på tiden är att det finns för få it-forensiker sett till antalet ärenden med it-anknytning. Polisen bör därmed se över bemanningen av it-forensiker för att effektivisera handläggningen av dessa brott.

Bättre samarbete mellan brottsutredare och it-forensiker

Överlag menade de utredande poliserna som Brå har intervjuat att de hade ett bra och välfungerande samarbete med de it-forensiker som arbetar med de tekniska aspekterna av den här typen av utredningar.

Både poliserna och åklagarna menade att it-forensiker inom polisen är en mycket viktig resurs, inte bara när det gäller möjligheterna att få fram bevisningen från bland annat datorer och mobiltelefoner, utan även i frågor rörande till exempel tekniska detaljer om olika internetjänster eller det aktuella rättsläget avseende möjligheterna att leta efter inloggningsuppgifter. Flera av de intervjuade poliserna förespråkar ett närmare samarbete mellan polisens brottsutredare och it-forensikerna. Genom att en it-forensiker tidigt kommer in i ärendet får det en it-brottsaspekt redan från början och bevisningen blir därmed bättre. Flera menade att samarbetet kunde underlättas om poliserna och it-forensikerna var samlokaliserade, då det även vore enklare att kunna ta del av deras expertis, till exempel genom att ställa frågor under förundersökningens gång.

Övriga utvecklingsområden

Förutom de mer utredningsmässiga framgångsfaktorerna lyftes under intervjuerna även ett antal generella utvecklingsområden i rättsväsendets arbete med it-relaterade brott.

Behovet av ett underlag om utvecklingen avseende it-relaterade brott

Det var flera av de intervjuade poliserna som menade att de flesta brottstyper i dag kan vara it-relaterade på ett eller annat sätt. Samtidigt saknas i dag ett underlag om hur stor del av de anmälda brotten som har begåtts via internet. Flera menade att man med utgångspunkt i de brottskoder som används som underlag till statistiken över anmälda brott lätt kan ta fram till exempel huruvida en misshandel har skett inomhus eller utomhus, men att det i stort sett saknas brottskoder som visar huruvida ett brott har skett via internet. En del poliser menade att det är en mycket stor del av deras ärenden som numera har en it-koppling och som kräver att man tar hjälp av it-forensiker, samt att denna andel sannolikt kommer att fortsätta att öka framöver. Samtidigt saknas i dagsläget möjligheter att kontinuerligt följa denna utveckling. Flera av de intervjuade poliserna menar att det finns flera anledningar till att det är viktigt att kunna följa hur stor andel av vissa brottstyper som har skett via internet. Bland annat ansågs det viktigt för de beslutsfattare inom rättsväsendet som arbetar med strategiska frågor avseende hur resurser ska fördelas inom Polisen och Åklagarmyndigheten och hur mycket det ska satsas på olika typer av utbildningar.

Bättre bemötande av brottsutsatta

Ett annat utvecklingsområde som lyftes av både poliser och åklagare är att rättsväsendet kan bli bättre i sitt bemötande av de personer som drabbats av brott via internet. Enligt flera av de intervjuade saknar många inom rättsväsendet kunskaper om och förståelse för det digitala samhället. Det kan därför hända att målsägande som anmäler brott inte blir tagna på allvar eller får kommentarer från poliser om att ”sluta blogga” eller ”sluta vara på det forumet”. Rättsväsendet måste också bli bättre på att förklara för de brottsdrabbade varför deras ärende lades ner. Om ärendet exempelvis lades ner för att det anmälda förfarandet inte utgjorde en brottslig handling är det, som tidigare nämnts, även viktigt att det förmedlas till målsäganden.

Informationen till dem som drabbats av ärekränkningsbrott är oftast knapphändig

Flera poliser och åklagare menar att bemötandet kan bli bättre i synnerhet när det gäller förtalsbrott, till exempel där bilder med avklädda unga personer har lagts ut på internet. En stor del av dessa brott läggs ner med beslutet att åtal inte är påkallat ur allmän synpunkt, en förklaring som är svår att förstå för de flesta. Flera intervjuade åklagare har därför valt att skriva egna (förtydligande) nedläggningsmotiveringar som mer ingående förklarar

att dessa brott endast i undantagsfall ska hanteras av polis och åklagare. Den information som ges till den brottsdrabbade verkar dock vara mycket knapphändig, och de intervjuade åklagarna menar att de brottsdrabbade sällan får information om möjligheterna att själva väcka enskilt åtal eller driva en civilrättslig process. Polisen och Åklagarmyndigheten bör därmed se över vilka möjligheter det finns att förbättra informationen till de målsägande som drabbats av ärekränkingsbrott och där ärendet läggs ner med hänvisning till åtalsprövningsregeln.

Huvudförhandlingen riskerar att innebära en ny kränkning

I de förtalsärenden som leder till åtal finns enligt flera åklagare en risk för att målsägande kränks på nytt i samband med huvudförhandlingen, då kränkande bilder ofta visas upp inför tingsrätten (där även den åtalades släktingar och eventuella vänner kan närvara). I den uppdaterade rättspromemorian från Åklagarmyndigheten som rör förtal och förolämpning har det därför införts ett avsnitt om sekretess vid huvudförhandlingar som rör dessa brott. I den dras slutsatsen att det kan finnas skäl att hålla förhandlingen inom stängda dörrar och sekretessbelägga uppgifter i domen i de fall där uppgifter som förekommit i förtalet eller förolämpningen är mycket känsliga och där målsäganden riskerar att uppleva att kränkningen upprepas vid huvudförhandlingen (Åklagarmyndigheten 2014).

Fler utredningar av ärekränkingsbrott skulle ge ökad möjlighet att identifiera de kvalificerade brotten

Den viktigaste förklaringen till att så få ärekränkingsbrott leder till lagföring är att de enligt gällande lagstiftning inte ska hanteras av polis och åklagare, då de är så kallade målsägandebrott. Ett sätt att öka lagföringen för dessa brott skulle därmed kunna vara att föra in ärekränkingsbrotten under allmänt åtal. Samtliga åklagare som Brå har intervjuat är emellertid negativt inställda till den typen av lösning. Det beror till stor del på att förtalsrekvisiten enligt åklagare är så pass breda att många händelser av ringa karaktär (t.ex. där människor baktalat varandra) därmed är att betrakta som brottsliga gärningar.⁵⁸ De intervjuade åklagarna menar att åtalsprövningsregeln i detta sammanhang utgör ett viktigt "sällningsinstrument" för att kunna identifiera de brott som verkligen bör hanteras av rättsväsendet. Argumentet från åklagarnas sida är att om ärekränkingsbrotten i stället hörde under allmänt åtal skulle rättsväsendet behöva hantera ett betydligt större an-

⁵⁸ Enligt intervjuade åklagarna kan nästan alla former av "skitsnack" uppnå brottsrekvisiten för förtal. Vissa åklagare menar dock samtidigt att paragrafen ändå är för snäv i en del avseenden, då den inte på ett bra sätt lyckas fånga upp vissa företeelser, tex. spridning av nakenbilder.

tal brottsanmälningar än de gör i dag, vilket skulle kräva kraftigt förstärkta resurser. För att ta hänsyn till detta anser Brå att ett alternativ skulle kunna vara att endast föra in grova ärekränkingsbrott under allmänt åtal.

Även i Brås material finns det, som ovan nämns, stor variation i de anmälda ärekränkingsbrotten när det kommer till brottens grovhet. Det är dock tydligt att åtalsprövningsregeln inte enbart används för att lägga ner brott av ringa karaktär, utan även för att lägga ner mer kvalificerade ärekränkingsbrott. Det finns exempelvis förtalsärenden i Brås förundersökningsmaterial som har lagts ner direkt med en hänvisning till åtalsprövningsregeln, som utifrån beskrivningen i anmälan i allt väsentligt verkar vara mer eller mindre identiska som de ärenden som gått till åtal, såväl när det gäller grovheten i innehållet, som spridningen och systematiken. Det handlar om samma typer av bilder, som publicerats på samma typ av forum på nätet, med samma typ av tillhörande texter.

Brås bedömning är att åklagare åtminstone bör överväga om förundersökning ska inledas i fler ärenden som rör ärekränkingsbrott, i de fall där det finns en indikation på att den anmälda kränkningen kan vara av mer kvalificerad karaktär. Eftersom mycket tyder på att åklagare ofta lägger ner dessa anmälningar utan att inleda förundersökning kan det ifrågasättas om underlaget alltid är tillräckligt för en bedömning av de aspekter som enligt Åklagarmyndighetens rekommendationer ska ligga till grund för ett beslut om att väcka allmänt åtal, till exempel hur stor spridningen av en förtalande uppgift har varit. Om ärendet läggs ner direkt utan utredning torde det också vara svårt för åklagaren att avgöra om målsäganden har drabbats hårt av brottet, vilket kan vara en ytterligare anledning till att ett allmänt åtal ska anses vara påkallat (prop. 2013/14:47, s. 38).

Brå anser också att det är positivt att det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet kommer att ses över i utredningen *Ett modernt och starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten* (dir. 2014:74). I översynen kommer utredaren bland annat att ta ställning till om straffbestämmelserna om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning bör förtydligas, utvidgas eller ändras på andra sätt och om det straffrättsliga skyddet bör kompletteras när det gäller spridning av integritetskränkande uppgifter. Uppdraget ska redovisas senast den 31 januari 2016.

Öka kunskapen om personuppgiftslagen bland poliser och åklagare

Under Brås intervjuer med poliser och åklagare har det framkommit att det finns en bristande kunskap om personuppgiftslagen och hur den kan användas för att lagföra kränkningar via internet. Det låga antalet anmälda brott mot personuppgiftslagen beror tro-

ligtvis på att den bristande kunskapen resulterar i att poliser och åklagare är obenägna att registrera och driva brott mot PuL. I Brås material finns det emellertid flera förtalsärenden som med största sannolikhet även utgör brott mot personuppgiftslagen, trots att en sådan brottsrubricering saknas. Det handlar om ärenden där personer har publicerat domar på internet eller där flickor har blivit ”uthängda” med identifierbara nakenbilder och påståenden om deras sexliv.

Det bör betonas att personuppgiftslagen inte täcker alla typer av förtalsbrott. Som ovan nämnts krävs att den kränkande publiceringen avser de uppgifter som redogörs för i 13 eller 21 § PuL (t.ex. uppgifter rörande hälsa, sexualliv eller lagöverträdelser) för att publiceringen ska vara straffbar. När personuppgifter av detta slag publiceras på internet kan dock PuL troligtvis vara ett alternativ eller komplement till förtalsbrottet,⁵⁹ särskilt mot bakgrund av de ovan redovisade svårigheterna att lagföra spridande av kränkande bildmaterial på internet. PuL torde i dessa fall vara mer användbar, då skyddsintresset i PuL är den personliga integriteten (mer generellt), till skillnad från förtalsbrottet som snarare utgår från människors ära i förhållande till andra. I personuppgiftslagen finns heller ingen åtalsprövningsregel, utan brotten hör under allmänt åtal.

⁵⁹ Eftersom ärekränkingsbrotten och brott mot PuL delvis har olika skyddsintressen bör utgångspunkten vara att brotten ska åtalas i konkurrens, det vill säga att åklagaren åtar sig båda brotten samtidigt (Åklagarmyndigheten 2012).

Referenser

- Banks, J. (2012). Regulating hate speech online. *International review of law, computers and technology* 24, s. 233–239.
- Berne, S. (2014). *Cyberbullying in childhood and adolescence. Assessment, coping and the role of appearance*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Brå (2006). *Hatbrott 2005. En sammanställning av polisanmälningar med främlingsfientliga, antisemitiska, homofobiska och vit makt-ideologiska motiv*. Webbrapport 2006:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2007). *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*. Rapport 2007:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2012). Hot och trakasserier. I: *Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*. Rapport 2012:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2013). *Bestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte. En uppföljning av tillämpningen av lagen från polisanmälningar till domar*. Rapport 2013:14. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2014a). *Hatbrott 2013. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2014b). *Politikernas trygghetsundersökning 2013. Utsatthet och oro för trakasserier, hot och våld*. Rapport 2014:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2014c). *Politikernas trygghetsundersökning 2012–2013. Förddjupning*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2014d). *Användningen av Polisens beslutskoder. En kvalitetsstudie inom kriminalstatistiken. Kvalitetsstudie 2*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2014e). *Varför gav fler poliser inte ökad personupplärning?* Rapport 2014:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Datainspektionen (2010). *Personuppgiftsansvar*. Stockholm: Datainspektionen.
- Dimond, J., Fiesler, C. och Bruckman A. (2011). Domestic violence and information communication technologies. *Interacting with computers* 23, s. 413–421.
- Feldman Hertz, M., Donato, I. och Wright, J. (2013). Bullying and suicide: A public health approach. *Journal of adolescent health* 53, s. S1–S3.
- Filipovic, J. (2007). Blogging while female: How internet misogyny parallels "real-world" harassment. *Yale journal of law and feminism* 19, s. 295–303.
- Findahl, O. (2013). *Svenskarna och internet 2013*. Stockholm: Stiftelsen för Internetinfrastruktur.
- Findahl, O. (2014). *Svenskarna och internet 2014*. Stockholm: Stiftelsen för Internetinfrastruktur.
- FRA (2014). *EU LGBT Survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*. Main Results. Luxembourg: Publications office of the European Union.
- Friends (2013). *Friends nätrapport 2013. Om ungas liv på nätet och hur vuxna kan agera för ett schysstare nät klimat*. Solna: Friends.
- Friends (2014). *Friends nätrapport 2014. En undersökning om barn och ungas erfarenhet av kränkningar via mobil, dator och surfplatta*. Solna: Friends.
- Henry, J. (2009). Beyond free speech: novel approaches to hate on the internet in the United States. *Information and communications technology law* 18, s. 235–251.
- Holkeri, E. (2013). Concepts and dimensions of online hate: A literature review. I: Storgaard, A. (red.) NSfKs 55. Forskerseminar – Svartå slott, Finland 2013: *Methodologies and Methods in Criminology*. Aarhus: Aarhus University.
- Jane, E. (2014). 'Back to the kitchen, cunt': Speaking the unspeakable about online misogyny. *Continuum: Journal of media and cultural studies* 28, s. 558–570.
- Keats Citron, D. (2009). Law's expressive value in combating cyber gender harassment. *Michigan law review*, 108 s. 373–415.
- Kennedy, T. (2000). An exploratory study of feminist experiences in cyberspace. *Cyberspsychology and behavior* 3, s. 707–719.
- Kowalski, R., Limber, S. och Agatston, P. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the digital age*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Kowalski, R. m.fl. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin* 140, s. 1073–1137.

- Langos, C. (2012). Cyberbullying: The challenge to define. *Cyberpsychology, behavior and social networking* 15, s. 285–289.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: a research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior* 23, s. 1777–1791.
- McQuade, S., Colt, J. och Meyer, N. (2009). *Cyber bullying: Protecting kids and adults from online bullies*. Westport: Praeger Publishers.
- Mullen, P., Pathé, M. och Purcell, R. (2008). *Stalkers and their victims*. New York: Cambridge University Press.
- Nilsson, G. *Brottsbalk (1962:700) 4 kap. 5 §, Lexino 2014-03-01*.
- Nilsson, G. *Brottsbalk (1962:700) 4 kap. 7 §, Lexino 2014-03-01*.
- Nilsson, G. *Brottsbalk (1962:700) 5 kap. 1 §, Lexino 2014-03-01*.
- Nilsson, G. *Brottsbalk (1962:700) 5 kap. 3 §, Lexino 2014-03-01*.
- Ost, S. (2009). *Child pornography and sexual grooming. Legal and societal responses*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prop. 1997/98:55. *Kvinnofrid*.
- Prop. 2005/06:173. *Översyn av personuppgiftslagen*.
- Prop. 2010/11:45. *Förbättrat skydd mot stalkning*.
- Prop. 2011/12:55. *De brottsbekämpande myndigheternas tillgång till uppgifter om elektronisk kommunikation*.
- Prop. 2013/14:47. *Några ändringar på tryck- och yttrandefrihetens område*.
- Prop. 2010/11:46. *Lagring av trafikuppgifter för brottsbekämpande ändamål – genomförande av direktiv 2006/24/EG*.
- Rikspolisstyrelsen (2014). *Inspektion av polismyndigheternas förmåga att handlägga IT-brott*. Tillsynsrapport 2014:2. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Robinson, H. L. (2012). Preventing sparks in smoldering ashes: Using Sweden's Internet law to combat incendiary speech in the Scandinavian online community. *Brooklyn Journal of International Law* 37, s. 1216–1241.
- Schultz, M. m.fl. (2013). *Näthat. Rättigheter och möjligheter*. Stockholm: Karnov Group Sweden.
- Sheridan, L. och Grant, T. (2007). Is cyberstalking different? *Psychology, crime and law* 13, s. 627–640.
- Shimizu, A. (2013). Domestic violence in the digital age: Towards the creation of a comprehensive cyberstalking statute. *Berkeley Journal of Gender, Law and Justice* 28, s. 116-137.
- Skolverket (2011) *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Rapport 353. Stockholm: Skolverket.

SOU (2013). *Europarådets konvention om it-relaterad brottslighet. Betänkande av Utredningen om it-brottskonventionen*. SOU 2013:39. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Statens medieråd (2010) *Ungar & medier 2010. Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*. Stockholm: Statens medieråd.

Statens medieråd (2013). *Ungar och medier 2012/2013. Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*. Stockholm: Statens medieråd.

Svensson, M. och Dahlstrand, K. (2014). *Nätkränkningar. Svenska ungdomars normer och beteenden*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.

Webster, S. m.fl. (2012) European online grooming project – Final report. < <http://www.europeanonlinegroomingproject.com/wp-content/file-uploads/European-Online-Grooming-Project-Final-Report.pdf> >

Welsh, A. och Lavoie, J. (2012). Risky eBusiness: An Examination of Risk-taking, Online Disclosiveness, and Cyberstalking Victimization. *Cyberpsychology* 6, s. 1–12.

Wennerström, E. och Sandberg, C. (2010). Combating cybercrime – Developments in the European Union. *Scandinavian studies in law* 56, s. 247–284.

Åklagarmyndigheten (2012). *Förtal och förolämpning. Den särskilda åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § BrB. Gränsdragningar mot JK:s kompetensområde. Vissa konkurrensfrågor*. RättsPM 2012:1. Stockholm: Utvecklingscentrum Stockholm.

Åklagarmyndigheten (2014). *Förtal och förolämpning*. RättsPM 2014:2 (ersätter RättsPM 2012:1) Stockholm: Utvecklingscentrum Stockholm.

Öhman, S. och Lindblom, H-O. (2011). *Personuppgiftslagen. En kommentar*. Stockholm: Nordstedts Juridik.

Bilagor

Bilaga 1. Brottstyper som ingår i studien

De brottstyper som ingår i studien är olaga hot, ofredande, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse samt ärekränkingsbrotten förtal och förolämpning. Nedan ges en kortfattad beskrivning av de olika brottstyperna.

Olaga hot

För *olaga hot* (4 kap. 5 § BrB) döms den som ”lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom”. Straffansvaret förutsätter således hot om brottslig gärning. Hotet behöver inte ha riktats direkt till den hotade utan kan ha lämnats till tredje man. Det krävs dock att hotet har kommit till den hotades kännedom (och att det var uppsåtligt av gärningspersonen). För att ett hot ska klassificeras som olaga hot krävs även att det ska ha varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan. Bedömningen sker utifrån den hotades perspektiv. Hotet ska anses olaga om det normalt sett är tillräckligt för att framkalla fruktan hos just den hotade (Schultz m.fl. 2013, Nilsson BrB 4:5). Straffet är böter eller fängelse i högst ett år. Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Ofredande

För *ofredande* (4 kap. 7 § BrB) döms den som ”handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan”. Några typsituationer av handgripligt antastande kan vara att knuffa, hålla fast någon eller att slita i någons kläder (Nilsson, BrB 4:7). I ofredandeparagrafen finns även en ”slasktratt” (”annat hänsynslöst beteende”) som innefattar flera situationer som kan utgöra ofredanden, till exempel i internetsammanhang. För att en gärning anses innebära ett ofredande genom hänsynslöst beteende krävs att den kan sä-

gas utgöra en ”kännbar fridskränkning”. Ofta är gränsdragningarna svåra, dels mellan vad som är ofredande och vad som inte är brottsligt alls, dels mellan vad som är ofredande och vad som i stället är ett annat brott, t.ex. förolämpning eller sexuellt ofredande (Schultz m.fl. 2013). Straffet är böter eller fängelse i högst ett år.

Grov fridskränkning/grov kvinnofridskränkning

För *grov fridskränkning* (4 kap. 4 a § BrB) döms den som ”begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person”. Gärningarna ska var och en ha utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Hur många kränkande gärningar som krävs för att kränkningen ska anses som upprepad bedöms utifrån gärningarnas karaktär. Ju allvarligare gärningen är, desto färre gärningar bör det krävas för att kränkningen ska anses som upprepad. För att gärningarna ska vara ”ägnade” att allvarligt skada självkänslan krävs inte att detta verkligen har skett i det enskilda fallet, utan det räcker med att gärningarna typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt (prop. 1997/98:55, s. 133). Straffet är fängelse i lägst nio månader och högst sex år. Om dessa gärningar begåtts av en man mot en kvinna som han är eller varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapslika förhållanden, ska han i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

Olaga förföljelse

För *olaga förföljelse* (4 kap. 4 b § BrB) döms den som ”förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör:

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,
2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,
3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,
4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,
5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,
6. ofredande enligt 4 kap. 7 §,
7. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,
8. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,
9. åverkan enligt 12 kap. 2 § första stycket, eller
10. överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud.”

Paragrafen infördes 2011 för att höja straffnivån för upprepade kränkningar mot en och samma person, även när denna inte är närstående till gärningspersonen. Liksom vid fridskränkningens brotten förutsätter olaga förföljelse dels att personen gjort sig skyldig

till flera brottsliga gärningar mot en och samma person, dels att var och en av gärningarna ska ha utgjort led i en upprepad förföljelse som medfört en kränkning av personens integritet. Däremot saknas kravet att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. De brottsliga gärningar som förföljelsen består i måste vara någon av dem som anges i paragrafen (prop. 2010/11:45, s. 71). Straffet är fängelse i högst fyra år.

Förtal

För *förtal* (5 kap. 1 § BrB) döms den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. För att kunna dömas för förtal krävs alltså att uppgiften (t.ex. att någon är brottslig eller klandervärd) har lämnats till någon annan än den som uppgiften avser, då det krävs att uppgiften ska vara ägnad att utsätta någon för *andras* missaktning. För förtalsansvar är det tillräckligt att det funnits en risk för att den berörda skulle komma att utsättas för andras missaktning, och bedömningen görs i det konkreta fallet och utifrån de sociala värderingarna i den berördas ort, samhällsgrupp eller personkrets (Nilsson, BrB 5:1). Uppgiften ska vidare avse en levande människa (förtal av avlidna personer regleras under 5 kap. 4 § BrB). Vidare krävs att det rör sig om en uppgift med viss bestämdhet. Olika former av värdeomdömen (t.ex. att någon är ful) är inte att betrakta som förtal. Undantag från straffansvar gäller om personen varit skyldig att uttala sig t.ex. i vittnesförhör, eller om det med hänsyn till omständigheterna varit försvarligt att lämna uppgiften, t.ex. en arbetsgivare som lämnar referens om en tidigare anställd. För att dessa undantag ska gälla krävs dock att den lämnade uppgiften är sann eller att den som lämnar uppgiften har skälig grund för den (Schultz m.fl. 2013, Nilsson BrB 5:1). Straffet för förtal är böter. Är brottet att anse som grovt ska i stället dömas för *grovt förtal* (5 kap. 2 § BrB) till böter eller fängelse i högst två år. Vid bedömningen huruvida brottet är grovt beaktas särskilt ”om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller eljest var ägnad att medföra allvarlig skada”.

Förolämpning

För *förolämpning* (5 kap. 3 § BrB) döms den som ”smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom”. Förolämpningsbrotten kan utgöras av såväl muntliga som skriftliga yttranden, men även skymfliga beteenden i handling kan förekomma (som obscena gester) eller handlingar riktade mot någons kropp (s.k. realinjurier). För att dömas för förolämpning måste det skymfliga beteendet ha riktats

direkt till den utsatta personen och syftet måste ha varit att såra personens känslor. Om yttrandet också har vidarebefordrats till tredje man (och om gärningen därför även är att betrakta som förtal eller grovt förtal) ska endast dömas för förtalsbrottet (Nilsson BrB 5:3). Straffet för förolämpning är böter. Om brottet är grovt döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Under de senaste åren har hot och kränkningar via internet fått allt större uppmärksamhet från såväl media som från skolan och politiker. Men vilka typer av näthot och nätkränkningar anmäls till polisen? Ser anmälningarna olika ut beroende på om målsäganden är flicka eller pojke, kvinna eller man? Och hur hanteras dessa anmälningar av rättsväsendet?

Brottsförebyggande rådet (Brå) har på uppdrag av regeringen studerat dessa frågor. Med utgångspunkt i ett urval av polisanmälningar som avser hot och kränkningar via internet beskriver denna rapport dels könsskillnader i de typer av händelser som anmäls till polisen, dels hur anmälningarna hanteras av polis och åklagare. Rapporten beskriver också olika typer av problem som rättsväsendets aktörer möter i sitt arbete med att utreda och lagföra olika typer av nätkränkningar.

Rapporten vänder sig i första hand till polis och åklagare men även till forskare och övriga intresserade inom rättsväsendet.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNERGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 527 58 400 • FAX +46 (0)8 411 90 75 • E-POST INFO@BRA.SE • WWW.BRA.SE

ISBN 978-91-87335-40-2 • URN:NBN:SE:BRÅ-588 • ISSN 1100-6676